

Проект „Фантастично читалище“

Сборник от научно-фантастични произведения

Списание „Космос“

1970 г.

София, 2013

ФАНТАСТИЧНО ЧИТАЛИЩЕ: СПИСАНИЕ „КОСМОС“, 1970 Г.

Превод: Цвета Пеева, Наталия Воронова, Александър Хрусанов

chitanka.info

ЙОСИФ ПЕРЕЦ

ОСТРОВИ В КОСМОСА

... Когато корабът започна втората обиколка, командирът включи коригиращите двигатели. Ние, едва свикнали с необикновеното чувство на безтегловност, изведнъж усетихме силен тласък. Силен, но краткотраен: след няколко секунди отново бяхме в безтегловност. Радистът включи апаратурата:

— Станция, тук Орел, Станция, тук Орел. Навлязохме в орбита за сближаване с параметри... (следваха десетки цифри). Станция, тук Орел. Потвърдете готовността за приемане...

— Орел, тук Станция — отговори апаратурата за радиовръзка. — Готови сме за приемане. Акостиране при четвърта шлюзова камера.

Няколко минути по-късно щурманът съобщи:

— Виждам станцията пред нас!

— Автоматично сближаване до двеста метра — нареди командирът. — След това преминаваме на ръчно управление.

Малката светеща точка — звезда сред милионите истински звезди — започна да се увеличава. Ето, тя се превърна в кръгче, после видяхме, че кръгчето, има отвор в средата — и в момента, когато командирът пое управлението в свои ръце, ние вече бяхме толкова близко, че имахме възможност да разгледаме подробно станцията.

Тя удивително напомняше гигантско колело на велосипед. Само спиците бяха по-малко на брой и, разбира се, много по-дебели. В центъра те се събираха в едно блестящо метално кълбо. И целият гигантски кръг бавно се въртеше около него.

Корабът ни се доближи до кълбото, намали скоростта и плавно се прилепи до него. Ние почти не усетихме това — сякаш се намирахме в автомобил, който бавно спира. Шлюзовите камери на кораба и на станцията се съединиха, вратите се отвориха и ние един по един се прехвърлихме в орбиталната станция. Само щурманът остана да дежури до аварийното табло.

Пръв мина командирът, след него — радистът и бордовият инженер, и накрая ние — „пасажерите“: двама астрономи, един метеоролог, един хидролог, трима биолози и аз — кореспондентът на вестник...

Стоп! Читателите вече сигурно са разбрали, че в тези репортаж не всичко е наред. „Каква е тази станция? — могат да запитат те. — Защо вестниците не са писали за нея? И какво ще правят астрономи, метеоролози и журналисти в Космоса?“

Наистина такъв репортаж все още не е публикуван никъде. И причина за това е не недосетливостта на журналистите, а фактът, че постоянно действаща орбитална станция с големи размери все още не е създадена.

Най-съществени в предишното изречение са думите „все още“. Защото изграждането на такива постоянни орбитални станции вече е въпрос не на далечното бъдеще, а на най-близките месеци и години. Два космически експеримента с една и съща насоченост, проведени през 1969 година, потвърждават тази оптимистична прогноза. Първият експеримент — това е двойният полет на съветските космически кораби „Союз-4“ и „Союз-5“. Тези два кораба се скачиха на орбита и изградиха първата в света орбитална обитаема космическа станция. Наистина тази станция все още нямаше гигантските размери на бъдещите обитаеми острови във Вселената; наистина тя функционираше не в продължение на месеци и години, а само няколко часа. И въпреки това тя е сигурен предвестник на утрешните „селища в Космоса“ — така, както първият съветски изкуствен спътник с тегло 83,6 килограма, изстрелян през 1957 година, бе предвестник на съвременните космически апарати, тежащи десетки тонове.

Вторият експеримент, проведен през октомври 1969 година, още повече приближи времето, когато орбиталните станции с постоянен екипаж ще станат реалност. Полетът на седмината съветски космонавти с трите космически кораба — „Союз-6“, „Союз-7“ и „Союз-8“ — реши редица важни проблеми, необходими за строителството на космически домове. Една от най-трудните задачи, успешно решена от екипажа на „Союз-6“, е свързана със съединяването на металните части в космическото пространство.

Установено е, че най-удобният начин за свързване в условията на дълбок вакуум и безтегловност е заваряването. Но там то трябва да става по принципно различен метод, нямащ почти нищо общо с обикновеното оксигениране или електрожениране. Ето защо изпитването на космическия апарат за заваряване „Вулкан“ е нова стъпка в развитието на космическото строителство.

А днес е съвсем ясно, че такова строителство ще бъде необходимо. Практически невъзможно е да бъде изведена в орбита цялата огромна станция с една-единствена ракета. И това е така не само защото станцията е извънредно масивна и за преодоляването на първата космическа скорост е необходима свръхмощна ракета с колосални размери, но и защото станцията има много „неудобна“ за преминаване през атмосферата форма.

Всички космически кораби имат някаква аеродинамична форма. За извънземното пространство това няма никакво значение, но е извънредно важно за краткия период, когато апаратът преминава през атмосферата. При всяка друга форма космическият кораб би изгорял вследствие на огромното съпротивление, оказвано от плътните въздушни слоеве. Естествено „велосипедното колело“ на орбитална станция е напълно непригодно да издържи, затова то трябва да бъде сглобено над атмосферата, там, където съпротивлението на въздуха вече не играе никаква роля...

... И така, ние влязохме в орбиталната станция и свалихме скафандрите си. После тръгнахме по един дълъг и тесен коридор (аз се досетих, че сме във вътрешността на една от спиците на колелото). При първите стъпки все още бяхме в безтегловност, но след малко почнах да усещам нещо странно, сякаш някой ме дърпа напред.

— Навлизаме в зоната на изкуствената тежест — предупреди ме командирът на кораба. — Виждате ли тези скоби?

Едва сега забелязах, че от двете страни на коридора са наредени близо една до друга метални скоби.

— Това е стълба — обясни командирът. — Хванете се за скобите и слизайте!

Сега вече ми се струваше, че вътрешността на спичката е не коридор, а отвесен комин. Аз слизах по скобите-стълби, а чувството на

тежест се увеличаваше.

Стълбището ме изведе до един много по-широк коридор с илюминатори от двете страни. Там най-сетне стъпих на пода. Чувството на безтегловност съвсем изчезна — бях вече толкова тежък, колкото върху Земята.

— Тук се създава изкуствена тежест чрез въртене на колелото — каза командирът. — Виждали ли сте по цирковете как мотоциклетист се движи по естествена окръжност и не пада, дори когато се намира с главата надолу? Центробежната сила го притиска към кръга. Така и ние усещаме притискането от центробежната сила, която се създава при въртенето на станцията около оста си...

През илюминаторите се виждаше черното извънземно небе с милионите светещи точки — небесни тела.

— Елате — каза командирът на кораба. — Ще ви представя на началника на станцията.

Началникът бе в работно космонавтско облекло.

— Тук живее голям колектив от научни работници и обслужващ персонал — започна обясненията си той. — При това хората се сменят — някои слизат на Земята, идват нови, но средно човек прекарва тук по няколко месеца без прекъсване. Ето защо една от най-големите грижи на конструкторите на станцията бе да осигурят тук условия за живот, близки до земните.

— По какъв начин е постигнато това?

— Посредством съвършена система от специализирани инсталации. Знаете колко жестоки са условията в Космоса: ниска температура, вакуум, проникващи радиоактивни излъчвания. Здравите стени на станцията ни отделят от враждебното пространство, а тук, вътре, системите работят непрекъснато и ни дават всичко необходимо за живот. Да вземем например температурата. Климатичната инсталация работи така, че винаги да се осигурява необходимата топлина и влажност на въздуха. А енергията за функциониране на тази инсталация се взема от слънчевите батерии, които впрочем хранят и всички останали устройства на системата за жизнено осигуряване.

— А въздухът? Не се ли замърсява той от дишането на хората?

— Разбира се, замърсява се, но това е лесно поправимо. Тук действа инсталация за пречистване (или както още се казва — регенериране) на въздуха. Замърсената, богатa на въглероден двуокис и

други вредни примеси дихателна смес преминава през тази инсталация. Там примесите се поглъщат, въглеродният двуокис се разлага и новополученият кислород, смесен с азот, отново е чист и годен за дишане. Впрочем, освен за изкуствено, имаме „устройство“ и за естествено регенериране на въздуха. Елате с мен!

Той отвори една врата и се озовахме в дълго помещение с полупрозрачен таван. От едната страна бяха наредени дълги стъклени сандъци, в които върху някаква бяла изкуствена почва растяха съвсем обикновени земни зеленчуци: домати, краставици, грах... Другата страна на помещението беше запълнена със стъклени плитки вани, наредени една над друга. Ваните бяха пълни с вода, над която плуваше тънък слой пихтиеста зеленикава маса.

— Хлорела — обясни началникът. — Това едноклетъчно водорасло се размножава извънредно бързо и затова дава големи добиви от хранителна маса. След като се сготви, става напълно пригодна за ядене. Но, разбира се, хората искат да ядат нещо по-привично и затова тук отглеждаме и обикновени зеленчуци. Освен че по този начин си осигуряваме храната, тук, в тази оранжерия (тя се нарича „оранжерия на Циолковски“), се пречиства голяма част от замърсения въздух — така както на Земята замърсеният от дишането на хората и животните се пречиства от растенията.

— А водата?

— И този въпрос отдавна е решен. Цялата употребена вода минава през регенерационни устройства, които бързо я превръщат в абсолютно чиста, с великолепни вкусови качества и висока стерилност. Нашата станция представлява затворена система, която може дълго време да осигурява условия за живот и работа на хората без никакви „пратки“ от Земята...

... И тук отново ще прекъснем въображаемия репортаж, за да се върнем в днешния ден. Вече всички въпроси, свързани със системите за осигуряване на живота на хората при дълготрайно пребиваване в Космоса, по принцип са решени. Инсталациите за регенериране на въздуха и водата, както и за отглеждане на растения при космически условия, действуват безотказно. Нещо повече. Трима съветски изпитатели в продължение на цяла година прекараха в затворено

помещение, абсолютно изолирано от околния свят. Те дишаха регенериран въздух, пиеха пречистена вода, хранеха се с отгледани в „космическа“ оранжерия зеленчуци. Експериментът блестящо потвърди възможността за дълго пребиваване на хора в извънземни орбитални лаборатории.

А сега отново да включим единствено известната засега „машина на времето“ — въображението — и да се пренесем в близкото бъдеще...

... Началникът отвори вратата на оранжерията и ние излязохме в коридора.

— Бихте ли ми казали какво работят хората в орбиталната станция? — попитах аз.

— Не само ще ви разкажа, но и ще ви покажа — отговори началникът на станцията. — Тук например е астрономическата обсерватория.

Влязохме във високо помещение. Прозрачният купол над нас откриваше внушителна гледка на звездно небе. Към това небе бе насочен телескопът, в който гледаше млад мъж — астроном.

— По какво се различава тази обсерватория от обикновените, разположени на земната повърхност? — попитах го аз.

— Тук нищо не стои между нас и звездите — отговори астрономът. — Забелязали ли сте как мигат звездите, когато ги гледате от Земята? Това е красиво, но пречи на астрономите, защото скрива от тях истинското лице на небесните тела. Трепкането се причинява от атмосферата, която, въпреки че е прозрачна, поглъща голяма част от лъчите, идващи до нас, а при разместването на пластовете се изменя посоката на светлината и ние виждаме звездите ту по-светли, ту потъмни. Ето защо това, което можем да видим тук, не може да се наблюдава от никаква земна обсерватория. И не само това. Тук можем да регистрираме лъчи, които изобщо не стигат до земната повърхност — ултравиолетови, инфрачервени, ръонтгенови. А тези лъчи носят много повече информация за небесните тела, отколкото само светлинните.

В следващата лаборатория, в която влязохме, апаратите не бяха насочени към небето, а надолу (доколкото в Космоса може да се говори

за „нагоре“ и „надолу“) — към Земята. Тук работеха метеоролози, геофизици, геолози.

— В Космоса ние решаваме стотици чисто „земни“ задачи — обясни един от тях. — Да вземем например проблема за предсказване на времето. Тук ние виждаме целия земен глобус, всички въздушни течения, движенията на облаците, точките, в които се зараждат циклоните и антициклоните, океанските урагани и тайфуни. Именно това ни позволява да правим абсолютно точни прогнози не само за един ден, а и за по-дълъг срок.

— Това е ясно — казах аз. — Но какво правят тук геолозите? Нали те се занимават с вътрешността на Земята, а тя не може да се види от Космоса?

— Така ли мислите? — прекъсна ме един геолог. — А в същност оттук могат да се видят много неща, които от земната повърхност са скрити. Например възможно е да се изучи структурата на земната кора, нейните особености, да се видят изцяло такива грамадни геологични образувания като Хималаите, Алпите, Карпатите, Урал. Могат да се наблюдават дългите процепи на кората — местата, в които земната активност е най-голяма и където е „люлката“ на почти всички земетресения. И не само това. Дори приложната, практическа геология има огромна полза от наблюденията от орбиталните станции. Въпреки голямата височина, оттук апаратите по-точно определят местоположението на рудните находища, очертават контурите на петролните полета.

— Виждате ли? — каза началникът на станцията. — Това, разбира се, не са всички задачи, върху които работим. Ние сме „междинна станция“ за корабите, отправящи се към далечните междупланетни рейсове. Тук се извършва тренировката на бъдещите космонавти, правят се биологични и медицински изследвания. Днес...

... Не днес, а в най-близко бъдеще...

... орбиталните станции са първите предмостия на човека в неговия път за завладяване на безкрайния Космос.

ХЪРБЪРТ УЕЛС
МАШИНАТА НА ВРЕМЕТО

ПЪТЕШЕСТВИЕ ВЪВ ВРЕМЕТО

Миналия четвъртък обясних на някои от вас принципите на Машината за пътуване във Времето и ви я показах още недовършена в работилницата. Тя и сега е там, наистина малко поизносена от пътуването, и един лост от слонова кост е пукнат, една месингова тръба е извита, но останалото е напълно здраво. Смятах да я довърша в петък, но в петък, когато сглобяването беше почти привършено, открих, че един от никеловите пръти е по-къс точно с един дюйм (2,6 см) и трябваше да го преработя; така Машината беше готова едва тази сутрин. Днес в десет часа първата от всички машини за пътуване във Времето влезе в действие. Чукнах по нея за последен път, изпробвах отново всички болтове, капнах още една капка масло на кварцовия лост и седнах на седалката. Предполагам, че самоубиецът, който опира пистолета в слепоочието си, изпитва същото любопитство по отношение на онова, което ще стане в следващия миг, каквото изпитвах и аз. Хванах с една ръка лоста за включване, а с другата — лоста за спиране, натиснах първия и почти веднага втория. Стори ми се, че се завъртах; изпитах кошмарното чувство за падане, а когато се огледах, видях лабораторията, точно както преди. Беше ли се случило нещо? За миг се усъмних, че съзнанието ми ме е подвело. Тогава забелязах часовника. Сякаш само преди миг той показваше десет и една минута; сега беше близо три и половина!

Поех дълбоко въздух, стиснах зъби, хванах здраво с две ръце включващия лост и потеглих изведнъж с глухо изтрополяване. Лабораторията се замъгли и потъмня. Мисиз Уочет влезе и, явно, без да ме види, се запъти към вратата на градината. Предполагам, че ѝ беше необходима една минута, за да прекоси стаята, но на мен ми се стори, че прелетя като ракета през нея. Натиснах лоста до крайното му положение. Нощта настъпи като загасването на лампа и след миг само дойде утрешният ден. Лабораторията избледня и се замъгли, след това ставаше все по-мъглива и неясна. Следната вечер настъпи с тъмнината си, след това отново ден, отново нощ, отново ден, все по-бързо и по-

бързо. Ушите ми се изпълниха с вихрен шепот, а съзнанието ми бе обзето от странно смразяващо объркване.

Страх ме е, че не мога да ви предам особените усещания за пътуването във Времето. Крайно неприятни са. Има някакво чувство също като при возене в бързо спускащите се панаирни влакчета — на безпомощно втурване напред! Изпитвах и същото ужасно предчувствие за неизбежен удар. Когато набрах скорост, нощта следваше деня като размахванията на някакво черно крило. Неясните очертания на лабораторията след известно време сякаш се отдръпнаха от мен и видях Слънцето да прескача по небето, да го преминава всяка минута и всяка минута бележеше един ден. Предположих, че лабораторията е била разрушена и съм излязъл на открито. Долових неясно нещо като скеля, но вече пътувах прекалено бързо, за да различавам движещите се неща. Най-бавният охлюв, който е пълзял някога, прелиташе прекалено бързо за мен. Блещукащата последователност на тъмнина и светлина беше извънредно болезнена за очите ми. През тъмните периоди виждах Луната бързо да преминава през фазите си от новолуние до пълнолуние и зървах въртящите се звезди. Скоро след това, докато продължавах да набирам скорост, пулсирането на деня и нощта се смеси в една непрекъсната сивота; небето се оцвети в прекрасно синьо, възхитителен, блестящ цвят като на ранния полумрак; подскачащото Слънце се превърна в непрекъсната огнена линия, ярко блестяща арка в пространството, а Луната — в по-бледа, неравномерна ивица; и вече не виждах звездите, освен от време на време някоя по-ярка лента, която проблясваше сред синевата.

Пейзажът беше мъглив и неясен. Намирах се все още върху склона, на който сега е разположена тази къща, и хълмът се издигаше сив и замъглен над мен. Виждах дървета да израстват и да се променят като облачета пара ту кафяви, ту зелени; израстваха, пускаха листа, сливаха се и изчезваха. Видях огромни здания да се издигат бледи и прекрасни и да изчезват като в сън. Цялата повърхност на Земята изглеждаше променена — разтапяше се и потичаше пред очите ми. Малките стрелки върху инструментите, които показваха скоростта, се въртяха все по-бързо. Скоро забелязах, че слънчевият пояс се люлее нагоре и надолу от слънцестоене до слънцестоене за една минута или по-малко и следователно скоростта ми беше повече от година в

минута; и минута след минута белият сняг покриваше света и изчезваше, за да бъде заменен от зеленината на пролетта.

Сега неприятните от началото усещания не бяха толкова силни. Накрая те се сляха в някаква истерична възбуда. Забелязах, наистина, че Машината се поклаща тромаво, и не можех да си го обясня. Но съзнанието ми беше прекалено объркано, за да се занимавам с това, и с лудостта, която ме обземаше, аз се втурнах в Бъдещето. Отначало почти не мислех за спиране, мислех само за новите усещания. Но скоро в съзнанието ми се появиха нови мисли — известно любопитство и заедно с него някои опасения — докато накрая те ме обзеха напълно, какво ли странно развитие на човечеството, какъв ли прекрасен напредък на нашата зачатъчна цивилизация, мислех си, ще видя, когато надзърна от близо в този неясен свят, който бягаше пред погледа ми! Виждах около мен да се издигат големи и прекрасни архитектурни творби, по-масивни от сградите на нашето време; и въпреки това изглеждаха ми сякаш построени от блясък и мъгла. Видях по-богата зеленина да изпълва планинския склон и да остава там без промени. Дори и през булото на моето замайване Земята изглеждаше много красива. И така съзнанието ми стигна до въпроса: как да спра?

Съществуваше един особен риск: да попаднем върху нещо на мястото, което аз или Машината щяхме да заемем. Докато пътувах с голяма скорост през Времето, това не беше от значение: бях, така да се каже, разреден — плъзгах се като пара през пролуките на препречващите се материи! Но да спра предполагаше да се натикам молекула по молекула в онова, което може да се намира на същото място; означаваше толкова близък допир на моите атоми с тези на препятствието, че в резултат би се получила мигновена химическа реакция — вероятно мощна експлозия — и Машината ми, и аз самият щяхме да излетим от всички възможни измерения — в Неизвестното. Докато изработвах Машината, тази възможност не един път ми идваше наум; но тогава я приемах жизнерадостно като неизбежен риск — един от рисковете, които всеки човек трябва да поеме! Сега, когато рискът беше неизбежен, вече не го виждах в същата жизнерадостна светлина. Истината е, че неусетно необичайността на преживяването, поклащането и подскачането на Машината, от които на човек започваше да му се повдига, и най-вече чувството на продължително

падане бяха напълно разстроили нервите ми. Казах си, че никога не ще мога да спра, и в пристъп на опърничавост реших веднага да спра. Като някой нетърпелив глупак дръпнах силно лоста и незабавно Машината се преобърна и ме изхвърли напред.

В ПО-ДАЛЕЧНОТО БЪДЕЩЕ

Продължавах да се движа в Бъдещето и нещата започнаха забележимо да се променят. Трепкащата сивота стана по-тъмна; след това — въпреки че продължавах да пътувам с огромна скорост — премигващата последователност на деня и нощта, която обикновено свидетелствуваше за по-бавно движение, започна отново и ставаше все по-отчетлива. Това явление отначало ме озадачи доста. Смяната на деня и нощта ставаше все по-бавно, докато накрая те започнаха да продължават цели векове, а същото важеше и за преминаването на Слънцето по небето. Накрая над Земята надвисна постоянен полумрак и се нарушаваше само от време на време, когато някоя комета блясваше върху тъмнеещото небе. Ивицата светлина, представляваща Слънцето, отдавна бе изчезнала; защото Слънцето вече не залязваше — то само се издигаше и спускаше на запад, ставаше по-едро и по-червено. Нямаше никаква следа от Луната. Въртенето на звездите ставаше все по-бавно и отстъпи място на пълзящи точки светлина. Накрая, малко време преди да спра, Слънцето, червено и много голямо, застана неподвижно на хоризонта — огромен купол, излъчващ матова топлина — а понякога изгасваше за миг. По едно време отново заблестя по-ярко, но бързо се върна към мътната си червеникава топлина. По това забавяне на изгревите й залезите разбрах, че приливите и отливите са свършили своята работа. Земята беше престанала да се върти, обърната с едната си страна към Слънцето. Започнах да забавям движението си много внимателно, защото помнех предишното падане. Стрелките се въртяха все по-бавно, докато стрелката на хилядите сякаш замря неподвижно, а на дните вече не беше като неясна мъгла върху циферблата. Забавих движението още повече, докато започнаха да се виждат неясните очертания на някакъв пустинен бряг.

Спрях съвсем леко и се огледах наоколо, без да ставам от Машината. Небето не беше вече синьо. На североизток беше мастиленочерно и сред мрака блестяха ярко и неподвижно бледи, бели

звезди. Над главата ми беше моравочервено без никакви звезди, а на югоизток ставаше все по-ярко, до кървавочервено там, където полузакрит от хоризонта, лежеше огромният червен и неподвижен диск на Слънцето. Скалите наоколо бяха червеникаворъждиви на цвят и единственият признак на живот, който видях отначало, беше буйната зелена растителност, покриваща всяка издадена точка откъм югоизточната ѝ страна. Тя имаше яркозеления цвят на горския мъх или лишеите в пещерите — растения, които живеят в постоянен полумрак.

Машината стоеше върху наклонен бряг. Морето се разстиляше на югозапад, за да се открие точно очертан ярък хоризонт на бледото небе. Нямаше вълни и пяна, защото не полъхваше никакъв вятър. Само някакво гладко, леко вълнение продължаваше като леко дишане и показваше, че вечното море продължава да се движи и живее. На границата между сушата и водата, която понякога плисваше, се беше натрупала сол — розова под огненото небе. В главата си усещах тежест и забелязах, че дишам много бързо. Това усещане ми напомни за единственото ми изкачване в планина и оттам заключих, че въздухът трябва да е бил значително по-рядък от сега.

Някъде далеч, нагоре по пустинния склон, чух силен трясък и видях едно същество, подобно на огромна бяла пеперуда, да размахва криле, да се издига полегато в небето, да прави няколко кръга и да изчезва зад ниските хълмове. Звукът на гласа му беше толкова смайващ, че аз потръпнах и се наместих по-здравео върху седалката на Машината. Огледах се и видях съвсем наблизо това, което бях взел за червена скална маса, да се придвижва бавно към мен. Тогава видях, че това същество в същност наподобява огромен рак. Можете ли да си представите рак, голям колкото онази маса, чиито многобройни крака се движеха бавно и несигурно, големите му щипци се поклащаха, дългите му мустаци, подобни на каруцарски камшици, се въртяха и опипваха, а изпъкналите му очи блестяха от двете страни на металическата броня! Гърбът му беше разяден и с грозни гърбици, като тук-там се виждаха зелени петна. Успях да забележа множество пипала, които съставяха сложната му уста, да се мърдат и душат при движенията на животното.

Докато се вирах в това зловещо видение, което пълзеше към мен, нещо погъделичка бузата ми, сякаш върху нея беше кацнала муха. Опитах се да я махна с ръка, но след миг тя отново се върна, а почти

веднага след това още една кацна до ухото ми. Ударих по нея и хванах нещо, подобно на връв. Но то бързо беше изтеглено от ръката ми. Обърнах се назад с ужасяващи опасения и видях, че съм хванал пипалото на друг чудовищен рак, застанал зад гърба ми. Издадените му зловни очички се въртяха, устата му се гърчеше от предвкушването, а тромавите щипци, зацапани със слуз от водорасли, се протягаха към мен. След миг ръката ми натисна лоста и аз се отдалечих на един месец от тези чудовища. Но бях все още на същия бряг и сега ги видях отчетливо, веднага щом спрях. Десетки чудовища пълзяха насам-натам сред полумрака из разклонените листа на пищната зеленина.

Не мога да ви предам чувството на противна самота, което тегнеше над света. Червеното небе на изток, тъмнината на север, соленото мъртво море, каменистият бряг, изпълнен с тези гадни, бавно движещи се чудовища, еднаквият отровнозелен цвят на мъхоподобните растения, разределеният въздух, от който дробовете заболяваха — всичко това допринасяше за ужасния ефект. Придвигих се на около сто години и видях същото умиращо море, същия режещ въздух и същите сухоземни, раковидни чудовища пълзяха сред зелените растения и червеникавите скали. А на западното небе видях извита бледа линия, която наподобяваше огромна нова луна.

И така, аз се впуснах да пътувам на големи скокове от по сто хиляди години, спирах от време на време, привлечен от загадката за съдбата на нашата планета, и наблюдавах като омаян как Слънцето на западното небе става все по-голямо и по-мътно и как животът на старата Земя загива. Накрая, след повече от тридесет милиона години, огромният, нажежен до червено купол на Слънцето бе заел близо една десета от потъмнялото небе. Тогава отново спрях, защото пълзящото множество раци бе изчезнало, а червеникавият бряг, с изключение на яркозелените мъхове и лишей, изглеждаше напълно лишен от живот. А сега тук-там беше оцветен в бяло. Усетих силен студ. От време на време падаха редки бели снежни парцали. На североизток снегът бляскаше под звездната светлина на тъмното небе и виждах подобните на вълни върхове на хълмовете, оцветени в розовобяло. На границата между водата и сушата имаше лед и във водата плуваха ледени блокове, но основната маса на соления океан, целият кървав под вечния залез, все още не беше замръзнала.

Огледах се да видя дали не са останали следи от някакви животни. Смътни опасения ме караха да не слизам от Машината. Но не видях нищо да се движи по сушата, в морето или небето. Само зелената слуз по скалите свидетелствуваше, че животът не е загинал напълно. В морето се бе появила плитчина и водата се бе отдръпнала от брега. Стори ми се, че на брега видях някакъв тъмен предмет да се тътри, но когато погледнах към него, той стоеше неподвижно и реших, че очите са ме излъгали и че черният предмет е скала. Звездите по небето блестяха силно и ми се стори, че много слабо трепкат.

Внезапно забелязах, че закръглената линия на Слънцето на запад се е изменила; кривата бе наядена от някаква вдлъбнатина. Видях я да се разраства. За миг гледах смаяно тази тъмнина, която закриваше дневната светлина, а после разбрах, че започва затъмнение. Или Луната, или планетата Меркурий минаваше под слънчевия диск. Естествено, отначало помислих, че е Луната, но много неща ме карат да вярвам, че в същност съм видял преминаването много близо до Земята на една от вътрешните планети.

Мракът бързо се съгъстяваше; от изток задуха на все по-силни пориви студен вятър, а падащите снежни парцали във въздуха се увеличиха. От морския бряг се дочу някакъв шепот и шуртене. С изключение на тези безжизнени звуци в света цареше тишина. Тишина? Трудно може да се предаде цялата му неподвижност. Всички звуци на човека, блеенето на овцете, чуруликането на птиците, жуженето на насекомите, шетнята, която е фон на живота ни — всичко това беше изчезнало. Когато мракът се съгъсти, падащите снежни парцали станаха по-обилни, затанцуваха пред очите ми; въздухът стана още по-студен. Накрая един по един, доста бързо, белите върхове на далечните хълмове потънаха в мрака. Бризът се превърна в шумен вятър. Видях как черната сянка на затъмнението се плъзга бързо към мен. След миг вече се виждаха само бледите звезди. Всичко друго тънеше в мрак. Небето беше напълно черно.

Обзе ме ужас от пълната тъмнина. Студът проникваше до мозъка на костите ми, а болката, която изпитвах при вдишване, ме сломи. Потръпнах и ми се повдигна. Тogaва на небето се появи ръбът на Слънцето, подобен на нажежен до червено лък. Слязох от Машината, за да се съвзема. Бях замаян и не можех да понеса обратното пътуване. Докато стоях така, замаян и объркан, видях върху фона на червената

морска вода предметът в плитчината отново да се движи — този път нямаше съмнение. Беше нещо кръгло, с размерите на футболна топка може би, или малко по-голямо, и от него се проточваха пипала; върху фона на раздвижената кървавочервена вода то изглеждаше черно и подскочаше неравномерно. Тогава усетих, че припадам. Но ужасяващият страх да остана легнал безпомощно в този далечен и страхотен полумрак ме накара бързо да се кача на седалката на Машината...

АЛЕКСАНДЪР ДИМИТРОВ Е, НЕЙРИ!

С бавни крачки той се приближи до стъклената врата. Намираше се пред комплекса от здания, представен в рекламите под името „Домът“. Все още не се решаваше да влезе. Огледа се.

На изток тъмни облепи покриваха хоризонта. Небето бе мрачносиво, като пред дъжд. Птиците тревожно летяха из въздуха. Вятърът разклащаше върховете на дърветата и шумеше в зелените им листа. Всичко тук му бе тъй родно, близко. И същевременно тъй различно от жълтите багри, виолетовото небе и причудливите форми на Карс. Да, именно причудливи...

Казваше се Нейри Арк. Беше на четиридесет години. Бе видял и преживял много повече, отколкото можеше да се види и преживее за един цял човешки живот.

Може би първичният нагон, стремежът към неизвестното, тайнственото го накара да стане откривател — интересна, пълна с опасности професия, когато понякога съдбата се решава единствено от бързината, силата на духа, волята... Спомни си за свирепите петметрови чудовища на Гринхорн — поредната планета от техния полет. Видя се отново сам, обкръжен ненадейно от зверовете. Да унищожи нападателите не представляваше за него никаква трудност. Но... видът им го накара да отстъпи. Външността на чудовищата можеше да разстрои психиката, да парализира волята на всеки човек... И все пак той победи. Вълнението и радостта от победата бе награда, която струваше повече от страха и риска...

След дълги години странствувания из Космоса Арк бе отново на родната Земя. Причина за неговото завръщане не беше носталгията, нито желанието да види „старата“ планета. Нея той можеше да види по кой да е земен канал на своя телевизор. А срещу носталгията хората отдавна бяха измислили лек...

Единствената причина беше „Домът“. Именно Домът. Любопитството да види със собствените си очи това ново творение на

човешкия ум. Пръв за него му спомена Сир, но Арк се отнесе пренебрежително към думите на приятеля си. Та какво ново можеше да има на Земята? За Нейри тя представляваше едва ли не отворена книга.

— Виж какво, Нейри — усмихна се странно Сир, — преди и аз мислех като теб. Както знаеш, току-що пристигам от Земята... — Сир му подаде една снимка. Тя не представляваше нищо особено — комплекс от задния. На гърба ѝ бе написано: „Домът“... — Добра изненада ни е приготвила „старата“ Земя. Не знам дали ще ме разбереш... Това е раят на човешката фантазия.

На настоящите въпроси на Арк Сир само вдигаше рамене.

— Най-добре е сам да отидеш да го видиш. Иначе би помислил, че те лъжа...

И ето Арк дойде. Първите капки дъжд зашумяха в листата на дърветата. Това го накара да вземе решение. Той изкачи стъпалата пред входа, бутна стъклената врата и влезе. Посрещна го усмихнат чиновник в униформа.

— За първи път ли идвате? — попита го чиновникът.

Нейри кимна утвърдително.

— Е, тогава, приятно ми е да се запознаем — Донати!

Нейри подаде ръката си.

— Нейри Арк.

Донати му предложи стол и те седнаха.

— Ще ви попитам направо: имате ли някакво определено желание? Всеки, който идва тук, има нещо наум, но обикновено се смущава да каже...

— Не, нямам нищо пред вид. Не мислете, че се смущавам.

Настъпи неловко мълчание, в което и двамата като че ли искаха нещо да кажат, но се въздържаха. Нейри пръв заговори:

— Бих искал да ми разкажете всичко за този дом. Опишете ми подробно възможностите, които той крие. Та аз почти нищо не знам за него...

Чиновникът се усмихна разбиращо. През живота си бе виждал най-различни хора. Повечето приличаха на мъжа пред него. Малко бяха тези, които знаеха какво искат. Но и техните желания обикновено бяха глупави... Да си избере човек нещо от огромния „арсенал“ от желания не беше лесно.

— Тогава най-добре ще е да ви запозная първо с „каталога на стандартните желания“. Но преди това да ви предупредя: исканията ви не бива да застрашават сигурността на сградата, не трябва да са противозаконни. От своя страна ние ви гарантираме пълна безопасност. И така... Ние можем да материализираме всяко ваше желание, всяка ваша мисъл. Няма нещо, което да не можем да изпълним.

При тези думи Нейри се усмихна недоверчиво.

— Например, ако искате, ще ви отведем на планета по ваш избор. Ще ви покажем фантастични по форми и багри растения, кошмарни животни, други цивилизации...

— Оставете — махна с ръка Нейри. — Не за това изминах толкова километри. Но извинете, че ви прекъснах.

Донати се усмихна.

— Може би си мислите, че сме събрали тук куп стари машини, за да ви демонстрираме отдавна известни неща? Не, Арк. Вие тепърва ще узнаете какво е Домът. Достатъчно е само да кажете, и вие ще полетите като Икар или...

— Чакайте, та нима Дедал би го пуснал да лети с криле от пера, ако е имало космически кораби?

— Добре, ще ви предложи друго. Ако искате, можете да станете невидим или, ако ви е доскучало...

— Извинете, че пак ви прекъсвам — усмихна се Нейри, — че какво имам аз за криене, та да стана невидим? Но продължете, продължете!

Донати се намръщи.

— Ако ви е доскучало — повтори той, — можем да ви устроим разходка във Времето, лов на праисторически животни. Да изживеете приятни часове в Бъдещето. Да се влюбите в някое прекрасно момиче... — Той погледна крадешком към Нейри. В очите на Арк светеше присмехулно пламъче. — Ако пък сте щестлавен, можем да ви превърнем в кой да е велик ум: Рилс, Лоб, Айнщайн, Маркс, Нютон... Ако желаете да ръководите съдбините на човечеството, пред вас се разкриват неограничени възможности. Можете да станете: Александър Македонски, Цезар, Наполеон... Ще издигате и ще събаряте империи, ще станете творец на човешката история...

— Да ви призная, никак не се виждам в ролята на Айнщайн, а колкото до Цезар или Наполеон — не виждам нищо привлекателно да се избиват невинни хора.

— Щом това не ви привлича, тогава, ако искате, можем да ви превърнем в камък, дърво, цвете, птица... Изобщо, в каквото пожелаете, като запазим вашите сетива и чувства. Или да ви разходим из микрокосмоса, или да увеличим размерите ви дотолкова, че всяка молекула от вашето тяло да представлява отделна галактика... Въобще ние можем да ви предложим всичко, което би могла да измисли и най-богатата фантазия...

Донати отново го погледна. Нейри вече слушаше, без да се усмихва.

— Но това не е всичко. Например ако искате... — и с уверен глас Донати продължи да изброява.

Пред очите на Арк минаваха стотици фантастични картини. Всичко, което другият говореше, едновременно го привличаше и отблъскваше. Ако сега той, Нейри Арк, пожелае нещо, стига само да каже или като децата да протегне ръка, и то ще му бъде дадено. Като в приказките — „хоп и готово!“... И все пак...

Донати говореше вече така бързо, че Нейри не успяваше да следи думите му. Опита да се съсредоточи, но просто му бе невъзможно. Понечи да го спре, но той говореше с такова увлечение, че изобщо не го чу. И тогава у Арк се зароди едно желание, едно-единствено желание. Може би най-естественото...

Донати продължаваше да врязва безмилостно в мозъка му кошмарни образи. Като че ли никога нямаше да спре. Но Нейри вече не го слушаше. Той гледаше към стъклената врата. Навън валеше...

И накрая, когато свърши, Донати попита:

— Е, Нейри, какво е вашето желание?

Никой не му отговори. Погледът му обходи празната стая и се спря на откритата врата.

Нейри Арк си бе отишъл.

СТОИЛ СТОИЛОВ
КЛАДЕНЕЦЪТ НА ХЕКАТА

1

Дребните планински кончета упорито се катереха по стръмното, изпънали жилести вратове. Висок скалист скат, из пукнатините на който виреха рошави глави недорасли борчета, притискаше ездачите към ръба на дълбока урва.

Добринов си припомни онзи стих на Абу-Фарадж Шехани, изсичан от незнайни каменоделци за оброк по керванските пътища на Памир:

*Страннико, повери съдбата си
на бога, тук животът ти виси
като сълза върху мигла!*

Това беше Пирин. Но пътеката напомняше вит момински клепач, на чийто връх се поклаща едра прозрачна сълза. Миг на колебание, една погрешна стъпка или случайна уплаха ще запрати несретника в пропастта. А оттам до бога или дявола не остава много път...

Добринов запали цигара и предпазливо се намести върху неудобния самар:

— Колко има до превала?

Водачът, русокосо и заергеняло се момче с копринен мях над горната устна, наперено отвърна:

— Цигара време, бачо Иване. Скоро ще излезем на стария път, който отвежда до оброчището. Дядо казваше, че навремето търговците се събирали на големи кервани, за да го минат. Хайдутите стигали билото по тази пътека и ги причаквали на една-две пушки от Русалията.

— Това пък какво е?

— Оброчището. Тъй му викали заради кладенеца, от който само русалки можели да си наливат вода в златно менче. Дивания! Ама хората го вярвали...

— Хм! А ти пил ли си вода от този кладенец?

Момчето се разсмя с традиционното чувство за превъзходство на всеки местен човек към ябанджиите:

— Къде ти! Кладенецът е дълбок. Въже не го стига. Някъде долу лъщи водата като сребърна паричка. Мнозина търговци спирани на нощувка край кладенеца. Но нито един не зачерпил вода. Докато се чудели или псували, хайдутите налитали. Измъкнал ли се някой чевръст — по-долу го пречуквала засадата.

Иван слушаше, лениво отпуснат върху самара. Кончето му грижливо избираше къде да стъпи. Разказът на момчето не се различаваше от приказките, на които се беше наслушал долу в селото. Тамошните хора се гордееха с отколешната си слава на хайдути и контрабандисти. На времето шътали по хайдушки. Сетне стягали комитски чети срещу турския аскер и гръцките андарты. А до преди четиридесет години въртели контрабанда и по пръстите им лепнели тежки златни лири срещу афион и басма-тютюн, срещу зехтин, коприна и оръжие. Бившите комити и контрабандисти, сега вехти старци от кафенето на Гьорче, горделиво сучеха изшилени мустацы, като си припомняха отколешни набези и престрелки.

Старите разказваха и за пътя по билото на планината, и за недостъпния кладенец. Неколцина измежду най-старите добавяха, че по тяхно време край кладенеца стърчели порутени зидове, наричани „Русалийско Кале“. Но дори и най-приказливите, отегчили всичко живо с разкази за безбройните си подвизи, отказваха да са черпили вода от това място и кой знае защо, юнашки вирнатите мустацы оклюмваха като попарени ластари.

Добринов предполагаше, че горният път е дело на римляните и вероятно свързваше система от караулки, които държели под контрол античните любители на забранена печалба. По всяка вероятност кладенецът и развалините са останки от пощенска станция или укрепление. Само огледът на място ще определи дали Русалията е перспективен археологически обект.

2

Копитата заудряха по древната разнебитена настилка на опънат като струна път.

— Римски военен път! — каза Добринов. — Вашето русалийско сбирище ще излезе стражева кула.

Момчето подсвирна:

— Пустите му римляни! Къде ли не се пъхали! Но кладенецът не е тяхна работа...

— И ти ли вярваш в бабешки приказки?

— В нищо не вярвам, докато сам не видя и не пипна!

— Добре. От тебе ще излезе археолог...

— Не съм луд, за да избирам такава старомодна професия!

— Какъв искаш да станеш?

— Кибернетик. Бъдещето принадлежи на точните науки. Вашите вехтории не струват колкото една изгоряла електрическа крушка!

— Грещиш. Бъдещето и настоящето са тръгнали от този римски път, момчето ми! Те са резултат от миналото, което е било и бъдеще, и настояще, преди да се обърне на... минало.

Момчето намери изход, като посочи с ръка напред:

— Стигнахме! Русалията...

Порутени стени ограждаха плочест двор с отдавна изсъхнали дървета. Археологът се усмихна. Караулка и пътна станция. Той без бързане направи няколко панорамни снимки. Момчето в това време разтовари животните, спъна ги и ги остави да дирят оскъдна паша между дърветата.

— Вашите хора да са търсили тука имане?

Това е първият въпрос на всеки археолог, когато попадне на интересен обект. Защото иманярската лопата е извършила толкова поразии, чиято стойност надхвърля всички приказни богатства, така добре описвани и ненамерени от някой иманяр.

— Тук са спирали само хайдути и контрабандисти. А те печелили без мотика!

В отговора на водача имаше достатъчно здрав смисъл и Добринов се усмихна. Затова приближи до четириъгълния полусрутен кладенец. Зидарията беше разкъртвана с лостове. Камъните бяха окадени. На времето някои се нуждаели от оловото, спояващо фугите на зидарията. Иманяри не са идвали. Но хайдутите били чести гости на това място.

Той обърна една мраморна плоча, която строителите на времето вградили в кладенеца. От камъка го погледна триликото изображение на Хеката. Надписът на простионароден латински с варварски заемки беше четлив:

*Само мъртви с вода ще наквасят своите устни
от извора мъртъв на трилика Хеката...
Пътниче, бягай! За да не изпиташ ориста злочеста
на черния бик, посветен на Плутон!*

Надписът е ясен. Обещава смърт на всеки, който дръзне да почерпи вода от кладенеца. Черни бикове са посвещавали на Плутон, бог на подземното царство. Триликата Хеката също е опасно божество, с което шега не бива. Но какво търси подобен надпис в една стражева кула?

Добринов се надвесил над отвора. Водата просветваше на неизмерима дълбочина. Зидарията беше добре запазена. Стъпалата, изсечени в камъка, не бяха изтъркани като при други антични кладенци. Надписът и стъпалата потвърждаваха нелепата безсмислица на този кладенец.

Гласът на момчето го сепна:

— Вътре има друг кладенец! Пълен до краищата! Водата е студена. Зазъбица хваща!

Археологът го последва. Край една порутена стена на станцията зееше отворът на друг кладенец. Водата преливаше в гранитно корито, от което някъде в развалините отвеждаше дебела металическа тръба. Добринов приклепна и застърга с ножа си по тъмната повърхност. Хилядолетната патина беше плътна и лепкава като смола, но под нея лъсна матовата жълтевина на бронз. Тръбата по всяка вероятност изпраща излишъка вода в някоя цистерна. Но този кладенец още

веднъж потвърждаваше безсмислицата на другия. Над мястото тежеше пладнешки зной и нещо друго, което Добринов определи като заплаха. Заплаха? Или предчувствие за беда? Той отхвърли с повдигане на раменете мараията и плашещата неизвестност. Извади от раницата си рулетка, бележник и компас.

— Донеси апарата и помагай да направим нужното!

3

— Веднага изпращаш пакета с касетите и отчета в София. Адресът е надписан. Ето ти пари. След три дни ще се върнеш с конете.

Момчето без бавене се метна на коня си, хвана поводата на другия и като препусна, викна:

— Внимавай с кладенеца! Да не се превърнеш в русалка, брей!

Добринов хапна набързо, излегна се в сянката на зида и запуши. Какво свързваше местните предания с надписа? Ако беше на гръцки, вероятно някой свещеник или отколешен граматик да го е разчел по смисъл и оттам да води начало потокът легенди.

Добринов взе рулетката, завърза в кърпата си голям камък и като прикрепил този отвес към металическата лента, пусна го в кладенеца. Стоте метра се извъртяха бързо. Когато нави рулетката — кърпата беше суха. Той надникна в отвора. Водното огледало продължаваше да блести като малка сребърна монета. Той запокити камъка надолу. Но не чу нищо. Дълбочина над сто метра. Защо? Водоносният пласт заляга на плитко. Другият кладенец го доказва.

Археологът потърка бузата си и откри, че не е бръснат. Раздразнението идваше оттам, а не от загадката. Извади несесера си и се взря в огледалото. Не обичаше да се заглежда. Скулесто лице, счупен нос и две сиви очи, над които стърчи червеникава четина, която надвива на всеки гребен. Бръсненето го успокои. Бавно огледа целия комплекс. Направи още няколко измервания. Сетне си приготви вечеря, пхна се в спалния чувал и заспа като младенец. Знаеше, че утрото е по-мъдро от вечерта, защото е начало на още един ден лутания и грешки.

Закуската както винаги се състоеше от кафе и цигара. Добринов извади от раницата фенер и въже. Закрепи въжето надеждно за някакъв полудялан блок и започна спущането. Стъпалата бяха сухи и здрави. След петнадесет минути зърна водата на около метър под себе си. Усети, че повече не държи въжето. Обърна се да го потърси. Но то беше *изчезнало*. Той изруга. И едва тогава забеляза, че стъпва върху напълно съвременна желязна скоба, закрепена в камъка с циментова замазка. Погледна нагоре. Четвъртитият отвор на кладенеца беше станал *кръгъл*. На един дъх се изкатери по ръждивите скоби и подаде глава над олющения парапет на обикновен бетонен пръстен.

Светилището беше изчезнало. Това не го изненада, след като се подпираше върху бетонния пръстен на един съвременен кладенец. Мястото му се стори познато. Запустял двор с полусрутена селска къща. Зад прогнилите тараби стърчеше кръстата дървена антена. Той се измъкна от кладенеца и прегази буренака. Надникна през стобора и видя къщата, в която беше се родил и отраснал: неизмазана тухлена постройка в покрайнините на София. Но *днес* на това място се издигаше модерен завод. *Днес ли?* Откъм съседите долиташе гласът на радиоговорителя:

„Последната бомбардировка през нощта на седемнадесети срещу осемнадесети юни причини само материални щети. Жертви измежду населението няма. Англо-Американските пирати загубиха една летяща крепост, свалена от поручик-изтребител Михаил Барбенлиев...

Снощи Японският император присъствува на банкет, даден в негова чест от началник-щаба на Японската армия генерал-полковник...”

Някой изключи радиото. Добринов усети, че устата му изсъхва като на трескав. Той ясно чу говорителя. *Осемнадесети юни 1944 година*. А той слезе в кладенеца на *17 юни 1969 година*! А къщата? Това беше неговият роден дом. Тук живя, докато се дипломира. Погледна към кладенеца и си спомни, че в ония години никой не го

използуваше. Даже един грижлив баща беше го оковал с дебели дъски, за да предотврати опасната предприемчивост на сина си и на другарите му. Днес обаче кладенецът беше отворен. Той го обиколи. В буренака лежаха няколко прясно рендосани дъски и шепа новички гвоздеи...

— Спокойно и без паника, Иване!

Запали цигара и на два пъти я изсмука до половината. Сетне се прехвърли през оградата. Надникна през отворения прозорец. Леглото, на което спеше, беше оправено. Върху масата лежеше недовършено хвърчило. Той знаеше какво ще стане хвърчилото: голямо, с изрисувани по него модели на германски и американски самолети, които ще прекопира от едно илюстрировано списание. А после? После... Да! Хвърчилото ще бъде разменено срещу дрипав екземпляр на „Черният корсар“ от Емилио Салгари.

Добринов затвори след себе си градинската портичка и тръгна по непавираната улица. Пред кварталната чешма няколко жени шумно разговаряха. Между тях беше и майка му. Той я почака да постави кофата под крана и тогава бързо подмина жените. Никой не му обърна внимание. До вестникарската будка беше спрял военен камион. Шофьорът, кандидат-подофицер, запита:

— Към града ли? Качвайте се!

Той се настани на омазнената седалка с продрана тапицерия.

Градът беше такъв — какъвто го помнеше от тежките военни години на детството. Развалини. Редки, забързани минувачи. Множество полицаи в черни униформи и цивилни мъже с каски — бойци от гражданската противовъздушна отбрана. Всички те разговаряха високо, като поглеждаха към чистото лятно небе.

Пред централната баня граждани в дълга редица чакаха, за да си налят вода. Водопроводът не беше в ред. Бакалници и месарници зееха празни като очните кухни на череп. По олющената мазилка на сградите висяха раздърпани киноафиши.

Кино „Глория Палас“: „Пази жена ми“

Кино „Балкан“: „Войната на Западния фронт“

Кино „Рекс“: „Горе главата, Йохан!“

Последният филм отговаряше на положението. На софиянци не оставаше нищо друго, освен да вдигат глави към празното небе в очакване на нова бомбардировка. Той наистина беше проникнал в своето минало. Запустелият двор с кладенеца го привлече неотразимо. И той забърза към покрайнините.

Докато беше още в центъра на града, направи му впечатление, че нещо става със слънцето. Тук, в запустелия двор, той разбра какво го тревожи. Свечеряваше се, а по неговия часовник приближаваше пладне. Случайното проникване в айнщайновския континуум не водеше до синхронно подменяне на ситуациите. Поне това можеше да разбере. За другото да помислят физиците, когато се върне в своето време.

Време беше да се връща, но един мъчителен и все още не възвърнал се спомен го спираше. Осемнадесети юни 1944 г. беше оставил някаква следа в съзнанието му. Той полегна в буренака и се помъчи да си спомни какво беше се случило преди двадесет и пет години и един ден.

Сутринта получиха писмо от бащата. Той беше мобилизиран и служеше на остров Самотраки. След обед раздавачът донесе колет: килограм масло, два килограма сирене и торбичка брашно. Майка му отиде да споходи някакъв болен роднина. А той заедно с другарите си направи яз на Суха река и уловиха цяла кофа кротушки. Рибата си разделиха. Той отнесе своя дял у дома и след това отиде при кладенеца. *Кладенецът!* Това беше ключът. На 18-и през нощта американците отново бомбардираха и пряко попадение разруши грижливо окования кладенец.

Не му оставаше много време. Трябваше да се връща *назад* в своето бъдеще. Той приближи кладенеца, но върху пръстена седеше едно момче и бавно дъвчеше филия, намазана с шипков мармалад. Червени коси, луничаво лице, наскоро счупен нос и две сиви очи, които подозрително наблюдаваха непознатия.

— Търсите ли някого, господине?

— Не. Поисках да пия вода. Не виждам обаче нито въже, нито кофа.

— Никой не използва кладенеца. Чешмата е на улицата.

Странен беше този разговор между възрастния и неговото детство. Но едва вчера той беше казал на друго момче, че без миналото

всяко настояще и бъдеще са нереални. Той познаваше своето минало. Това бяха години на всеобща подозрителност. А той беше без документи. При арест версията му, че е пришълец от друго време, в най-добрия случай би направила впечатление на психиатрите. Трябва да отвлече вниманието на момчето, да го изпрати нанякъде и да се гмурне в спасителната хладовина на кладенеца.

— Как се казваш, юнак?

— Иван Петков Добринов. Уча се в първи прогимназиален клас.

— Браво! Вече изкласил! А какъв искаш да станеш?

— Летец-изстребител!

Това беше мечтата на всички момчета по онова време. Добринов възнамеряваше да го помоли за кибрит, когато воят на сирените прогони дрямката над квартала. Това го обърка. Спомняше си, че *тогава* бомбардировката започна към 21 часа. А сега приближаваше 17 часът. Той се затича към улицата, като викна:

— Бързо след мене!

На улицата се огледа. Паметта стана изненадващо услужлива и бърза. Спомни си, че през онази нощ бомби удариха кладенеца и съседните къщи. Една бомба избухна на улицата — пред тяхната къща. Точно тогава майка му прибягваше заедно с него към скривалището. Спаси ги някаква немска автоколона. Тежките камиони се изпречиха между тях и смъртта. Но *този път* по улицата не се виждаха камиони.

— Накъде? — запита той.

— У дома!

— Няма време! Виж!

Двамата погледнаха нагоре. Небето над тях се изпълваше от самолети. Те навлизаха дузина след дузина в огромния бял кръг, очертан от няколко разузнавателни самолета. Въздухът се изпълни от непоносимия рев на самолетни двигатели. В далечината загърмяха първите бомби. Грохотът на експлозиите нарастваше. Зад оградата изригна гейзер от пръст и камънаци. *Кладенецът!* От него нямаше и следа.

Той дръпна малкия за ръката. Късно! Около двамата настъпи плашеща тишина. Възрастният знаеше какво означава това. Успя само да повали момчето и да легне върху него. Не чу експлозията. Тишината около него и вътре в него стана плътна и лепкава като патината върху

онази бронзова тръба в Русалийското Кале. Пръст запълни ноздрите, устата и гърлото.

— Ставай и бягай в скривалището!

Той чуваше собствения си глас отдалеч, от много далеч. Като че ли между него и собствения му глас беше легнала неизмеримата дистанция на две епохи. Момчето се надигна и той прочете в очите му колко минути живот му остават.

— Чичко! — проплака малкият. — Чиченце!

— Бягай в скривалището! Бягай!

Момчето побягна с плач. Иван Добринов не усещаше болка. Странно! Беше доволен. Смъртта му ликвидираше неволното вмешателство в едно минало, което си беше заминало, оставяйки в сърцата на много хора болката от незаздравяващи рани. Все пак момчето не *загина* на 18 юни. То ще порасне и *ако* стане археолог, не ще намери път към своето минало. Кладенецът на Хеката не ще получи друга жертва. А дотогава от надписа може да не остане следа. Всичко е възможно в света, който още толкова малко познаваме и за който така дръзко съдим.

Той усети връхлитащата двутонна смърт и прикри с треперещи длани помъртвялото си от ужас лице.

ВИКТОР КОЛУПАЕВ

БИЛЕТ ЗА ДЕТСТВОТО

— Един билет за детството, моля — казах аз на гишето и след пет минути седях вече във вагончето с допотопна конструкция и чаках с нетърпение кога ще изсвири локомотивът.

В купето до мен седеше старица с кошница, пълна с плодове и бонбони. Вълнението, с което непрестанно подреждаше съдържанието, можеше всекиго да размее... само не и пътника в този влак. Всички много добре я разбирахме. Нали отиваше при мъничкото момиченце, в детството си, навярно отдавна и напълно забравено. Децата обичат сладките неща, само това бе останало в съзнанието ѝ от всичко, с което ѝ предстоеше много скоро да се срещне.

Отсреща седяха мъж с прошарена коса и старец. Познавах мъжа от снимките му в списанията. Беше известен пианист. Пред всеки концерт пътуваше в детството си. Твърдяха, че именно това правело концертите му неповторимо прелестни, но аз не вярвам на тази версия. Много от музикантите пътуваха в детинството си, но талантливите сред тях кой знае защо бяха малко.

Старецът седеше, опрял ръка на масивен бастун. Той носеше един-единствен подарък на детинството си — само мъдрия поглед на уморените си очи.

Влакът потегли... Край нас се занизаха телеграфни стълбове, ритмично потракваха колелата, понякога изсвирваше локомотивът. Някой в съседното купе поиска от придружителя на вагона студена бира и дълго след това мърмори, възмущавайки се от лошото обслужване.

Измина един тъжен и прекаран в размисъл час. В далечината зад завоя вече се виждаше станцията.

— Пристигнахме — обяви придружителят на вагона.

Всички почнаха припряно да се стягат и да излизат в коридора.

— Суздал! — удивена каза моята съседка.

Това беше и Загорск. За мен беше Загорск. А за нея Суздал. За стареца — Пенза или Сизран. Всеки бе пристигнал в града на детството си. Аз вече съзирах стените на Троицко-Сергиевския манастир. А друг виждаше тайгата или стремителното течение на Енисей, или неподвижната повърхност на Онежското езеро.

Загорск... Дори не знаех, че е родният ми град. Не помнех детинството си.

Вагонът бързо се опразни. Старицата видя сред тълпата посрещачи пълничко момиченце, замаха му с кърпа и заплака. Пианистът сложи ръката си на рамото на едно момче и двамата тръгнаха към прелеза сериозни и съсредоточени. На перона беше шумно и тясно, но постепенно хората се разотиваха.

Мен никой не ме посрещна. На няколко пъти махвах с ръка на различни момчета, но към тях почти в същия миг се приближаваше някой. Все излизаше, че не бях аз. Трудно ми беше да си представя как съм изглеждал като малък, още повече не се бе запазила нито една моя снимка от онова време. Съмнявах се дали въобще е имало.

След десетина минути около влака почти не останаха хора. Само в края на перона десетгодишен хлапак по фланелка и големи за ръста му панталони подритваше с носа на окъсаната си обувка мукавена чашка от сладолед.

— Сашка — викнах му аз. Но той дори не погледна към мен, скочи от перона, прекоси релсите и изчезна зад едно здание...

Нямаше смисъл да го търся в града. Повъртях се на гарата безцелно около час, докато тръгне обратният влак.

През целия път до Уст-Манск не ме напусна чувството за някаква непоправима загуба. Защо не дойде? Защо? Спътниците ми в купето бяха потънали в свои мисли, само една жена през цялото време се опитваше да разправи някому за лудориите си отпреди четиридесет години, но все не можеше да намери слушател.

Щом слязох от влака в Уст-Манск, извикаха ме в диспечерската служба.

— Извинете — каза млад човек в железничарска униформа, когато влязох и му се представих. — Ние сме виновни да ви се развали настроението. Нещо се е случило със системата на вълноводите на темпоралното поле. Може би лицето не е получило темпограмата ни и затова не дойде да ви посрещне.

— Възможно е и да не е искало да се срещне с мен — махнах с ръка и понечих да си тръгна.

— Следващият път това няма да се повтори — увери ме човекът. — Ще проверим всичко. Можете да заминете за детството си, когато пожелаете, дори още утре.

— Едва ли през следващия месец ще имам свободно време — отвърнах и излязох без да се сбогувам.

Предстоеше ми важен експеримент и наистина щях да бъда много зает.

И все пак на другия ден аз отново бях на гарата, пак пътувах в старичкия вагон, пак стоях на празния перон.

На края на перона, както вчера, видях едно момче.

— Сашка — извиках. — Ти си нали? — чувствавах го, твърдо бях уверен.

Той понечи да слезе от перона, но се отказа и продължи да стои, като гледаше в краката си.

Втурнах се към него, прегърнах го и го притиснах до гърдите си. Неочаквано и той се притисна в мен, но само за секунда. После ме отблъсна и, като ме гледаше недоверчиво, каза:

— Виж какъв си бил?! — в тона му нямаше почти нищо детинско. И въобще за годините си беше прекалено сериозен.

— Сашка! Значи ти все пак ме позна?

— Разбира се. Само че аз не съм Сашка. Казвам се Ролан... тоест Ролка.

— Но нали аз се казвам Александър. Значи и ти си Сашка.

Той сви рамене.

Въпреки петдесетте си години, аз бях още съвсем здрав. А той изглеждаше слабичък и хилав.

— Слушай, Сашка. Ще те наричам така, а не Ролан. — Той пак сви рамене, сякаш искаше да каже „както искаш“. — Защо си толкова слабичък? Трябва да спортуваш, иначе няма да живееш дълго.

За миг ми се стори, че в очите му се появи присмех и аз прихнах да се смея. Каква глупост изрекох! Та нали стоя пред него жив и здрав, как тогава няма да живее дълго! Ама че глупост.

Той също се разсмя. Толкова се зарадвах на смеха му, че ми мина мисълта: как може една глупава грешка от моя страна да предизвика

такава радост? Навярно бях много щастлив. Стигнахме до прелеза, като продължавахме да се тупаме по гърбовете и да се смеем.

Площадът пред гарата не изглеждаше така, както съм свикнал да го виждам. Когато посещавах Загорск, винаги се отбивах в кафене „Астра“. Но от него сега нямаше и помен. Откъм пазарчето долиташе глъчка, която не можеха да заглушат дори локомотивните свирки.

— Е, нищо, Сашка — казах. — Трудно ще е да се държим така, че да не се разсмее някой от нас. Но това съвсем не означава, че не бива нейде хубаво да похапнем.

— Не съм гладен — каза Сашка. — Току-що се нахраних.

„А какво ли си мисли в същност той? — мъчех се да си представя. — Ако бях на негово място, никога не бих отказал да похапна, щом поканата изхожда от такъв човек, от самия мен. Да! Но аз съм възрастен човек и всичко разбирам. А той?“

— Добре, щом не искаш — рекох. — Я тогава ми разправи как живееш? Кой са приятелите ти?

— Само без разпити — отвърна той и разбрах, че въпросите ми наистина приличат на анкета на която не може да се отговори искрено.

Стигнахме до пазарчето и го попитах:

— А сладолед искаш ли?

— Аха! — радостно отвърна той.

— С бадеми или сметанов?

— Отде го измисли. Такъв сладолед няма.

— Ще видим — загадъчно казах аз. Но жената, която продаваше сладолед, наистина нямаше нито с орехи, нито сметанов. За всеки случай я попитах. По-добре да не я бях питал. Тя веднага се развика: „Я го виж какво му се прищяло!“ — Сашка ме дръпна за ръката.

— Да вървим.

Все пак му купих обикновен млечен сладолед. Сашка го пое, като продължаваше да гледа встрани и се наложи няколко пъти да му казвам: „Хайде де, защо не ядеш?“ — докато най-сетне се реши да разгъне хартийката. И в същия миг сякаш забрави за моето съществуване. Веднага стана ясно колко много е искал сладолед. Обикновено десетгодишно момче, чиито мечти и желания не стигат по-далеч. Той накапа със сладолед широките си панталони и тозчас ги изтри с лакът.

— А ти научи ли се да лекуваш неизлечимите болести? — неочаквано ме запита той.

— Че ти откъде знаеш? Та аз се занимавам с този проблем само от тридесет години. И започнах съвсем случайно. Нима съм мислел за това още преди четиридесет години?

— Но нали аз съм ти — рече той. — Аз знам за теб много повече, отколкото ти за мен, защото винаги съм искал да приличаш на мен, да се занимаваш с това, с което бих искал да се занимавам аз. А това е моето най-голямо желание.

Той представляваше странна смесица от наивността на дете и сериозността на възрастен.

— Не, Сашка, още не съм се научил да лекувам неизлечимите болести. Но мисля, че това скоро ще стане възможно.

— Наистина, ли? — зарадва се той.

— Наистина — погалих го по главата. — Само че все не ми стига времето. Ти си щастлив. Още не забелязваш как бързо тече времето.

Той ми хвърли леко насмешлив, странен поглед, сякаш знае нещо много важно за мен, но не смее да ми го каже. Избелелите панталони му седяха като торба. Карираната му ризка също бе избеляла. „Не е лек животът ти“ — помислих.

— И на мен не ми стига времето — каза той.

— Виж ти?! — разсмях се. — И с какво се занимаваш, та не ти стига времето?

— Искам ти да бъдеш щастлив...

— Добре тогава. Смятай, че съм щастлив. Само че ти знаеш ли какво е щастие?

Той не отговори на въпроса ми, сякаш не го чу.

— И още — искам хората да станат по-щастливи от това, че ти съществуващ.

В това вече не бях уверен. Дали хората са по-щастливи, че съществувам? Не можех да твърдя със сигурност.

— Прекалено сериозен си, Сашка. Не е хубаво за твоята възраст.

— Хубаво е.

— Да не спорим. А защо вчера не дойде веднага при мен?

— Че и ти не дойде веднага при мен. Защо трябваше аз да се втурна към теб? Аз те чаках.

— Прощавай.

Стори ми се, че помежду ни се издигна стена на отчуждение, че сме чужди един на друг и че никога не ще мога да разбера това десетгодишно момче; дали защото възрастните никога не разбират напълно децата или защото той е по-умен за мен. Последното веднага отхвърлих, защото не можех да приема, че с годините съм оглупявал. Във всеки случай до тази среща това не ми бе минавало през ума.

Скитахме дълго из града. Узнах, че и той не помни баща си и майка си, явно загинали през войната, че живее в интернат. Смятах, че е неразговорлив и затворен, понеже се виждахме за първи път. Трудно е да приказваш много и само весели неща, когато за първи път виждаш себе си.

По-късно разбрах, че макар и да говореше по-малко от мен, в същност той направляваше разговора ни. Разучаваше ме, но го правеше незабележимо, непринудено. И аз трябваше да се съглася, че все пак той е по-умен от мен. Разбира се, не по обема на знания — през петдесетте си години аз бях натрупал много повече знания. Може би със системата си на разсъждение, със способността си точно да знае какво иска, с удивителната си съсредоточеност и ирония. Горчива, горчива, съвсем не детска ирония.

Уговорихме се да се срещнем пак. Заминах с вечерния влак. В последната минута, когато бях вече на стъпалата на вагона, той весело се засмя, подрипна няколко пъти и извика:

— А ти ми харесваш! Не си точно такъв, какъвто съм си въобразявал, че ще бъдеш, но все пак ми харесваш. Довиждане!

И стената на отчуждение помежду ни изчезна. И го направи пак той. Направи го, когато сам пожела.

— Довиждане, Сашка! — викнах аз.

Влакът потегли. Беше ми някак леко. Радост, непонятна, странна, необикновена изпълваше гърдите ми.

И все пак не съм подозирал, не съм и предполагал колко необходима ми е била тази среща. Заработих така, както отдавна вече не бях работил. Обзело ме бе някакво необикновено вдъхновение. Сега бях уверен, че експериментът ми ще мине успешно. Щях да извърша онова, за което, както излиза, съм мечтаел още в детинството си.

Няколко месеца минаха незабелязано. Цяла поредица от големи и малки сполуки, безсънни нощи, мимолетни съмнения, ожесточени спорове и вълнуващи обсъждания, срещи и командировки. Институтът

ни работеше върху много труден и важен проблем. Разработвахме мигновени нехирургични методи за лекуване от разстояние на травми. Накратко може да се обясни със следния пример. Човек е паднал в пропаст, наранил се е тежко, костите му са изпотрошени. Докато го откарат в най-близката клиника, той може да умре. Ние разработвахме методите и апаратурата, с които този чувал от месо и кости да се превърне отново в човек и то без дори да почувствува болка. Човек пада в пропаст и веднага се изправя цял и невредим.

Искахме да намалим броя на нелепите смъртни случаи. И това почти ни се отдаваше. Сега вече можех да кажа: „Да, хората ще станат по-щастливи от това, че съществувам“ Искаше ми се да го кажа само на Сашка, тоест на самия себе си и никому другиму.

Едва след половин година можах да намеря време и да купя билет за детството си. Сашка не дойде на гарата.

„Детинщини — помислих си аз. — Обидил се е, че толкова дълго не съм идвал. А смятах да му разправа много интересни работи за неговата детска мечта.“

Върнах се в Уст-Манск разстроен. На гарата пак ме помолиха да се отбия в диспечерската служба.

— Нещо с темпограмата ли пак се е случило? — с надежда запитах.

— Не. Темпограмата изпратихме. Ето каква е работата... Вие не сте имали детство... Невероятно, но е така.

— Що за глупости! Нали видях... разговарях дори със Сашка.

— Това не беше Сашка, тоест не вие сте били в детството си, а Ролан Евстафиев.

Ролан Евстафиев? Не го познавах, но името ми беше познато.

— Вие не сте имали детство.

— Но защо тогава той дойде да ме посрещне? Не, не може да бъде! Това е именно той, тоест аз. Почувствувах го.

— Не сте имали детство. Вашият случай е съвсем особен.

Дадох ми чаша вода. Навярно видът ми е бил съвсем разстроен, жалък. Отпуснах се в креслото, нямах сили да изляза на улицата. Оставиха ме сам в стаята, нищо повече не ми казаха. Пък и какво ли можеха да ми кажат? Нали ми обясниха, че не съм имал детство. Защо и как — те явно не знаят. И с нищо не могат да ми помогнат.

Когато човек е имал трудно детство, казват, че не е имал детство... Да! Но аз не съм имал детство в прекия смисъл на думата, нали току-що ми го казаха.

Малко се посъвзех. Дотолкова, че да мога нормално да се движа, без да събуждам подозрителни погледи у минувачите.

След час се домъкнах в лабораторията. Беше доста късно и само двама или трима още работеха. Седнах на бюрото си и се помъчих да се съсредоточа. След известно време останах сам в лабораторията. Май преди да си тръгнат двамата ме попитаха нещо, но аз не ги чух. Зад стената се разнасяше тракането на пишеща машина. Елена Дмитриевна преписваше материалите от експеримента.

Седях на бюрото си, търсех в паметта си факти, съпоставях ги, опитвах се да си припомня...

Преди тридесет години боледувах дълго. По време на боледуването бях загубил паметта си. Не помнех нито приятелите си, нито познатите си, нито нещо за себе си до това боледуване. Странно, но в паметта ми се бях запазили знанията и опитът на начеващия млад учен. Изчезнало бе само онова, което се отнасяше лично до мен. Като че ли се бях отново родил.

При мен тогава често идваше млада жена. Лена Евстафиева. Елена Дмитриевна Евстафиева. От дълги години бе моя секретарка. Една вечер, приблизително година след боледуването ми, тя изведнъж се разплака на бюрото си, отрупано с телефони и книжа. Вдигнах мокрото ѝ от сълзи лице.

— Ти не си такъв, съвсем не си такъв — каза тя.

— Какво искаш да кажеш с това „не си такъв“? — глупаво я попитах.

Тя стана и си отиде. За първи път в живота си излезе от института, преди да си тръгна аз.

— Не ме питай. Все едно, че нищо не се е случило — каза тя на тръгване.

И аз повече не я попитах. Не... Боях се от това, което щях да чуя от нея... Какво ли? Не знам.

Набрах номера на справки и поисках да ми дадат списъка на лицата, които са работели в института преди тридесет години. Тогава лабораторията е била съвсем обикновена голяма лаборатория.

Монотонен глас изреждаше имена... Абрамов... Волков... Ролан Евстафиев... Евстафиев?

Стоп. Значи той е работел тук. Помъчих се да си го припомня. Не. Не го помнех.

Прегледах досиетата и узнах, че Ролан Евстафиев е умрял в същия ден, когато аз съм загубил паметта си. Загубил паметта си?!

И тогава ми стана всичко ясно. Никога не съм загубвал паметта си. Аз просто не съм съществувал. Появил съм се... почнал съм да съществувам в деня, в който той е умрял.

Кой съм аз? Киборг? Киборг, на когото са отрязали апендикса и често има хрема? Не.

В моето тяло са вложили неговото съзнание, неговото АЗ? Не.

Създал ме е и е умрял. В случая не става дума за тялото, нито дори за клетките на главния мозък. Създал ме е в някакъв по-сложен, по-съвършен смисъл на думата. Създал е начина ми на мислене, интелекта ми. И аз изглежда съм такъв, какъвто той е искал да бъде.

А онова момченце? Та той всичко е обмислял още в детските си години, затова така странно бе говорило с мен. Знаел е, че аз съм онзи, когото той ще създаде в бъдеще, понеже не ще успее сам да осъществи замисленото дело.

Мен не ме е имало. Не съм бил предвиден в щатната таблица на природата. Той ме е създал. Не съм имал детство. И той ми е подарил детството си.

Как е направил това невероятно откритие, невероятно дори и за днес? Никой не знае... Дали никой?

В съседната стая иззвъня телефонът. Елена Дмитриевна вдигна слушалката.

То, десетгодишното момче бе направило за мен всичко, без да поиска нещо в замяна. Само една порция сладолед.

Пожелало бе само веднъж да се срещне с мен, за да провери, правилно ли ще постъпи в бъдеще.

Чух как Елена Дмитриевна става от стола и тръгва към вратата на лабораторията ми.

Сега ще отвори вратата и аз ще я разпитам за всичко. Ще я попитам кой съм.

И тя всичко ще ми разправи.

Ето вратата се отваря.

Сєга щє узная.

КЛИФЪРД САЙМЪК ОПЕРАЦИЯ „КЕЛИ“

Клиниките бяха подготвени и на сутринта щяха да започнат операцията „Кели“ — а това не беше малко, нали, да я нарекат „Кели“.

Той седеше в очукания люлеещ се стол на разбитата веранда и повтори на ум: „Операция Кели!“, но усещането не беше вече така остро и приятно, както когато известният лондонски лекар бе станал в Асоциацията и бе предложил операцията да се нарече „Кели“ и нищо друго.

Въпреки че, като помисли човек, в това имаше доста случайност. Съвсем не беше необходимо да бъде Кели. Можеше да бъде всеки с лекарска титла пред името. Можеше да бъде Бертолд, Петровски или Радзонович — въобще който и да е лекар в света.

Люлееше се бавно, столът поскърцваше, дъсченият под на верандата му пригласяше съчувствено и в припадащия мрак се носеше шум от деца в края на дневната им игра, които използваха последните ценни минути, преди да се приберат и скоро след това да легнат.

Захлаждащият се въздух бе изпълнен с аромата на люляк, а в ъгъла на градината той неясно виждаше белите цветове на рано цъфналия розов храст, същия, който Марта Андерсън им бе подарила на него с Джанет преди толкова години, когато за пръв път бяха дошли да живеят в тази къща.

Един съсед мина шумно по тротоара и той не можа да го различи в съгъстващия се мрак, но мъжът се обади.

— Добър вечер, докторе — каза той.

— Добър вечер, Хайръм — отвърна старият доктор Кели, като го позна по гласа.

Съседът отмина с тежки стъпки надолу по тротоара.

Старият доктор продължаваше да се полюлява с ръце, кръстосани върху топчестия си стомах, и слушаше глъчката в къщата, докато Джанет вдигаше масата след вечеря. След малко може би тя

щеше да излезе, да седне при него и щяха да разговарят на нисък глас, небрежно, както се полага на стара двойка влюбени.

Въпреки че той не би трябвало да седи на верандата. На бюрото в кабинета го чакаше медицинското списание и той трябваше да го чете. Напоследък имаше толкова много нови неща и се налагаше човек постоянно да бъде в течение — въпреки че — както се развиваха събитията — всъщност това едва ли щеше да бъде от значение.

Може би през следващите години ще има твърде малко нови неща, които човек да следи.

Разбира се, винаги ще има нужда от лекари. Винаги ще има глупаци, които да сплескват колите си, да се стрелят един друг, да забождат риболовните кукички в ръцете си и да падат от дърветата. А и винаги ще има бебета.

Той продължаваше да се люлее леко напред-назад и се замисли за всички бебета, за това, как някои от тях са пораснали, станали са мъже и жени. Помисли също за Марта Андерсън, най-близката приятелка на Джанет, и за стария Кон Джилбърт, най-заядливия кавгаджия на земята и при това стиснат. Той се усмихна кисело, като си спомни колко пари му дължи Кон Джилбърт, след като през целия си живот не му бе изплатил нито една сметка.

Но такъв беше животът. Някои плащаха, а други — не се преструваха дори, че ще платят, и затова те двамата с Джанет живееха в тази стара къща, той караше все същата кола, а Джанет през цялата зима отиваше на черква все със същата рокля.

Всъщност това нямаше значение, но човек го мислеше понякога. Защото заплащането, което имаше значение, не беше в брой.

Някои плащаха, а други — не. Някои оживяваха, а други — умираха, каквото и да направиш. За някои имаше надежда, а за други — не; на някои от тях го казваше, а на други — не.

Но сега положението беше друго.

И всичко започна тук, в малкия град — преди малко повече от година.

Седеше в мрака с аромата на люляка и белите цветове на розовия храст, слушаше приглушения шум на децата, които се наслаждаваха на последните минути игра, и си припомни всичко.

Беше почти 20.30, чуваше Марта Андерсън да говори в чакалнята с мис Лейн и знаеше, че тя е последна.

Свали бялата си престилка, сгъна я разсеяно, замаян от умора, и я остави на кушетката за прегледи. Вечерята сигурно беше готова и Джанет го чакаше, но нямаше да му каже нито дума, защото никога не бе протестираше. През всички тия години тя никога не бе го упрекнала, въпреки че понякога не одобряваше неговото безгрижие, когато продължаваше да лекува пациенти, които дори не му благодаряха, а камо ли да си плащат сметките. Не одобряваше тя и работното му време, готовността, с която излизаше нощем, когато би могъл да остави някое повикване да почака до редовните му сутрешни визитации.

Тя го чакаше за вечеря; разбрала е, че Марта е идвала при него, и ще го попита как е, а той какво ще ѝ отговори?

Той чу Марта да излиза и токчетата на мис Лейн да прекосяват чакалнята с рязко почукване. Отиде бавно при умивалника, отвори крана и взе сапуна. Чу скърцането на отваряща се врата, но не обърна глава.

— Докторе — каза мис Лейн, — Марта мисли, че е добре. Казва, че ѝ помагате. Не смятате ли...

— Вие как бихте постъпила? — попита той.

— Не зная — отвърна тя.

— Бихте ли оперирала, като знаете, че е безнадеждно? Бихте ли я изпратила при специалист, като знаете, че не може да ѝ помогне, че тя не може да му плати и че ще се безпокои заради това? Бихте ли ѝ казала, че има може би само шест месеца да живее, и да ѝ отнемете малкото щастие и надежда, които все още ѝ остават?

— Извинете, докторе.

— Не се извинявайте. Изправял съм се много пъти пред този проблем. Няма два еднакви случая. Всеки случай изисква индивидуално решение. Денят беше дълъг и тежък...

— Докторе, във ви чака още един.

— Още един пациент?

— Мъж. Току-що дойде. Казва се Хари Херман.

— Херман? Не познавам никакъв Херман.

— Не е тукашен — обясни мис Лейн. — Може би скоро се е преместил да живее в града.

— Ако се беше настанил да живее тук — отвърна докторът, — щях да науча. Аз научавам всичко.

— Може би само минава през града. Може би му е прилошало по пътя, докато е карал.

— Добре, пратете го — каза докторът и посегна за кърпата. — Ще го видя.

Сестрата се обърна към вратата.

— А, мис Лейн...

— Да?

— Можете да си вървите. Няма смисъл да оставате повече. Днес беше наистина тежък ден.

„И наистина така си беше — помисли той. — Една фрактура, едно изгаряне, един хидропс, една бременност, два случая нефрит, няколко настинки, изготвянето на диета, два случая с болезнено никнене на зъби, подозрение за белодробно заболяване, възможност за камък в жлъчката, една цироза на черния дроб и Марта Андерсън. И сега накрая тоя мъж на име Хари Херман — не познаваше такова име, а като помислиш, доста странно име изобщо.“

И човекът беше странен. Твърде висок и тънък, за да бъде действителен, ушите прекалено прилепени към черепа, устните толкова тънки, че сякаш беше без устни.

— Вие ли сте лекарят? — попита той, като застана на прага.

— Да — отвърна докторът, взе сакото си и го облече. — Да, аз съм лекарят. Влезте. С какво мога да ви бъда полезен?

— Аз не съм болен — каза мъжът.

— Не сте болен?

— Но искам да поговоря с вас. Може би имате малко време?

— Да, разбира се — каза докторът, като знаеше, че няма никакво време и не му е приятно това нахълтване. — Влезте. Седнете.

Опита се да определи акцента му, но не успя. Средноевропейски най-вероятно.

— Технически — каза мъжът. — Професионално.

— Какво искате да кажете? — попита докторът, леко озадачен.

— Ще ви говоря технически. Ще ви говоря професионално.

— Искате да кажете, че сте лекар?

— Не точно — отвърна мъжът, — въпреки че вие ще мислите тъй. Трябва да ви кажа изведнъж, че съм чужд.

— Чужденец? — повтори старият доктор. — Наоколо има много от тях. Повечето са бежанци.

— Не искам да кажа това. Не такъв чужденец. От друга планета. От друга звезда.

— Но вие твърдите, че се казвате Херман...

— Когато си в Рим — отвърна другият, — трябва да постъпваш като римляните.

— А? — попита докторът, а след това: — Господи, наистина ли искате да кажете, че сте чужденец? Под чужденец вие разбирате...

Другият кимна с глава.

— От друга планета. От друга звезда. На много, много светлинни години.

— Дявол да ме вземе! — възкликна докторът.

Стоеше и оглеждаше този неземежител, а той му се хилеше.

— Вие мислите вероятно... — каза другоzemецът — „А толкова прилича на човек...“

— Това — призна докторът — ми мина през ума.

— Тогава може би ще ме поразгледате. Вие познавате човешкото тяло.

— Може би — рече мрачно докторът, като цялата история никак не му се харесваше. — Но човешкото тяло понякога е доста странно.

— Но не толкова странно — каза чужденецът и му показва ръцете си.

— Не — отвърна докторът смаян. — Не чак толкова странно.

Защото ръката имаше два палеца и един единствен пръст, сякаш кракът на птица бе решил да се превърне в ръка.

— Нито нещо подобно? — запита другият, като разгъна ризата на гърдите си.

— Нито нещо подобно — отвърна докторът, потресен по-силно, отколкото през цялата си многогодишна практика.

— Тогава — подхвана другоzemецът, като закопча ризата си, — струва ми се, че този въпрос е уреден.

Той седна отново и спокойно кръстоса крака.

— Ако става въпрос, дали ви приемам за извънземен жител — каза докторът, — предполагам, че съм убеден. Въпреки че не е лесно.

— Вероятно не е. Сигурно това е голямо сътресение за вас.

Докторът прекара ръка по челото си.

— Да, разбира се, истински шок. Но има и нещо друго...

— Имате предвид езика — прекъсна го другоземецът — и че познавам обичаите ви.

— Естествено, и това.

— Ние ви изучавахме — обясни пришълецът. — Доста време ви отделихме. Не само на вас лично, разбира се...

— Но вие говорите толкова добре — възрази докторът. — Като добре образован чужденец.

— Е, разбира се — отвърна другият, — аз съм точно това.

— Ами да, май е така — съгласи се докторът. — Просто не помислих.

— Не говоря съвсем свободно — каза другоземецът. — Зная много думи, но ги употребявам не дотам правилно. Речникът ми е ограничен само с разговорния език. По сложни технически въпроси не бих могъл да водя дълъг разговор.

Докторът мина зад бюрото си и се отпусна на стола.

— Добре — рече той. — Приемам ви за извънземен жител. Сега ми кажете защо сте тук?

И той остана невероятно изненадан, че може да приеме толкова спокойно положението. Знаеше, че след малко, когато му остане време да премисли, ще го хване треска.

— Вие сте лекар — заяви другоземецът. — Лечител на хората.

— Да — отвърна докторът. — Аз съм един от многото лечители.

— Вие се трудите упорито да правите болните здрави. Възстановявате разкъсаната плът. Възпирате смъртта...

— Опитваме се. Понякога не успяваме.

— Вие имате много болести. Имате рак, сърдечни удари, настинки и много други... не намирам думата.

— Заболявания — помогна му докторът.

— Заболяване. Точно така. Ще извините недостатъците на езика ми.

— Да оставим настрана учтивостта — предложи докторът. — Да продължим с основното.

— Не е справедливо — продължи другият — да имате всички тези заболявания. Не е добре. Ужасно е.

— Сега имаме по-малко, отколкото едно време. Много от тях сме победили.

— И разбира се — подхвърли другоземецът, — вие си изкарвате хляба от тях.

— Какво разправяте! — викна докторът.

— Имайте търпение към мен, ако не се изразявам правилно. Икономическите термини трудно се усвояват.

— Зная какво имате предвид — изръмжа докторът, — но позволете ми да ви кажа, сър...

„Има ли полза? — помисли той. — Това същество разсъждава по същия начин като много хора.“

— Бих искал да ви изтъкна — започна той отново, — че лекарите полагат упорит труд за ликвидиране на заболяванията, за които говорите. Ние полагаме всички възможни усилия, за да ликвидираме собствената си професия.

— Това е прекрасно — заяви другоземецът. — И аз така мислех, но не мога да се оправя с чувството за „бизнес“ на вашата планета. В такъв случай, доколкото разбирам, вие няма да имате нищо против, ако изчезнат всички заболявания.

— Вижте какво — избухна докторът, на който му бе дошло до гуша, — не зная накъде избивате. Но съм гладен и уморен и ако искате да седим тук и да разискваме по разни философии...

— Философии — повтори другоземецът. — О, не философии. Аз съм практичен. Дойдох да предложа край на всички заболявания.

И двамата замълчаха за миг, после докторът се размърда, сякаш се готви да протестира, и започна:

— Може би не разбрах добре, но вие май казахте...

— Имаме метод, постижение, откритие... не зная точната дума, което ще ликвидира всички заболявания.

— Ваксина — каза старият доктор.

— Това е думата. Само че в известно отношение е различна от ваксината, за която мислите.

— И рака? — попита докторът.

Другоземецът кимна.

— Ракът и обикновената настинка, и всичките други. Кажете само името на болестта и няма да я има.

— Сърцето — подхвърли докторът. — Не може да има ваксина за сърдечните заболявания.

— И това — отвърна другоземецът. — Не е съвсем като ваксина. Тя подсилва тялото. Прави го здраво. Като настройката на мотор, за да стане като нов. С течение на времето моторът ще се изхаби, но ще продължи да работи, докато се изхаби напълно.

Докторът втренчи поглед в другоземеца.

— Сър — каза той, — с такива неща шеги не бива да се правят.

— Не се шегувам — потвърди другоземецът.

— И тази ваксина... ще действа на хората? Няма ли да има някакви странични ефекти?

— Сигурен съм, че ще въздейства. Ние разучихме вашия... вашия... начина, по който работят телата ви.

— Думата, която ви трябва, е метаболизъм.

— Благодаря — каза другоземецът.

— А цената? — попита докторът.

— Няма цена — отвърна другоземецът. — Ние ви я подаряваме.

— Съвсем безплатно? Все пак, сигурно има някакви...

— Напълно безплатно — повтори другоземецът. — Без никакви условия.

Той стана от стола. Извади от джоба си една плоска кутия и се приближи до бюрото. Постави кутията върху бюрото, натисна я отстрани и капакът отскочи. Вътре имаше тампони — подобни на хирургически, но не бяха от плат.

Докторът посегна, но спря ръката си над самата кутия.

— Мога ли? — попита той.

— Да, разбира се. Само ги докосвайте от върха.

Докторът взе предпазливо един тампон и го постави на бюрото. Понатисна го плашливо с пръст и на тампона се появи течност. Усещаше как течността потича, когато натисна тампона. Обърна го внимателно, а от долната страна той беше грапав, сякаш представляваше уста, пълна с дребни, опасни зъби.

— Поставете назъбената страна върху тялото на пациента — каза другоземецът. — Тампонът се приспособява към пациента. Става част от него. Тялото абсорбира ваксината и тампонът пада.

— И това ли е всичко?

— Това е всичко — потвърди другоземецът.

Докторът повдигна тампона внимателно с два пръста и го пусна обратно в кутията.

Той вдигна поглед към чужденеца.

— Но защо? — попита той. — Защо ми ги давате?

— Вие не знаете — рече другоземецът. — Наистина не знаете.

— Не, не зная — потвърди докторът.

В очите на другоземеца внезапно се появи умора и старост и той каза:

— След още милион години ще знаете.

— Не и аз — отвърна докторът.

— След още милион години — обясни другоземецът — вие самите ще вършите същото, но с нещо друго. Тогава ще ви попитат и вие също няма да можете да отговорите, както аз сега не мога.

Това беше упрек, но много внимателен упрек. Докторът поиска да разбере дали е така, но се отказа.

— Можете ли да кажете какво има в него? — попита той и посочи тампона.

— Мога да ви дам описателната формула, но в наши понятия. За вас ще бъде бъркотия.

— Няма ли да се обидите, ако ги изпробвам?

— Щях да бъде разочарован, ако не ги изпробвате — отвърна другоземецът. — Не бих очаквал чак толкова доверие. Подобно нещо би било признак на глупост.

Той затвори кутията и я побутна към доктора. Обърна се и тръгна към вратата. Докторът се изправи тежко на крака.

— Хей, почакайте! — извика той.

— Ще ви видя отново след една или две седмици — каза другоземецът.

Той излезе и затвори вратата след себе си.

Докторът седна внезапно на стола и вторачи поглед в кутията на бюрото.

Посегна към нея, докосна я и — тя действително беше там. Натисна я отстрани, капакът се отвори и тампоните бяха вътре.

Докторът се опита да си възвърне здравия разум, отново да стъпи на твърда почва, да се върне към правилното човешко мислене.

— Глупости — възкликна той.

Но не бяха глупости. Знаеше много добре, че не са.

Тази нощ той се пребори със себе си зад затворената врата на кабинета, докато слушаше тихото суетене в кухнята, където Джанет раздигаше масата.

И първата битка беше на фронта на правдоподобността. Бе казал на мъжа, че вярва в извънземния му произход, и имаше доказателства, които не можеше да остави без внимание. И все пак всичко, всяка отделна подробност изглеждаше толкова невероятна, че му беше трудно да го преглътне.

И най-трудно за вярване беше, че този другоземец, който и да е в действителност, бе избрал от всички лекари в света доктор Джейзън Кели — дребен, незначителен лекар в малък, незначителен град.

Поразмисли дали не е някакъв номер и реши, че не е, защото едва ли биха могли да се фалшифицират трите пръста на ръката и другите неща, които бе видял. А и ако цялата работа беше номер, той би бил толкова глупав и жесток, че в него нямаше никакъв смисъл. Освен това никой не го мразеше до такава степен, че да си създаде толкова труд. Но дори и да приеме, че е сторено от омраза, той се съмняваше, че има човек с достатъчно въображение, за да измисли подобно нещо.

И така, той си каза, че единствената солидна почва под краката му е да приеме мъжа действително за другоземец и тампоните за истински.

А ако беше вярно, имаше само един път — трябва да изпробва тампоните. Стана от стола и се заразхожда из стаята.

„Марта Андерсън“ — каза си той. — Марта Андерсън има рак и животът ѝ е обречен — сред човешките познания не съществува нищо, което би могло да я спаси. Хирургическата намеса би била лудост, защото вероятно тя няма да я преживее. Но дори и да оцелее, нейният случай бе твърде напреднал. Убиецът, който носеше у себе си, се бе развихрил, разпръснал се бе из цялото тяло и за нея няма никаква надежда.

Въпреки това не можеше да се реши да го направи, защото тя беше най-близката приятелка на Джанет, беше стара и бедна и всичките му инстинкти се надигаха против това да я използва като морско свинче.

Е, ако ставаше въпрос за стария Кон Джилбърт — можеше да постъпи така с Кон. Но старият Кон беше прекалено стиснат, за да се

разболее наистина, въпреки всичките му оплаквания, той беше здрав като бик.

Каквото и да разправяше другоzemецът за липсата на странични ефекти, той си каза, че не може да бъде сигурен. Онзи твърдеше, че са изучили метаболизма на човешката раса и въпреки това на доктора му се виждаше невъзможно.

Той съзнаваше, че отговорът е пред него, стига да поиска. Беше се скрил в едно тъгълче на съзнанието му и докторът знаеше, че е там, но се преструваше, че го няма, държеше го скрит и отказваше да го извади на показ.

Но след цял час сноване из кабинета и напъгане на мозъка накрая той се предаде и извади отговора.

Напълно спокоен, нави ръкава си и отвори кутията.

А когато взе тампона и го залепи на ръката си, направи го с жест на най-обикновен лекар.

Но когато спускаше ръкава, за да не би Джанет да види тампона и да му зададе куп въпроси, какво му е на ръката, пръстите му трепереха.

Утре из целия свят, освен в Милвил, хората ще се редят пред вратите на клиниките с навити ръкави, готови. Опашките най-вероятно ще се придвижват доста бързо, защото цялата работа беше лесна. Всеки ще мине покрай един лекар и лекарят ще му залепи тампон на ръката, а след това ще дойде следващият.

„По целия свят — помисли докторът, — във всяка дупка, във всяко малко градче, никой няма да бъде забравен. Дори и бедните, защото ще бъде безплатно.“ И човек ще може да посочи с пръст една дата и да каже: „Това е историческият ден, в който болестите бяха ликвидирани.“

Защото тампоните не само щяха да ликвидират сегашните заболявания, но щяха да предпазват от тях и за в бъдеще.

И всеки двадесет години от Космоса щяха да идват големите кораби с нови товари тампони и щеше да има нов ден на ваксиниране. Но тогава нямаше да са толкова много — само по-младите поколения. Защото веднъж получил ваксината, човекът не се нуждае повторно от нея. Ваксинираш се веднъж — и си имунизиран за цял живот.

Докторът тупна леко по пода на верандата, за да продължи люлеенето на стола. „Тук е приятно — помисли той. — А утре ще бъде приятно в целия свят. Утре страхът ще изчезне до голяма степен от живота на човека. След утрешния ден, с изключение на катастрофите или насилията, хората ще могат с увереност да очакват, че ще изживяват нормалната продължителност на живота си. И, което е може би още по-важно, ще живеят напълно здрави.“

Нощта беше тиха, защото най-сетне децата се бяха отказали от игрите и се бяха прибрали. А той беше уморен. Най-после можеше да си признае, че е уморен. Сега, след толкова години не беше предателство да каже, че е уморен.

Вътре в къщата се разнесе приглушеният звън на телефона и неговият звук разстрои ритъма на люлеенето му, накара го да застане върху ръба на стола.

Краката на Джанет изтопуркаха тихо към телефона и той се развълнува от кротостта на гласа ѝ, когато се обади.

Ей сега, само след миг тя ще го повика, а той ще стане и ще влезе.

Но тя не го повика. Гласът ѝ продължи да говори.

Той се облегна назад.

Отново бе забравил.

Телефонът вече не беше враг. Вече не го преследваше.

Защото градът бе пръв. Тук страхът вече не съществуваше. Градът бе послужил за морско свинче, за предварителен експеримент.

Най-напред Марта Андерсън, а след нея Тед Карсън с подозрението за белодробно заболяване, после бебето на Юргенсови, когато заболя от пневмония. И още двадесетина други, докато се свършиха всичките тампони.

И другоzemецът се върна.

И той бе казал... какво каза?...

— Не ни мислете за благодетели или свръххора. Защото не сме нито едното, нито другото. Мислете за мен като за съседа ви отсреща.

Това беше от страна на другоzemца, каза си докторът, опит да постигне разбиране, да преведе постъпката им на някакъв по-общ език.

А беше ли постигнато някакво разбиране — що-годе разбиране поне? Докторът се съмняваше.

Въпреки че — спомни си той — в основата си другоземците приличаха много на хората. Дори можеха да се шегуват.

Първият другоземец бе казал някаква шега, която бе запомнил. Нещо глупаво, някаква глупост на пръв поглед, но го безпокоеше.

Джанет излезе на верандата и мрежестата врата се затръшна зад нея. Тя седна на люлката.

— Обади се Марта Андерсън — каза тя.

Докторът се захили вътрешно. Марта живееше през пет къщи на същата улица, виждаха се с Джанет по десетина пъти на ден и пак трябваше да ѝ се обаждат по телефона.

— Какво искаше Марта? — попита той.

— Да и помогна за кифличките — изсмя се Джанет.

— За нейните прочути кифлички ли?

— Да. За нищо на света не може да си спомни колко мая им е слагала.

Докторът се изхили тихо.

— Предполагам, че с тях печели всичките награди на окръжния панаир.

— Не е толкова смешно, колкото го изкарваш, Джейзън — каза рязко Джанет. — Подобно нещо лесно се забравя. Тя пече най-различни сладкиши.

— Да, май си права — отвърна докторът.

Каза си, че би трябвало да се прибере и да започне да чете списанието, но не му се искаше. Беше толкова приятно да седи навън — просто да седи. Отдавна вече не можеше да си позволи да поседи повечко. Разбира се, неговата е лесна, защото той остаряваше и беше почти на края, но нямаше да е така за някой по-млад лекар, който още не се е издължил за следването и току-що започваше. В Асоциацията се говореше, че ще призват да се отпуснат субсидии за поддържане на лекарите. Защото все още имаше нужда от тях. Дори и след като бъдат ликвидирани всички заболявания, все още щеше да има нужда от тях. Не биваше да се допусне редиците им да оредят, защото отново и отново през известни периоди те щяха да бъдат крайно необходими.

Той от доста време се вслушваше в стъпките, които се приближаваха по улицата, а ето, че те внезапно завиха през неговата порта.

Докторът се поизправи на стола.

Може би беше пациент, знаеше, че си е у дома, и идваше да го види.

— Ами това е мистър Джилбърт — извика Джанет изненадана. Наистина беше Кон Джилбърт.

— Добър вечер, докторе — каза Кон. — Добър вечер, мис Кели.

— Добър вечер — отвърна Джанет и стана да се прибере.

— Няма смисъл да си отивате — обърна се към нея Кон.

— Имам да свърша няколко работи — каза му тя. — Тъкмо се готвех да вляза.

Кон се изкачи по стъпалата и приседна на люлката.

— Хубава вечер — заяви той.

— Много хубава — потвърди докторът.

— Най-хубавата пролет, която помня — продължи Кон, като се приближаваше със заобикалки към това, което трябваше да каже.

— И аз мислех така — рече докторът. — Струва ми се, че люлякът никога не е ухаел толкова силно преди.

— Докторе — подхвана Кон, — както смятам, май ти дължа доста прилична сума пари.

— Дължиш ми малко нещо — отвърна докторът.

— Знаеш ли колко могат да бъдат?

— Нямам никакво понятие — увери го докторът. — Никога не съм си правил труда да водя сметки.

— Мислил си, че ще е чиста загуба на време — рече Кон. — Мислил си, че никога няма да си платя.

— Нещо такова — съгласи се докторът.

— Доста време се грижиш за здравето ми — подхвърли Кон.

— Вярно е, Кон.

— Тук нося триста. Смяташ ли, че ще покрият всичко?

— Така да бъде, Кон — каза докторът. — Бих се съгласил и на доста по-малко.

— Предполагам, че по този начин сме квит. Струва ми се, че триста са близо до точната сметка.

— Щом казваш — отвърна докторът.

Кон измъкна портфейла си, извади пачка банкноти и му ги подаде. Докторът ги взе, сгъна ги и ги набута в джоба си.

— Благодаря, Кон — рече той.

Внезапно изпита някакво странно чувство, сякаш трябваше да знае нещо, сякаш трябваше само да посегне и да го хване. Но колкото и да се мъчеше, не успя да проумее какво е.

Кон стана, потътри крака по верандата и се отправи към стъпалата.

— Хайде, довиждане! — каза той.

Докторът се върна към действителността.

— Хайде, Кон. Ще се видим. И благодаря.

Седеше на стола, без да се люлее, и се вслушваше как Кон минава по пътеката, излиза от портата и тръгва по улицата, докато отново настъпи тишина.

И все пак сега трябваше да влезе и да се заеме със списанието. Въпреки че беше най-вероятно в него да има само глупости. Сигурно никога вече нямаше да му е необходимо да научава нещо от медицинските списания.

Докторът избута списанието настрана и се замисли: нещо ставаше с него. Вече двадесет минути четеше, а нищо не бе запомнил. Една дума не можеше да повтори от прочетеното.

„Прекалена възбуда — помисли си той. — Прекалено съм възбуден от операцията «Кели»... Как само я нарекоха — «Операция Кели».“

И отново си спомни всичко.

Как беше изпробвал ваксината, после бе отишъл в окръжното медицинско управление и как след доста насмешки и скептицизъм лекарите в окръга се бяха убедили. А оттам бе отишъл в Асоциацията.

Накрая незабравимият ден, когато пред делегатите се изправи другоземецът и той самият бе представен — и най-после, как прословутият лондонски специалист стана да предложи, че проектът не може да се нарече иначе освен „Кели“.

„Тържествен миг“, каза си той, и се опита отново да почувствува гордостта, но вече я нямаше, поне не цялата. Никога вече през останалия си живот нямаше да изпита такава гордост.

И ето че седеше късно вечерта в кабинета си на обикновен провинциален лекар и се опитваше да навакса с четенето, за което никога не му оставаше време. Въпреки че това вече не беше съвсем вярно. Сега имаше време колкото си иска.

Посегна, придърпа списанието изпод лампата и се зае да чете.

Но четенето вървеше бавно.

Върна се и отново изчете един пасаж.

Каза си, че не би трябвало да бъде така.

Или остаряваше, или зрението му се влошаваше, или просто беше глупав.

Това беше думата — това беше ключът към онова неосезаемо нещо, което би трябвало да улови само с едно протягане.

Глупав!

Може би не съвсем глупав всъщност, а само малко бавен. Не помалко интелигентен, а не толкова схватлив и остроумен, колкото е бил. Малко по-бавно разбираше същността на нещата.

Марта Андерсън бе забравила колко мая се слага на нейните прочути, награждавани кифлички! А това Марта не би трябвало никога да забрави.

Кон си бе уредил сметката, а съгласно таблицата на стойностите, към която Кон се бе придържал цял живот, това бе явна глупост. Най-умното, най-подходящото за Кон сега, когато вероятно никога нямаше да се нуждае от лекар, щеше да бъде просто да забрави задължението си. А и нямаше да му бъде трудно, защото и без това го бе забравил до тази същата вечер. Другоземецът бе казал нещо, което на времето той взе за шега.

— Не се безпокойте — бе казал той, — ние ще изцерим всичките ви болести. Твърде вероятно и няколко, за които и не подозирате.

А съобразителността не беше ли болест?

Трудно можеше човек да мисли за нея по този начин.

„Не съм толкова схватлив — помисли докторът. — Не мога толкова бързо да схвана смисъла на някакъв пасаж, изпълнен с медицински термини — принуден съм да чета по-бавно, за да го запомня.“

Каза си, че някои от най-глупавите хора, които е познавал, са били най-щастливите.

Той избута списанието настрана и се загледа в светлината.

Щеше да се усети най-напред в града, защото тук бе първият експеримент. А шест месеца след тази нощ щеше да се почувства и в целия свят.

Замисли се докъде ли ще стигне — защото все пак това беше основният въпрос.

Само малко по-бавни?

Назад към нечленоразделното бръцолевене?

Назад чак до маймуната?

Нямаше начин да предвиди...

И трябваше само да вдигне телефона, за да го спре.

Седеше смразен от мисълта, че може би се налагаше операция „Кели“ да бъде спряна — че след толкова години смърт, болка и нещастие човекът трябваше да си ги откупи отново.

„Но другоземците — помисли си той, — другоземците няма да допуснат този процес да отиде прекалено далеч.“ Които и да бяха те, той вярваше, че са почтени същества.

Може би липсваше единство на възгледите, а съществуваше само най-обикновената общност на състрадание към слепия и сакатия.

„А ако съм сгрешил — каза си той, — ами ако другоземците имаха за цел да се деморализира човечеството преди тяхното нахлуване?“

И докато седеше, разбра. Разбра, че колкото и малка да е вероятността да бъде прав, той трябва да направи нещо.

Твърде отдавна беше лекар, за да не спре операцията „Кели“.

ИЛЯ ВАРШАВСКИ РЕШАВАЙ, ПИЛОТ!

Марсианката вървеше, отметнала назад малката си кръгла глава. Огромни черни очи, леко присвити, матово лице с цвят на слонова кост, златисти устни, леко усмихнати, на лявото слепоочие — зелен триъгълник — белег на кастата на Пазачите на тайната.

Климов потръпна.

Той все още не можеше да свикне със загадъчната красота на марсианските дъщери.

— Извинете, бихте ли ми казали къде трябва да регистрирам билета си?

Тя говореше с пеещ глас на космическия жаргон, предъвквайки края на думите.

— Вляво, чакалнята, трето гише.

Той блъсна вратата и влезе в бюфета.

Там все още беше празно. Двойка американци, навярно туристи, ако се съди по екзотичните им костюми с безбройни ципове и обувки с дебели подметки, пиеше коктейли, и един субект с неопределен вид, който разглеждаше списания.

Ружена — в бяла престилка с навити ръкави — чародействуваше над миксера.

— Здравей, Витя! — каза тя, измъквайки тапата на една бутилка с ярко етикетче. — Нещо ново?

— Нищо. Какво ново може да има... в моето положение?

Той пое чашката и я постави пред себе си, разливайки половината върху бара.

Ружена му подаде захар.

— Не бива така, миличък. Ти си съвсем болен. Време е да забравиш всичко това. Не трябва да лъжеш сам себе си. Космосът изстиска човека докрай. Аз знаех хора, които на тридесет и пет години не ставаха вече за нищо, а пък ти...

— Така е, от това не можеш избяга.

Американецът вдигна глава и цъкна с език. На вратата стоеше марсианката.

— Бутилка мускател, кримски — рече тя, запътвайки се към една масичка до прозореца.

— Ще тръгвам — каза Климов, — трябва да се обадя и в диспечерската.

— Освобождавам се в дванадесет. Мини насам, ще ме изпратиш до в къщи. Може би ще останеш — тихо добави тя — завинаги?

— Ще мина — каза Климов, — ако се освободя.

„Ако се освободя — помисли той. — Ама че глупост! От какво ще се освобождаваш, някакъв пилот от втория резерв? Ти ще бъдеш свободен и днес, както и вчера, и както вече цял месец, както изобщо си свободен три години. Никой и никога няма да те прати някъде. Търпят те тук само от състрадание, защото знаят, че не можеш да не идваш всеки ден, от страх да не изпуснеш единствения си шанс. Идваш, като се надяваш да стане чудо, но чудеса има само в приказките.“

Той се сблъска на вратата с нисичко дебело човече в униформата на международния космодрум.

— Как е, Витя?

— Отлично!

Той пресече още веднъж чакалнята и седна в дълбоко ниско кресло под високоговорителя. Поредният автобус докара голяма група пътници и залата се изпълни с оживена тълпа.

Климов взе машинално от масичката туристически проспект.

РЕДОВНИ РЕЙСОВЕ ДО ЛУНАТА, ПЪЛНА БЕЗОПАСНОСТ
НА ПОЛЕТИТЕ. ПО ПЪТЯ ПЪТНИЦИТЕ СЕ ОБСЛУЖВАТ ОТ
КВАЛИФИЦИРАНИ ЕКСКУРЗОВОДИ-КОСМОЛОЗИ.
ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ЛАЙНЕРИ СЕ УПРАВЛЯВАТ ОТ НАЙ-
ОПИТНИТЕ ПИЛОТИ.

„Най-опитните — помисли той. — Всеки от тях е ходил с къси панталонки, когато аз направих първия си рейс до Луната. А сега... Най-опитните! Няма как, вижда се, че действително е време да свърша с тази комедия. Ружена е права. Сега, пилоте, ти ще идеш в диспечерската и ще кажеш, че утре... След това ти ще минеш да вземеш Ружена и повече няма да го има нито това изморително очакване на чудото, нито вечната самота. Защо пазиш самотата си,

пилоте? Ти вече си излишен за делото, на което служиш. Вече те смениха най-опитните, които носеха на ученическите си куртки, също като сополиви паленца, паметните жетони с твоя образ. Хайде, дръж се, пилоте!“

* * *

Диспечерът, младо момиче в блестяща нова униформа, със значката на Космическата академия на ревера си, го измери остро със сивите си очи.

— Защо не сте на мястото си? Току-що изпратиха в болница втория пилот от нула шестнадесети. Освен вас друга резерва няма. За три дни — дванадесет извънпланови рейса. Можете ли да летите?

— Мога.

— Тичайте бързо в поликлиниката. Досието ви е вече там. Първи пилот — Прит. Ще го намерите в пилотската. Старт след четиридесет минути. Щастлив полет!

— Благодаря!

Климов затвори след себе си вратата и се подпря на стената.

„Нула шестнадесети в рейс до Марс! «Тичайте по-скоро в поликлиниката». Да имаш да вземаш. Нека тичат най-опитните, те нямат сърцебиене.“

Той се заизкачва бавно по стълбата, като се спираше на всяко стъпало.

— Презиме?

— Климов. Втори пилот от нула шестнадесети.

— Съблечете се!

Той разкопча с непослушни пръсти куртката си.

— По гащета.

... Десет оборота, двадесет, тридесет... сто. Все по-бързо въртене на центрофугата, все по-бавни и по-слаби удари на сърцето. Невъобразима тежест притиска стомаха, смазва белите дробове. Тъпи, тежки удари в тила. Устата жадно поема въздух. Сто и двадесет. Огнени кръгове се въртят бясно пред очите, гадене се надига от стомаха и като буца засяда в гърлото. Сто и тридесет. Непоносима болка в гръбначния стълб. Сто тридесет и пет. О, чудо! Безтегловност.

Той лети в свободен полет. Черната бездна е обсипана със звезди — сини, червени, виолетови. Какво блаженство! Само ако го нямаше този мундщук на кислородния апарат. Кой ли глупак е измислил тези нови скафандри...

— Спокойно, Климов! Гълтайте, гълтайте. — Лекарят извади лъжичката от устата му и погледна часовника си, проверявайки пулса. — На колко години сте?

— Там пише... Петдесет и две.

— Отдавна имате право на пенсия. За какъв дявол...

— Аз не мога...

— Глупости! — Лекарят отиде до масата и отвори личното досие. От моя страна би било престъпление да ви разреша да летите. Какво да се прави, братле, възрастта си е възраст. Колко години летите?

— Тридесет... От тях три в резерв.

— Ето, виждате ли — той прелистваше досието, — две аварии през последните пет години, а преди това... Почакайте! Да не сте вие оня Виктор Климов?

— Същият.

Лекарят тихо подсвирна.

„Дръж се, пилоте! Това е последният ти шанс.“

— Един рейс. Много ви моля...

— С кого ще летите?

— Първи пилот — Прит.

— Добре — лекарят, като се поколеба за миг, се подписа със замах върху пътния лист, — аз ще поговоря с него да ви щади особено при претоварванията. Щастлив полет!

— Благодаря!

— Момент! Помните нашата уговорка, нали? Последен рейс. Ето таблетки. Не ги взимайте без особена нужда. Помните, нали?

— Помня.

* * *

— Извинете, вие ли сте Прит?

Широкоплещест дангалак, който се справяше с половин килограмов бифтек, вдигна червенокосата си глава.

— Аха.

— Виктор Климов. Назначен при вас като втори пилот.

Прит го погледна изпод вежди. В погледа му се четеше уважение, примесено със съжаление. Най-опитните го гледаха винаги така.

— Много ми е приятно. Седнете. Какво ще хапнете?

— Благодаря, аз никога не ям преди старт.

— Напразно. Може би кафе?

— Вече пих.

Първият пилот дъвчеше мълчаливо.

„Началство — помисли Климов, — сукалче, а началство.“

— Летели ли сте на шеста серия?

Климов се засмя.

— Изобщо не е ставало нужда, но аз минах курс по преподготовка.

— Великолепно! — В гласа на Прит имаше всичко друго, освен възторг.

— Старт в двадесет и три и тридесет — рече той, като отмести чинията. — Сега ще качим пътниците. Отивам да оформя документите, а вие в това време проверете състоянието на багажа.

— Не трябва ли да присъствам при качването?

— Не, там е Рита, тя ще се справи.

Обявиха полета и пътниците се насочиха към изхода.

Климов влезе в бюфета.

— Излитам с нула шестнадесети.

— Ой, Витка! — радостното изражение на Ружена бързо се смени с тревожно. — Нима ще можеш?!

— Глупости. Лекарят каза, че съм в отлична форма.

— Чудесно, поздравявам те! — тя се надвеси през бара и неловко го целуна по бузата. — Ще те чакам.

— Прощавай.

— Почакай, Витенка. — Тя бързо разкопча престилката си и откъсна копче от блузката. — За късмет!

Не беше нужно да се благодари.

На служебния изход той показва небрежно пътния лист на дежурния.

— Ще летите ли, Климов?

— Ще летя, втори пилот на нула шестнадесети.

— Втората площадка вляво.

Климов излезе на пистата. В далечината, зад железобетонната ограда, се извисяваше стоманената грамада на стартовата кула с устремената към висините ракета.

Той вдигна глава и погледна към малката червеникава звездичка в небето.

„Добре ти потръгна, пилоте!“ — ръката му напипа копчето в джоба и конвулсивно го стисна.

В подножието на кулата висока, тънка стюардеса настаняваше пътниците.

Климов погледна нагоре и се отправи към трапа.

Той беше вече на височината на товарния отсек, когато отново почувствува тежката, горчива буца в гърдите си. Като се подпря на перилата, той погледна надолу и стисна зъби, за да преодолее замайването. Само това оставаше. Нима се бои от височината? Той отново погледна нагоре и гледката на трепкащите звезди му донесе неочаквано облекчение...

Товарният отсек беше претъпкан. Спъвайки се в многобройните крепители, Климов пълзешком се добра до кърмата. Всичко изглеждаше в ред, можеше да иде в кабината.

— Дяволска работа! — като се измъкваше през люка на площадката, той блъсна главата си в един от поцинкованите сандъци, закрепени по стените. — Товарът обаче е над нормата!

Последните пътници се настаняваха в креслата. Стюардесата разнасяше на малки таблички розовите хапчета на стартовата наркоза.

Първият пилот беше вече на мястото си. Климов седна в своето кресло и закопча ремъците. Прит го погледна въпросително.

— Всичко е наред, но ми се струва, че товарът надминава нормата за кораби от този клас.

Прит махна с ръка.

— Не се тревожете. Имаме разрешение от инспекцията.

На вратата се показва главата на стюардесата.

— Готово! Двадесет и шест пътници.

— О кей!

Прит включи микрофона, но изведнъж премисли и отново щракна тумблера.

— Чуйте, Климов. Вие сте опитен астролетец. Изучавал съм вашите полети в Академията... Вие няма какво да се стеснявате от мене... Лекарят ми каза... Може би, стартова наркоза?

— Глупости! Чувствувам се отлично.

— Както обичате. — Той се наведе към микрофона. — Аз съм нула шестнадесети, моля старт.

— Нула шестнадесети, разрешавам старта! — чу се глас във високоговорителя. — Пет... четири... три... две... едно... старт!

Стрелката на скалата за ускорение помръдна бавно от мястото си и като се задържа за миг, стремително отскочи нагоре.

Климов почувствува върху себе си погледа на Прит и се усмихна със слаба, измъчена усмивка. След това, като изчака малко, измъкна от маншета на ръкава си таблетка и я поднесе към устата си с тежка като олово ръка.

Първият пилот гледаше внимателно приборите. Взимането на допинг при излитане и кацане беше категорично забранено от устава.

Таблетката действа моментално. Сега вибрацията и тежестта не изглеждаха така мъчителни.

Прит премести малко лостче върху пулта. Стрелката на прибора, която показваше претоварването, тръгна надолу.

— Аз съм нула шестнадесети — каза той в микрофона, — стартът е благополучен, поемам курс към станцията за зареждане.

— Нула шестнадесети, чувам ви — прозвуча гласът. — Стартът е благополучен, станцията за зареждане е готова да ви приеме.

Плавно спиране, две избухвания на бордовите дюзи и корабът увисна в магнитния капан на станцията за зареждане.

„Добре го направи — помисли си Климов, — тоя май, че е най-опитният!“

Прит разкопча колана.

— Вижте, Климов. Зареждането ще трае около три часа. При излитането вие сте ми абсолютно ненужен. Набирането на втора космическа — не е шега. Идете да спите. Две таблетки приспивателно. Ще ме смените след двадесет часа.

— Да, но...

— Изпълнявайте заповедта! При такава автоматика аз мога да подремна и тук. Ясно?

— Ясно.

В синята светлина на нощните лампи лицата на пътниците изглеждаха мъртвешко бледи. Те лежаха по гръб в спуснатите кресла, сковани от стартовата наркоза.

Свита на първата седалка, спеше стюардесата.

Климов мина в малката каюта на екипажа и като си свали обувките, легна на дивана. До главата му, на шкафчето, стоеше кутийка с приспивателно.

„Изпълнявайте заповедта...“

Той въздъхна и взе една след друга две таблетки.

„И все пак провървя ти, пилоте“ — усмихна се той, закрепвайки спалните ремъци.

Климов се събуди от странно подтискащо чувство. Той лежаше няколко минути по гръб със затворени очи, докато се пребори с действието на приспивателното.

„Колко ли е часът? — той разкопча коланите, подскочи от леглото и полетя към тавана. Като се държеше за скобите на преградата, той се спусна внимателно надолу и погледна часовника. — Дявол да го вземе! Успал съм се!“ Бяха минали тридесет и шест часа след като Прит го беше изпратил в каютата. Беше проспал дежурството! Позор! Няма какво да се каже, добре започва службата му на нула шестнадесети!

Той се наведе, обу обувките с магнитни подметки и като влачеше крака с израз на провинило се момченце, се помъкна към рубката.

Двойката американци, разкопчали ремъците си, дремеха в креслата. Младите експерти отново играеха бойк, като изпълваха кабината с весел смях. Марсианката, мръщейки се от тракането на магнитните зарове, смучеше тубичка с ананасов крем.

Стюардесата сновеше между креслата, почиствайки след закуската.

Климов отвори вратата на рубката.

— Извинете, Прит. Аз зная, че това е свинщина, за която няма оправдание.

— Оставете, Климов. Радвам се, че сте се наспали добре. Корабът е по курса. Можете да дремнете тук, в креслото, а аз ще ида да легна. Кога да ви сменя?

— Когато решите. Аз май се наспах за цял живот.

— Добре — първият пилот погледна часовника си, — аз изглежда също ще взема таблетка.

* * *

... Няма нищо по-спокойно от вахтата на свободен полет. Климов се разположи в креслото и затвори очи, вслушвайки се в монотонното потракване на курсографа. Е, най-после той е в Космоса. И вероятно за дълго. Пилотите, извадени от резерва, рядко ги свалят след първия рейс. Във всеки случай няколко рейса са му сигурни, а след това...

Два взрива, един подир друг разтърсиха корпуса на кораба. Изгасна светлината. В тъмнината Климов напипа копчето на аварийното осветление и рубката се освети от бледата светлина на малка лампичка, поставена на пулта.

Във внезапно настъпилата тишина щракането на курсографа приличаше на удари на камбана. Върху плавната крива на курса се виждаше мъничко петно. От него кривата се отклоняваше едва забележимо наляво. Това беше достатъчно корабът да прелети покрай целта на милиони километри разстояние. Трябваше незабавно да се изправи курсът. Две-три припламвания на бордовите дюзи и тънката крива върху книжната лента отново ще легне по средата до червената черта, изчислена със скрупулозна точност от електронните машини на Земята. Той натисна педала на левия маневрен двигател... Тишина...

Магнитните подметки вече не прилепваха към пода и той се движеше по пътеката с нелепи подскоци, съпроводен от тревожните погледи на пътниците.

Между вратата, която водеше към площадката, и комнигсوما на преградата имаше скреж. Климов притисна ухото си към изолацията на вратата и чу тънко свистене. Там, зад вратата беше чудовищната пустота, наречена космос. Той погледна към лостчето на автоматичния клапан, монтиран върху тръбата, подаващ въздуха от регенерационната станция в кабината. Клапанът беше затворен. Това можеше да означава само едно: пукване на тръбопровода.

— Нещо сериозно, кеп? — попита американецът.

— Не. Микрометеоритът е пробил обшивката и е повредил инсталацията. След два часа ще бъдем в ред. Само че обедът вероятно ще позакъснее малко.

Разбира се! Нали всички продоволствени запаси се намират там, зад вратата.

„Два часа — той хвърли поглед към анероида. — Налягането в кабината е с пет милиметра по-ниско от нормалното. След два часа те ще започнат да се задъхват, ако само запасът от кислород в аварийните балони...“

— Два часа и всичко ще бъде наред — повтори той, отправяйки се към кабината.

— Прит! — Първият пилот беше разперил ръце. Той дишаше тежко. — Прит!

Климов му теглеше ушите, пляскаше го по бузите, масажираше гърдите му.

— Събудете се, Прит!

Напразно. Сега действието на приспивателното можеше да бъде парализирано само от инжекция енцекардол.

— Рита!

На вратата се появи бледото като гипсова маска лице на стюардесата.

— Аптечката у вас ли е?

— Тя е на площадката, сега ще я донеса.

— Не трябва.

— Аз мисля...

— Вървете си на мястото! Аз ще бъда в кабината. Включете неутрализаторите на въглеродния двуокис. Изразходвайте кислорода много икономично. Не пускайте никого до вратата към площадката.

— Добре.

„Е, дръж се, пилоте!“

Впрочем нямаше какво да се решава. В балоните оставаше кислород за около четири часа. Нужно беше или да се блокира вратата от кабината към рубката, да се измъкне през аварийния люк и да се опита да проникне в кърмовия отсек, или... двадесет и шест пътници.

Скафандърът е в шкафа. Малко е голям, но какво да се прави. Той изви ръката си зад гърба, за да щракне карабинките на шлема, и почувствува режеща болка в лявата половина на гърдите. Не трябва да

прави резки движения. Сега ще закрепим на гърдите си кислородния балон и ще закачим въжето за пояса. Да не забравим маневрения пистолет. Проклятие! Нито въжето, нито пистолетът бяха на местата си. Очевидно цялото снаряжение за излизане в Космоса се пазеше в кърмовия обсег. Добре, щом няма друг избор. Той провери херметизацията на шлема и започна да отвинтва диска на аварийния люк. Силна струя притисна тялото към полуотворения люк. Лампите на тавана се пръснаха с трясък. Черната пластмаса на пултовете бързо се покри с дебел слой скреж.

Той погледна към вратата, която водеше за кабината, и разтвори люка... През дългия му живот на космонавт на Климов неведнъж се налагаше да напуска кабината по време на полет и винаги беше изпитвал несравнимото усещане за величието на Космоса. Но сега не му беше до силни емоции. Тънкият плътен леден слой, който беше покрил пантите, не позволяваше да се затвори люкът. Подпрял се с крака в обшивката, той го теглеше с всички сили към себе си.

— Мръсотия! — неочаквано капакът се затвори и, премятайки се през глава, Климов започна стремително да се отдалечава от кораба. Той разпери ръце и крака. Въртенето се забави малко, но черната бездна между него и нула шестнадесети неумолимо се увеличаваше.

„Люкът!!! Никой не знае, че люкът е отворен. Дори ако Прит се събуди, преди кислородът да се свърши в кабината... Достатъчно е само да се откrehне вратата...“ Той се мятеше отчаяно в пустотата, свиваше се на кълбо и с тласък изправяше безпомощното си тяло.

„Ако имаше маневрен пистолет... Глупак! Защо да се мисли за това, което го няма... Кислородът!“

Той постави лостчето за отопляване на балона в най-крайно положение и, като изчака подходящия момент, рязко отвъртя вентила за продухване.

„Стоп!... Още веднъж... Стоп!“

Грамадата на кораба се приближаваше все повече, все по-ниско ставаше налягането на кислорода в балона.

„Достатъчно! — Изпънатите му пръсти почти докоснаха спасителното въже. — Нима ще се разминат? За последен път! Така!“

Сега той се държеше с желязна хватка за металния прът. Капакът на люка бе съвсем наблизо. Климов нагласи диска и, стиснал от напрежение зъби, го завинти с цялата тежест на маховика. Само да му

стигне кислородът! Като преместваше бавно ръцете си, Климов се движеше покрай кораба. Аха! Ето я дупката с разкъсани краища! С мъка той промъкна тялото си вътре. Така си и знаеше! Бяха се взривили тези дяволски сандъци на площадката. Той се наведе и на светлината на шлемовото фенерче откри дупка, голяма колкото юмрук в тръбопровода, който връща регенерирания въздух в кабината. Краят ѝ бе покрит с лед. Трябва да бърза. И без това твърде много скъпоценен въздух е изпуснат в Космоса. Най-напред — да запуши тръбата, а след това ще се заеме с кабела. Поправката на външната обшивка — накрая...

* * *

— Витя! — Ружена беше вече свалила престилката си. — Да вървим, мили! До сутринта нищо няма да се случи. Ще успеем да хванем автобуса. Виж се на какво приличаш! Хайде!

— Не — каза кой, като хвърли поглед по разписанието на рейсовете, — ще спя в общежитието. Утре сутринта в седем трябва да бъда тук за Отлитането на редовния за Луната. Нали съм резерва, всичко може да се случи.

АЙЗЪК АЗИМОВ

ИЗГУБЕНИЯТ РОБОТ

На Хипербазата бяха взети екстрени мерки. Те бяха съпроводени от бясна суматоха, като непрекъснато се предприемаха все нови и нови отчаяни стъпки. В края на краищата специален патрулен кораб докара на Хипербазата доктор Сюзън Кълвин — главен робопсихолог, и Питър Богерт — главен математик.

Сюзън Кълвин нито веднъж не беше напускала Земята и този път нямаше ни най-малкото желание да го стори. Във века на атомната енергия и предстоящото разрешаване на загадката на хиператомния двигател тя си оставаше провинциалистка. Беше недоволна от полета и не беше убедена в неговата необходимост. За това красноречиво говореше всяка черта от некрасивото ѝ и немалко лице по време на първия обед на Хипербазата.

Зализаният, бледен доктор Богерт имаше малко виновен вид. А отчаянието нито за миг не напусна лицето на Кълнер, ръководителя на проекта. С една дума, обедът нямаше успех. Последвалото го малко съвещание започна мрачно.

Кълнер, чиято гола глава проблясваше под лампите и чиято парадна униформа съвсем не подходеше на общото настроение, започна с принудена откровеност:

— Това е странна история... Признателен съм ви, че пристигнахте веднага, без да знаете причината за повикването. Изгуби се един робот. Работата е прекратена и ще бъде прекратена, докато не го намерим. Досега не успяхме да направим нищо и ни е нужна помощта на специалисти.

Сюзън Кълвин се намеси рязко и без особена любезност:

— Защо един робот е толкова важен за проекта и защо не е намерен?

Кълнер обърна към нея почервенялото си лице и бързо облиза устни.

— Впрочем, ние го намерихме... Сега ще ви обясня. Още щом изчезна роботът, беше обявено извънредно положение и връзката с Хипербазата беше прекъсната. Но в навечерието пристигна товарен кораб, който караше за нас шейсет и два робота... хм... от същия тип, определени за някъде другаде. Цифрата е съвсем точна — не може да има никакви съмнения.

— Да? Но какво отношение има това...

— Когато роботът изчезна и ние не успяхме да го намерим; Впрочем, уверявам ви, че можехме да открием дори и сламка; ние се сетихме да преброим роботите, останали на товарния кораб. Сега те са шейсет и три.

— Значи шейсет и третият е вашият избягал робот? — Очите на доктор Кълвин потъмняха.

— Да, но не можем да определим кой от тях е шейсет и третият.

Настъпи гробно мълчание. Електрическият часовник удари единадесет. Доктор Кълвин каза:

— Много интересно.

Крайчетата на устните ѝ се отпуснаха. Тя рязко се обърна към своя колега:

— Питър, какво има всъщност? Що за работи работят тук?

Като се поколеба, доктор Богерт се усмихна неуверено.

— Разберете, Сюзън, това е доста деликатна работа, изискваща предпазливост... Но сега...

Тя бързо го прекъсна:

— А сега? Ако има шейсет и три еднакви робота и единият от тях е нужният, защо трябва да се търси, защо да не се използва който и да е? Какво става тук? Защо ни повикаха?

Богерт отговори послушно:

— Позволете да ви обясня, Сюзън. На Хипербазата се използват няколко робота, при чието програмиране не беше записан в пълен вид Първият закон на роботехниката.

— В непълен вид? — Доктор Кълвин се облегна назад. — Ясно. Колко такива работи са произведени?

— Малко. Задачата беше особена и ние не можехме да нарушим тайната.

— Бих искал да поясня — властно се намеси Кълнер. — Не знаех, че доктор Кълвин не е била уведомена за създаването се

положение. Не е нужно да ви обяснявам, доктор Кълвин, че идеята за използване на роботите винаги се е посрещала на Земята с остро несъгласие. Успокоително беше само едно, че при всички работи Първият закон е програмиран най-строго и те не могат да причинят вреда на човека при каквито и да е обстоятелства. Но ние имяхме нужда от други работи. Затова за няколко робота модел „НС-2“ беше изменена формулировката на Първия закон. За да се запази секретността, всички „НС-2“ се пускаха без поредни номера. Модифицираните работи се докарваха тук заедно с обикновените работи; разбира се, на тях им беше строго забранено да разказват за своето различие от останалите на когото и да е, освен на специално упълномощените лица. — Той се усмихна смутено. — А сега всичко се обърна срещу нас.

Кълвин попита намръщено: — И вие разпитяхте всичките шейсет и три робота кой какъв е? Нали сте упълномощено лице.

Кълнер кимна.

— Всичките шейсет и три отричат, че са работили тук. И един от тях лъже.

— Тогава нужни са ми факти — сопнато каза тя. — Какви са преимуществата на тези модифицирани работи за Хипербазата? Какво е предизвикало необходимостта от тях?

Кълнер смръщи чело и поглади голата си глава.

— Имахме трудности с обикновените работи. Виждате ли, нашите хора често работят със силни излъчвания. Разбира се, това е опасно, но ние взехме всички предпазни мерки. Досега имаме само два нещастни случая, които завършиха благополучно. Това обаче не можеше да се обясни на обикновените работи. Първият закон гласи: „Нито един робот не може да причини вреда на човека или с бездействието си да допусне да бъде причинена вреда на човека.“ Това е главното за тях. Когато трябваше някой от нашите хора да се подложи за кратко време на слабо гама-излъчване, което не можеше да има никакви вредни последствия за организма му, то най-близкият робот се хвърляше към него, за да го измъкне. Ако излъчването беше слабо, роботът успяваше, и тогава не можеше да се работи, докато не бъде прогонен. Но когато излъчването беше по-силно, неговият позитронен мозък се разрушаваше и ние се лишавахме от един скъп и необходим робот. Опитвахме се да ги убедим. Те доказваха, че

облъчването с гама-лъчи е вредно за човешкия живот. Не било важно, че човек може да издържи половин час без последствия за здравето си. Ами ако човекът забрави и остане цял час? Те нямали право да рискуват. Казвахме им, че така рискуват собствения си живот, като шансовете им да спасят човека не са толкова големи. Но грижата за собствената безопасност е Третият закон на роботехниката; преди всичко действа Първият закон — законът за безопасността на човека. Трябваше да избираме: или да се оправяме без помощта на роботите, или да направим нещо с Първия закон. И ние избрахме.

— Не мога да повярвам — каза доктор Кълвин, — че сте сметнали за възможно да се справите без Първия закон.

— Той беше само изменен — обясни Кълнер. — Бяха създадени няколко екземпляра с позитронен мозък, на които им беше зададена само част от закона: „Нито един робот не може да причини вреда на човека.“ И толкоз. Тези роботи не се опитваха да предотвратяват опасност, заплашваща човека отвън, като гама-излъчването например. Така е, нали, доктор Богерт?

— Съвсем — съгласи се математикът.

— И това е единственото различие между вашите роботи и обикновения модел „НС-2“? Единственото ли е, Питър?

— Да.

Тя стана и заяви решително:

— Сега ще поспя. След осем часа искам да поговоря с тези, които последни са видели робота.

Преди година Джералд Блек беше защитил дипломната си работа по физика на полето и оттогава, както и цялото негово поколение физици, се занимаваше с хиператомния двигател. Сега той внасяше своя дял в общата напрегната атмосфера, която цареше на съвещанието. До него седеше Кълнер, а насреща — двамата представители на фирмата.

— Казаха ми — започна Блек, — че аз съм видял последен „Нестор-10“, преди той да изчезне. Доколкото разбирам, вас ви интересува именно това.

Доктор Кълвин го разглеждаше с интерес.

— Млади човече, вие говорите така, като че ли не сте съвсем сигурен в това. Вие не знаете дали сте този, който последен е видял „Нестор“?

— Той работеше с мен над генераторите на полето и беше с мен същата сутрин, когато изчезна. Не знам виждал ли го е някой, например следобеда? Във всеки случай никой не би си признал.

— Мислите, че някой крие нещо?

— Не съм казал това. Но не смятам, че цялата вина трябва да пада върху мен. — Неговите черни очи блестяха.

Богерт внимателно го прекъсна.

— Не се ли случи нещо особено сутринта, когато го видяхте за последен път?

— Поспечках се малко с него. Бях счупил тръбичката на Кимбол и провалих петдневен труд. А аз и така бях вече изостанал от плана. Освен това цели две седмици не бях получавал писма от къщи. И ето той идва при мен и иска да повтори опита, от който съм се отказал вече месец. Отдавна ми досаждаше и аз не издържах. Заповядах му да се маха и повече не го видях.

— Заповядахте му да се махне? — с внезапен интерес го прекъсна Кълвин. — А с какви думи? Само „махай се“? Опитайте се да си спомните точно какво му казахте.

Блек очевидно се бореше със себе си. Той потри чело, свали ръка и рече предизвикателно:

— Казах му: „Махай се и да не ми се мяркаш пред очите, не искам да те виждам повече!“

Богерт се усмихна:

— Каквото е и направил.

Цели пет часа бяха нужни на Сюзън Кълвин, за да разпита всичките шестдесет и три робота. Пет часа на безкрайно повторение. Един робот сменяше друг: следваха въпроси — един, два, три, четири и отговори — един, два, три, четири. Изражението на лицето трябваше да бъде безупречно вежливо, тонът — безупречно неутрален, а атмосферата — безупречно топла. И някъде седеше скрит магнетофон. Но анализът на записа не показва никакво отклонение...

— Започвате да нервничите, Сюзън. Не разбирам защо драматизирате нещата. Та те са съвсем безобидни.

— Не.

Двамата се наведоха през масата, впили гневни погледи един в друг.

— Ако модифицираният робот изпусне тежък предмет върху човек, с това няма да наруши Първия закон, тъй като знае, че силата и скоростта на реакциите му са достатъчни, за да успее да хване тежестта, преди тя да се стовари върху човека. Но той престава да бъде активно действащо лице, щом изпусне тежестта. В действие влиза само сляпата сила на предмета. Тогава роботът може да премисли и с бездействието си да позволи да падне товарът. Изменението на Първия закон го допуска.

— Фантазията ви е доста богата!

— Понякога професията ми го изисква. Питър, хайде да не се караме. Да работим.

— И сега...

— И сега трябва да ги изпитаме върху действието на Първия закон...

На стола мълчаливо и неподвижно седеше човек. Тежестта се откъсна от мястото си, полетя надолу и в последния момент отхвъркна встрани под внезапния и точно изчислен удар на могъщия силов лъч. Бдителните роботи „НС-2“, разделени с дървени прегради в шестдесет и три кабинки, за някаква си част от секундата се втурнаха напред до мига, в който тежестта измени посоката на падането си. Шестдесет и три фотоелемента на метър и половина от тяхното първоначално положение дадоха сигнал, шестдесет и три писеца с подскачане изобразиха криви по графиките. Тежестта се повдигаше и падаше, повдигаше се и отново падаше...

Десет пъти!

Десет пъти роботите се втурваха напред и се спираха, като виждаха, че човекът е в безопасност...

— Как е? — попита Кълнер. — Какво искахте да видите?

Богерт отвърна:

— Различието, но се страхувам, че то може да се окаже твърде незначително за нас. За шейсет и два от тези работи необходимостта да се притекат на помощ на човека, грозяща го явна опасност, предизвиква така наречената принудителна реакция. Както видяхте, даже когато роботите знаеха, че човекът е в безопасност — а това те трябваше да го разберат още на третия или на четвъртия път, — те не можеха да постъпят по друг начин.

— Е?

— Но шейсет и третият робот, модифицираният „Нестор“, не се намира под такава принуда. Той е свободен в действията си. Ако беше пожелал, можеше да остане на мястото си, но за нещастие — в гласа на Богерт се долавяше явно съжаление — роботът не пожела.

Той разгърна под себе си дългите листове на графиките с начупените криви.

Точно тогава, хлопвайки вратата, влезе Сюзън Кълвин.

— Съберете таблиците, Питър — възкликна тя. — Знаете, че в тях няма нищо. „Нестор-10“ знае много добре какво вършим. Нищо не го принуждаваше да се хване на въдицата, особено след първия път, когато видя, че реална опасност не заплашва човека. Останалите можеха да се държат по друг начин, а той съзнателно имитираше необходимата реакция.

— И какво трябва да правим според вас, доктор Кълвин?

— Да не му позволим да се преструва следващия път. Ще повторим опита, но с изменение. Човекът ще бъде отделен от роботите чрез проводници с високо напрежение, достатъчно високо, за да унищожи „Нестор“. Проводниците ще бъдат така опънати, че робот да не може да ги прескочи. А роботите ще бъдат предварително уведомени, че всяко докосване до жиците означава смърт.

— Не, не — изкрещя злобно Богерт, — забранявам! Не можем да унищожим работи за милиони! Има и други начини.

— Смятате ли? Аз не ги виждам. Разбира се, и дума не може да става за тяхното унищожение. Може да се направи реле, което ще прекъсне тока в мига, когато робот се докосне до проводниците. Тогава той няма да бъде унищожен. Но те няма да знаят това, разбирате ли?

В очите на генерала трепна надежда.

— Ще помогне ли?

— Трябва. При тези условия „Нестор-10“ ще остане на мястото си. Може да му се заповяда да се допре до жицата и да загине, тъй като Вторият закон, който изисква подчинение, е по-силен от Третия, който пък го заставя да се пази. Но на него нищо няма да му бъде заповядано — всичко ще се предостави на собственото му решение. Първият закон, законът за безопасността на човека, кара нормалните работи да отидат на смърт даже и без заповед. Но не и нашия „Нестор-10“! Той не е зависим от Първия закон, а няма да получи и никакви заповеди. Третият закон ще стане за него водещ, законът за собственото самосъхранение, и той трябва да остане на мястото си. Принудителна реакция.

— Днес ли ще започнем?

— Тази вечер. Ако успеят да поставят проводниците. А дотогава ще обясня на роботите какво ги очаква.

На стола седеше мълчаливо и неподвижно човек. Тежестта се откъсна от мястото си, полетя надолу, в последния момент отскочи встрани под внезапния и точно изчислен удар на могъщия силов лъч.

Само веднъж...

А доктор Сюзън Кълвин, която наблюдаваше роботите от кабинката в галерията, скочи от сгъваемия стол, като извика от ужас.

Шестдесет и трите робота спокойно седяха в своите кабинки, втрещени като кукумявки в рискуващия живота си човек. Нито един от тях не се помръдна от мястото си.

Доктор Кълвин беше толкова сърдита, че едва се владееше. А трябваше да се сдържа, тъй като в стаята един след друг влизаха и излизаха роботите. Тя погледна в списъка. Сега трябваше да се появи двадесет и осмият. Оставаха още тридесет и пет.

Номер двадесет и осми влезе срамежливо в стаята. С голямо усилие доктор Кълвин си налагаше спокойствие.

— Кой си ти?

Тихо и неуверено роботът отговори:

— Още не съм получил собствен номер. Аз съм робот „НС-2“ и съм двадесет и осми поред. Ето листчето, което трябва да ви предам.

— Ти още не си идвал днес тук?

— Не.

— Там имаше човек, който беше изложен на опасност.

— Да.

— Ти нищо ли не направи?

— Нищо.

— Човекът можеше да пострада заради бездействието ти. Знаеш ли това?

— Да. Но нищо не можех да направя.

— Бих искала да ми разкажеш защо не направи нищо, за да го спасиш?

— Искам да ви обясня. Никак не бих желал да си помислите, че съм способен да причиня вреда на човека. О, не, това би било ужасно, невъобразимо...

— Моля те, не се вълнувай. В нищо не те обвинявам. Само искам да знам какво си помисли в онзи момент.

— Преди да се случи това, вие ни казахте, че един от хората ще бъде в опасност при падане на тежестта и че ние трябва да пресечем електрическия проводник, ако искаме да му помогнем. Това не би ме спряло. Какво означава моята смърт в сравнение с безопасността на господаря? Но... мина ми през ума, че ако загина на път към него, все едно няма да успея да го спася. Тежестта щеше да го смаже и аз щях да загина, а може би някога друг човек ще има нужда от помощ и аз бих могъл да го спася, ако останех жив. Разбирате ли?

— Искаш да кажеш, че ти се е наложило да избираш: или човекът да загине, или и ти да загинеш заедно с него. Така ли е?

— Да. Беше невъзможно да се спаси човекът. Можеше да се смята вече за мъртъв. Тогава беше безсмислено да унищожавам и себе си без всякаква цел. И без заповед.

Сюзън Кълвин повъртя молива в ръцете си. Тя беше слушала вече този разказ с незначителни вариации вече двадесет и седем пъти. Беше време да зададе най-важния въпрос.

— Знаеш ли, в това има смисъл. Но не мисля, че ти можеш да разсъждаваш така. На тебе самия ли ти хрумна това?

Роботът се поколеба.

— Не.

— Тогава кой те научи?

— Снощи си говорихме и на едного от нас му хрумна тази мисъл. Тя звучеше разумно.

— На кого от вас?

Роботът се замисли.

— Не знам. На някого от нас.

Тя въздъхна и каза:

— Достатъчно!

Следващият беше двадесет и деветият. Оставаха още тридесет и четири.

Отвън настойчиво се позвъни.

— Влезте — извика Кълнер и се обърна пак към Сюзън: — Вие смятате, доктор Кълвин, че повече нищо не може да се направи? — Не мога нищо да измисля — уморено отвърна тя. — Ако „Нестор-10“ се различаваше от нормалните роботи с още нещо, което да не е свързано с Първия закон... Даже и да е съвсем дребно. Е, обучение, приспособление към средата, специалност...

Тя изведнъж млъкна.

— Какво има?

— Помислих... Може би... — Погледът ѝ отново стана твърд и съсредоточен. — Слушайте! Тези модифицирани „Нестори“ преминават ли същото първоначално образование както и нормалните?

— Да. Общо взето, същото.

— Мистър Блек! — Тя се обърна към младия човек, който току-що беше влязъл. — Какво бяхте казали... Веднъж, оплаквайки се от чувството за превъзходство у „Несторите“, вие казахте, че напразно техниците са ги обучавали по физика.

— Да, и специално по физика на полето. Те не са запознати с нея, когато идват тук.

— А защо? — попита Кълвин с все по-нарастваща възбуда. — Защо модел „НС-2“ не се обучава от самото начало по физика на полето?

— Мога да ви отговоря — каза Кълнер. — Всичко е свързано със секретността. Ако бяхме изготвили специален модел, познаващ физиката на полето, и използвахме тук само дванайсет екземпляра от този модел, а останалите употребявахме в други области, това можеше

да възбуди известно подозрение. Хората, които щяха да работят с нормалните „Нестори“, биха могли да се замислят защо въобще знаят физика на полето? Затова роботите се запознаваха само с най-общите положения, така че да могат да се доучат на място. И, разбира се, учеха само тези, които попадаха тук. Това е съвсем просто.

— Ясно. Моля ви да излезете оттук! Всички! Трябва да помисля сама около час.

Кълвин чувствуваше, че не би могла да издържи за трети път такова изпитание. Опита се да си го представи, но то предизвика у нея такова силно отвращение, че даже ѝ се повдигна. Повече не можеше да застане пред безкрайната върволица от еднакви работи. Затова този път въпросите задаваше Богерт, а тя седеше до него с полузатворени очи и разсеяно слушаше.

Влезе номер четиринадесети — оставаха още четиридесет и девет.

Богерт вдигна поглед от листа и попита:

— Кой пореден номер имаш?

— Четиринадесети. — Роботът представи номерчето си.

— Седни. Днес не си идвал?

— Не.

— Виж какво, след малко още един човек ще бъде в опасност. Когато излезеш оттук, ще те отведат в една кабина, където ще изчакаш спокойно, докато станеш нужен. Разбра ли?

— Да.

— Ако човекът бъде в опасност, ще се опиташ да го, спасиш, нали?

— Разбира се.

— За нещастие между тебе и този човек ще минават гама-лъчи.

Мълчание.

— Ти знаеш ли какво е това гама-лъчи? — рязко попита Богерт.

— Някакво излъчване?

Следващият въпрос беше зададен с приятелски тон, сякаш между другото:

— Имал ли си някога работа с гама-лъчи?

— Не — уверено отвърна роботът.

— Хм... Ето какво, гама-лъчите ще те убият, мигновено. Ще унищожат мозъка ти. Трябва да го знаеш и да го запомниш. Разбира се, ти не искаш да бъдеш унищожен?

— Естествено. — Роботът изглеждаше потресен. После той бавно каза: — Но ако между мен и човека, когото заплашва опасност, се окажат гама-лъчи, то как бих могъл да го спася? Аз просто ще загина безполезно.

— Да, вярно е. — Богерт имаше вид на затруднен. — Мога да те посъветвам само едно, ако откриеш между себе си и човека гама-излъчване, можеш да останеш на мястото си.

Роботът явно се почувствува облекчен.

— Благодаря. Нали тогава няма никакъв смисъл...

— Разбира се. Но ако няма някакво опасно излъчване, тогава е съвсем друго, нали?

— Ясно. Без съмнение.

— Сега можеш да си отидеш. Човекът зад вратата ще те отведе в кабинката. Чакай там!

Голямата радиационна камера беше отново в пълна готовност. Роботите чакаха търпеливо в своите дървени кабинки, които бяха отворени към центъра, но разделени помежду си с преградки.

Доктор Кълвин съгласуваше с Блек последните детайли, а Кълнер с голяма кърпа бавно изтриваше потта от челото си.

— Сигурен ли сте — настойчиво питаше Сюзън, — че нито един от роботите не е имал възможността да разговаря с останалите след разпита?

— Съвсем — отговори Блек. — Те не размениха нито една дума.

— И всеки се намира в определената за него кабинка?

— Ето плана.

Психологът погледна замислено чертежа.

— Хм.

Кълнер надникна през рамото й.

— А по какъв принцип сте ги подредили, доктор Кълвин?

— Помолих онези роботи, които бяха проявили и най-малкото отклонение по време на предишните опити, да бъдат поставени в

едната страна на кръга. Аз ще седя в центъра и искам да ги следя особено внимателно.

— Вие ще седите там? — възкликна Богерт.

— Защо не? — хладно възрази тя. — Това, което се надявам да видя, може да продължи само един миг. Не мога да рискувам, трябва сама да ги наблюдавам. Питър, вие ще бъдете в галерията и ви моля да следите роботите от другата страна на кръга. Наредих филмирането на всеки робот, Кълнер, в случай, че нищо не забележим. Ако се наложи, нека роботите да останат по местата си, докато не проявим и разгледаме филмите. Нито един от тях не трябва да си отива или да се разхожда из помещението. Разбрахте ли?

— Напълно.

— Тогава да започнем за последен път.

На стола мълчаливо седеше Сюзън Кълвин. В очите ѝ се четеше безпокойство. Тежестта се откъсна от мястото си, полетя надолу, после, в последния момент, отхвъркна встрани под внезапния, точно изчислен удар на могъщия силов лъч. Един от роботите се откъсна от мястото си и направи две крачки напред.

После се спря.

Но доктор Кълвин също скочи от стола. Показалецът ѝ властно сочеше робота.

— „Нестор-10“, ела тук! — извика тя. — Ела тук! ЕЛА ТУК!

Бавно, без желание роботът тръгна напред. Без да сваля погледа си от него, Кълвин се разпореждаше с цяло гърло:

— Ей, някой да изведе всички останали работи оттук! Махайте ги по-скоро!

Тя чу шум, тропот на тежки крака по пода. Но не се обърна.

„Нестор-10“, ако това наистина беше „Нестор-10“, подчинявайки се на заповедния ѝ жест, направи още една крачка, после още две. Той беше едва на три метра от нея, когато се разнесе хрипливият му глас:

— Заповядаха ми да се скрия...

Пауза.

— Не можех да не се подчиня. До този момент не ме намериха... Той ще помисли, че съм нищожество... Той ми каза... Но той не е прав... Аз съм силен и умен...

Говорът му беше отривист. Той направи още една крачка.

— Аз знам много... Той ще помисли... Мен ме откриха... Позор... Само не мене... Аз съм умен... А обикновеният човек... е такъв слаб... бавен...

Още крачка и металната ръка легна внезапно върху рамото на Сюзън Кълвин. Тя почувствува, че тежестта я притиска към пода. Гърлото ѝ се сви и тя чу собствения си пронизителен писък.

Като през мъгла долитаха думите на „Нестор-10“:

— Никой не трябва да ме открие. Нито един човек...

Хладният метал я притискаше и тя се свличаше под неговата тежест...

После се разнесе странен металически звук. Сюзън Кълвин падна на пода, без да почувствува удар. Върху тялото ѝ лежеше бляскавата ръка. Ръката не се движеше, не се движеше и самият „Нестор-10“, проснат до нея. Над нея се надвесиха разтревожени лица. Джералд Блек питаше със задъхан глас:

— Да не сте ранена, доктор Кълвин?

Тя едва поклати глава. Свалиха ръката на робота и внимателно ѝ помогнаха да се изправи.

— Какво стана?

Блек каза:

— Включих гама-лъчите за пет секунди, не знаехме какво ще стане. Едва в последната секунда разбрахме, че ви е нападнал и че няма друг изход. Той загина веднага. Но за нас това не е опасно. Не се безпокойте.

— Не се безпокоя. — Тя закри очи и за миг се облегна на рамото му. — Не мисля, че той наистина ме е нападнал. Той просто се опитваше да го стори. Но това, което е останало от Първия закон, все още го задържаше.

Две седмици след първата среща на Сюзън Кълвин и Питър Богерт с Кълнер се състоя последният им разговор. Кълнер започна просто:

— Кажете ми... Вие нищо не обяснихте. Как го направихте?

— А, това ли... Бих ви го казала много по-рано, ако бях уверена, че ще успея. „Нестор-10“ притежаваше комплекс за превъзходство,

който растеше непрекъснато. Беше му приятно да мисли, че той и другите работи могат повече от хората. Това беше много важно и ние го знаехме. Затова предварително предупредихме всеки робот, че гамалъчите са смъртоносни за него и че те ще бъдат между мен и него. Всички, разбира се, останаха по местата си, използвайки съвета на „Нестор-10“ от предишния опит, всичките бяха решили, че е безсмислено да се опитват да спасяват човека и да загинат напразно, без да успеят да сторят това.

— Това разбирам, доктор Кълвин. Но защо само „Нестор-10“ напусна мястото си?

— А! Приготвихме им малка изненада. В пространството между мен и роботите имаше не гамалъчи, а инфрачервени. Обикновено топлинно излъчване, абсолютно безвредно. „Нестор-10“ знаеше това и се втурна напред. Той очакваше, че и останалите ще постъпят така под действието на Първия закон. Само след няколко части от секундата той си спомни, че обикновеният „НС-2“ е способен само да открие наличието на излъчване, но не и неговия характер. Че сред тях само той единствен може да определя дължината на вълните благодарение на обучението, което беше преминал на Хипербазата под ръководството на обикновените хора. Тази мисъл не му беше минала веднага през ума, защото беше твърде унизителна за него. А обикновените работи знаеха, че пространството, което ги отделяше от мен, е гибелно за тях, тъй като ние им го бяхме казали; само „Нестор-10“ знаеше, че лъжем. И за някакъв си миг той забрави или просто не пожела да си спомни, че другите работи могат да знаят по-малко, отколкото хората... Погуби го комплексът за превъзходство...

СЕВЕР ГАНСОВСКИ ФРИДЕЙ И МРАКЪТ

Понякога едва се сдържам да не си изпохапя пръстите, като си помисля колко глупаво излезе всичко. Разбира се, аз и така съм важна клечка. Когато се появявам с жена си в концертната зала — в нашето градче наскоро построиха концертна зала, — по редиците се разнася: „Бескер е на концерта“ — и мнозина се надигат от креслата, за да ме поздравят. Но не е същото. Ако Фридей не бе постъпил така идиотски, нямаше да живея в това затънтено градче. Щях да бъда милиардер като Рокфелер. Ирония на съдбата, нали?

Отношенията ми с Фридей могат да се разделят на два етапа. В университета и след университета. Именно след университета той ме подведе така трагично.

Познавах го отдавна. Всъщност ние с него сме съграждани, после бяхме в един и същи курс в университета и дори два семестъра живяхме двамата в една стая. Мнозина го смятаха за талантлив, но според мен пресилваха. Вярно е, че беше прилежен и отделяше много повече време за учене от всички нас. Рядко взимаше участие в студентските забави, не членуваше в нито едно дружество. Но според мен не защото бе чак толкова предан на науката. Просто му липсваше жизненост, за да танцува като нас по цели нощи или да препуска с коли от един град в друг.

Въобще аз не вярвам на всички тия приказки за талант и гениалност. Когато става дума за великите открития, в деветдесет процента се касае за случайност. Да вземем например пеницилина. Ако в чашата на Александър Флеминг не бе попаднала случайно плесен, и досега нямаше да знаем нищо за пеницилина, а за самия Флеминг щяхме да си спомняме толкова, колкото за ланшния сняг. А сега всеки го смята за гений и благодетел на човешкия род.

Разбира се, има хора, които на осемнадесет-двадесет години вече се проявяват с някакви свои всеобхватни теории, като Айнщайн например. Но Фридей съвсем не беше такъв. Нямаше никакви особени

теории или поне никой не бе чувал да има. Просто си седеше по цели дни в лабораторията, разлагаше светлината с призма или четеше в общежитието, легнал с камара книги до леглото.

Всъщност беше дори тъповат. От мен поне беше по-тъп. Никак не можеше да запомни например от кой край се бели портокалът. Обяснявал съм му десетина пъти, че от края, където плодът е закрепен за клончето. Но щом му попаднеше в ръката портокал, почваше да го бели неправилно. Глупаво, нали? Така че за гениалност и дума не може да става.

Първото си откритие Фридей направи... или по-точно, на първото си откритие се натъкна, когато беше още студент четвърта година. В университетския вестник излезе статия с дълго заглавие. Нещо като: „Образуване на двойка вещества от гама-лъчите на радия при преминаване през силно магнитно поле.“ А може и да не беше за гама-лъчите на радия, а за светлинните лъчи... Във всеки случай ставаше дума за опитно доказателство на теорията на Дирак. Доколкото си спомням, в университета никой не се заинтересува от работата му, с изключение на двама-трима преподаватели по физика.

При раждането на второто му, тъй да се каже, „откритие“ присъствувах сам. По това време точно ни бяха настанили в една стая. Една вечер се отбих в лабораторията, за да взема от Фридей ключа — бях загубил моя. Фридей седеше над някакъв чертеж. На пъстро поле бе начертал пресечени концентрични окръжности. При продължително наблюдаване струваше ти се, че виждаш спирала, само отначало приличаха на окръжности, каквито бяха всъщност. Фридей осветяваше чертежа и следеше след колко време окоето почва да вижда спирала вместо окръжност. Очите му се бяха уморили и ме помоли аз да погледам чертежа, а той го осветяваше с искри с различни дължини. После ми каза, че е измислил уред, който можел с голяма точност да определя след колко време окоето на човека почва да вижда неистинското изображение вместо истинското. Това време бе нарекъл „единица инерция на зрението“ и смяташе, че у всеки човек е различно. Уредът впоследствие получи името „Енерциатор на Бескер-Фридей“ и сега се използва широко в медицината от лекарите офталмолози, тъй че не е нужно да ви го описвам.

Оная вечер продължихме разговора си в общежитието и Фридей нахвърли чертежа на уреда. Толкова бързо схванах принципа на

действието му, та веднага ми мина през ума, че можех и сам да изобретя такъв уред, ако въобще се бях замислил над явлението, което Фридей наричаше „инерция на зрението“.

Цяла нощ обсъждахме чертежа и според мен и аз допринесох за усъвършенствуването на уреда. В конструирането му срещнахме една трудност, с която отначало не можехме да се справим. Отхвърлих петте варианта, предложени от Фридей, а шестият ми се стори, впрочем и на него, задоволителен. Двата бяхме много уморени, но въпреки това настоях още на сутринта да регистрираме изобретението си в Бюрото за патенти. Фридей се съгласи. Въобще трябва да ви кажа, че обикновено той се интересуваше само от чисто научната страна на проблема.

После настъпи, тъй да се каже, златното време на съвместната ни научна дейност. Неочаквано за себе си открих, че съм имал големи способности като физик. Методът на работата ни обикновено беше такъв: вечер Фридей ми разправяше какви идеи са му хрумвали през годините, когато е работел сам в лабораторията. Ако нещо не разбирах, той се заемаше да ми го обясни и по този начин сам си изясняваше нещата. После, благодарение на способността ми да обобщавам, аз извличах най-същественото от идеята на Фридей и го карах да работи в тази насока. Идеите, които споделяше с мен, естествено смятах за наши общи и настоявах веднага да се заеме с осъществяването им и го насърчавах да прави все нови и нови опити. По този начин двамата написахме „Етюд за произхода на «сляпото петно» в окото“ и конструирахме уреди за зрително определяне на квантовата прекъсълена природа на светлината и за определяне величината на прага на зрителното дразнене.

Няма да скрия, че във факултета се намериха завистници, които разправяха, че уж съм се бил присламчил най-нахално към откритията на Фридей. Но в действителност не беше така. Първо, самият факт, че така лесно схващам идеите на Фридей, показва, че бих могъл и сам да стигна до тях. И второ, много от идеите, осенили Фридей, му хрумваха в резултат на нашите дълги разговори. Докато ми разправяше, той се вдъхновяваше. Бих казал, че аз бях искрата, която разпалваше въображението му.

Съвместната ни научна дейност вървеше много добре и баща ми дори повярва, че ме очаква кариера на голям учен. Щом забелязвах, че

Фридей почва да се дразни, когато прекалено често споменавам „нашата теория“ или „нашия опит“, давах му възможност самостоятелно да напечата нещичко в научните списания и, кълна се, не изпитвах никаква завист.

Но един глупав случай сложи край са нашата обща работа.

Сега, като преценявам миналото си, идвам до извода, че доброволното напускане на университета беше една от най-перспективните и далновидни постъпки в живота ми. Всъщност аз не съм учен по природа. За да стана нов Макс Планк или Робърт Ууд, не ми достига примирение с фактите. Обикновено винаги съм се стараел да застана над фактите, получени чрез опита, и само добросъвестната, но малко скучновата прилежност на Фридей някак ме задържаше.

Докато в друга област — в сферата на ръководството и координацията, се чувствавах съвсем на мястото си. Щом имам възможност да ръководя и направлявам, веднага ставам по-умен, по-мъдър и по-интересен. Може би защото в тази сфера човек има работа не толкова с факти, колкото с мнения.

Тъй или иначе, тогава напуснах университета и след година вече бях началник на рекламния отдел във фирмата на баща ми.

Фридей също се бе върнал в нашия град, но не се срещнахме. Дочувах, че си е обзавел малка лаборатория, където се занимава с проблемите на светлината. Няколко пъти публикувал статии в научните списания и веднъж дори ми казаха, че получил някаква много почетна награда от Дружеството на лекарите окулисти. Разправяха, че станал съвсем необщителен и живеел самотно.

А после, пет години след като се бяхме разделили с него, изведнъж дойде при мен. И тогава ме подведе по най-безобразен начин.

Много добре помня появяването му. Този ден — средата на август — жегата в града беше непоносима и, привършил набързо работата си в кантората, се прибрах в къщи към четири, изкъпах се, преоблякох се и се качих в хола при жена си и децата, с които обикновено прекарвам следобеда.

Току-що смятах да послушам как най-малкият ми син е научил стихотворението за козлето, когато влезе Форбс и каза:

— Търси ви един посетител, сър.

(Форбс е моят лакей. Всъщност той се казва иначе, но аз си имам правило — лакея, който ми прислужва, винаги наричам Форбс).

— Но нали знаете, Форбс, че приемам само в кантората.

— Казва, че ви е познат, сър. Името му е Фридей.

Интуитивно почувствувах, че Фридей не е дошъл току-така. Извиних се на Емилия, потупах най-малкия си син по бузата и слязох на първия етаж.

Вестибюлт ми е просторен и издържан в готически стил. Светлината от високите прозорци падаше право върху Фридей. Веднага ме порази колко бе отслабнал. Сакото висеше на костите му като на закачалка.

Той извърна глава.

— Джим, ти ли си?

Гласът му бе дрезгав, а лицето му странно неподвижно. Запъти се към мен и неочаквано се спъна о края на килима. За миг дори помислих, че е пиян.

— Слушай — каза той, — нужна ми е помощ. Нуждая се от твоята помощ.

— За какво става дума?

— Да отидем у нас — каза той. — Ще ти покажа нещо. Струва ми се, че успях да изобретя апарат, с който се вижда в тъмнината. Да вървим!

— Как? Веднага ли?

— Да, веднага — рече нетърпеливо той.

Не знам как би постъпил друг на мое място, но аз обичам бързите решения. Качихме се в колата и потеглихме.

Фридей живееше в западния район. Оставихме автомобила пред къщата и се качихме на четвъртия етаж. Вкара ме в една стая, прозорците бяха закрити с дебели черни пердета, и каза:

— Ето, виж.

— Какво да гледам? Та аз нищо не виждам! Наистина, стаята тънеше в непрогледен мрак.

— Ах, да! — рече Фридей. Отиде в тъмното до прозореца и дръпна пердето. — Виж този агрегат. Три години работя над него.

На голямата дълга лабораторна маса видях нещо като реостат. От него излизаха няколко жици към тавана, където на куки висеше малка

метална кутия с рефлектор, прикачен за нея с дълъг шнур. Рефлекторът приличаше на тролейбусен фар, само че беше по-голям.

— Какво е това? — попитах.

— После ще ти обясня, най-напред ще ти демонстрирам апарата — Фридей оправяше жиците. — Застани тук.

— Къде?

— Ето тук — Той посочи под рефлектора. — Не се бой. Съвсем безопасно е.

— Не се боя — казах неуверено.

Заставах на посоченото място, а Фридей хвана лоста, монтиран до реостата.

— Спокойно.

Включи апарата и за малко не извиках. Дявол да го вземе, така се изплаших! Изведнъж престанах да виждам каквото и да било. Равномерна червена светлина забули очите ми. Също като че ли гледаш с отворени очи в мътна вода, осветена ярко от слънцето. Само че светлината тогава е зеленикавожълта. А тази беше червена. Сякаш гледах огромен светец екран. Закрих лицето си с ръце, тръснах няколко пъти глава, а в очите ми сияеше все същата светлина, която като че преминаваше през дланите ми, през клепачите, през всичко. Сякаш беше в самия мен, в главата ми.

— По дяволите, какво е това? — не издържах аз.

— Спокойно — стигна до мен гласът на Фридей. — Не се бой. Сега ще увеличи малко силата на тока. Не е опасно.

Червената светлина стана по-ярка. Като че в очите ми имаше нажежено желязо. От ярката светлина ме заболяха очите.

— Премести се малко встрани — каза Фридей. Направих крачка встрани и светлината изчезна.

Отново бях в стаята, само по стените играеха тъмни петна, както става, когато си гледал слънцето.

— Дявол да го вземе! Какво е това?

Фридей се усмихна. После извади от джоба си цигара, кибрит и запуши.

— Лъчи — каза той. — „Лъчи-В“, така ги нарекох. Ти стоя под лъчите.

— Какви са тия лъчи? — попитах аз. Очите още ме боляха.

— Трябваше вече да се досетиш за какво става дума — рече Фридей. — Учили сме го в университета.

И той ми обясни в какво се състои откритието му.

Както е известно, светлината се разпространява на вълни. Дължината им е различна — от хилядна част на милимикрона, както е например при гама-лъчите, до десетки километри, каквито са радиовълните, които също спадат към светлинните явления. От целия този диапазон нашето око възприема само мъничък участък — вълни с дължина от 400 до 700 милимикрона. И това, което наричаме обикновено светлина, е нашият видим спектър от виолетовия цвят до червения. Ултравиолетовите лъчи, както и инфрачервените ние не виждаме.

Но какво би станало, ако окото ни почне да вижда и светлинните лъчи с дължина над 700 милимикрона, т.е. инфрачервените, например? Излиза, че практически човек би бил сляп.

Работата е там, че не само слънцето свети, а и всяко нагрятото тяло. Слабо нагретите тела изпускат именно инфрачервени лъчи. А щом е така, тогава и нашето собствено тяло, и вътрешността на очите например, която има температура около 37°, също ще изпускат инфрачервени лъчи. Сега да си представим за минута, че окото ни е получило способността да ги вижда. Енергията на инфрачервените лъчи върху единица площ от ретината ще е толкова голяма, че в сравнение с тази вътрешна светлина за нас би угаснало и слънцето, и всичко наоколо. Бихме виждали само вътрешността на очите си и нищо друго.

Откритието на Фридей се състоеше именно в това — бе накарал окото да вижда инфрачервените лъчи, като го облъчваше посредством рефлектора с някакви лъчи.

— Нали си спомняш — каза Фридей, — че още в университета дирех начин да виждаме в тъмното... Я застани пак под рефлектора.

— Но...

— Застани, не се бой...

Не ми се искаше да повтарям опита, но изведнъж почувствувах, че трябва да се подчиня на Фридей. За такива работи имам нюх.

Застанах на предишното място.

Фридей отиде до прозореца, спусна пердето и в стаята стана пак съвсем тъмно. Върна се при масата, щракна нещо и пред очите ми

пламна предишната червена светлина.

— Внимание! — каза Фридей. — Сега намалявам силата на тока.

Червената светлина в очите ми почна да помръква и в мътната червеникава пелена изведнъж се очерта някаква плоскост. Беше масата. После се очертаха столовете, фигурата на Фридей, стените, прозорците със спуснатите пердета...

— Виждаш ли нещо?

— Да, виждам.

Виждах стаята. Но тя изглеждаше съвсем друга. Цялата червена. С различни оттенъци на червения цвят. Като картина на модернист.

Фридей изключи апарата, дръпна пердетата и седна.

— Ти виждаше топлинното излъчване. Не отразената светлина, която виждаме обикновено, а топлинното излъчване.

После ми разправи как си представя бъдещето на своето изобретение. Човечеството, според него, било принудено досега да върви по най-неикономичния път по въпроса за осветлението. Осветяваме това, което искаме да видим. Но предметите са извънредно много и затова изразходваме огромно количество енергия. Много по-изгодно би било да „осветяваме“ окото, а не предмета, т.е. да въздействуваме на очите с такива лъчи, с помощта на които те биха възприемали невидимото в обикновените условия. Малък портативен апарат, надянат на главата като шлем, малка батерийка в джоба и вече не са необходими десетките милиони всевъзможни лампи вечер и нощем, за да осветяват пътищата, улиците, производствените помещения, жилището...

Не звучеше лошо и аз веднага си представих фантастичната картина на такъв град нощем, на пръв поглед свършено тъмен, с неосветени улици и тъмни прозорци, но в който кипи живот и става светъл, щом наденеш на главата си апарата на Фридей. Едновременно с това чувствах, че тук се крие друг, по-голям и всеобхватен проблем. Но какъв точно, още не разбирах.

— Нужна ми е твоята помощ — Фридей изглеждаше много уморен. — Нали видя апарата. Той е грамаден, тежък. Ще трябва да конструираме нов. И второ, ще се наложи да проведем нови опити. В малки дози облъчването не е вредно, в това се убедих.

Той заопипва масата, търсеше кибрита, който току-що бе оставил там. Гледаше право пред себе си и неподвижният застинал израз на

лицето му пак ме порази. По тази неподвижност, дори не по ръката, която нервно опипваше масата, изведнъж разбрах защо се бе спънал о килима в моя вестибюл.

Фридей беше сляп! Сляп като дъждовен червей и нищо не виждаше.

И тогава неочаквано осъзнах какъв е главният смисъл на неговото откритие.

— Слушай, но ти си сляп! — казах.

Бледото му лице леко почервения, той се усмихна смутено, напипа най-сетне кибрита и запали цигара.

— Е, не съвсем — рече той. Ръцете му трепереха. — Зрението ми наистина не е добро през деня... Затова пък виждам в тъмното. Дори не ми е нужен апаратът. Станах като бухал. Забавно, нали?

Изправих се и се запътих към вратата. Фридей тревожно извърна глава. И аз ясно видях, че погледът му не е насочен към мен, а малко встрани.

— Е? — запита той. — Ще можеш ли да ми помогнеш, Джим? Нужен ми е умен помощник. Пари аз имам, но ми е необходим човек, който поне малко да разбира от оптика. Ти все нещичко помниш от университета. Освен това налага се да си почина. През последните години много се преуморих. Нещо с нервите не съм добре. И въобще трябва да се лекувам.

— Как ослепя?

— Пуснах силен поток лъчи. Бях застанал под рефлектора и преместих погрешно стрелката доста далеч. Бях извънредно уморен тогава.

Това, което той каза, само потвърждаваше, че предвижданията ми са верни.

— А на какво разстояние действуват лъчите? Не си ли опитвал да облъчиш някого от разстояние? Например минувачите по улицата?

Усмихна се смутено.

— Опитах. Когато още виждах. Разбира се, със съвсем слаб лъч. Но все пак не е хубаво, хората се плашат. Въобще разстоянието зависи от мощността на апарата.

— Бих искал да опитам — казах аз. — Хайде да изпробваме на какво разстояние действува апаратът и после ще ти кажа дали мога да ти помогна.

Фридей се съгласи — вярно, не много охотно. Свалихме рефлектора от тавана, шнурът бе достатъчно дълъг, и го закрепихме на края на масата до самия прозорец.

Насочих рефлектора към един възрастен господин долу на улицата, който се разхождаше с бастун в ръка и разкопчано бяло сако. Разбира се, по-лесно щеше да ми бъде, ако лъчите бяха видими. Докато местех рефлектора наляво — надясно, минувачът излезе от зрителното поле. После си избрах друг обект. Млад чиновник, доста нервен на вид, който крачеше, като размахваше широко ръце.

Най-сетне улучих.

Младият човек изведнъж спря, сякаш се бе натъкнал неочаквано на стъклена преграда. Две или три секунди стоя неподвижно, после вдигна ръце и затърка очите си. Свали ръцете си, тръсна глава и пак се хвана за очите. (От изплашването му разбрах, че лъчът почти не се разсейва.) Протегна напред ръце и почна предпазливо да се придвижва като слепец към стената на къщата. По-късно забелязах, че това е първата реакция на почти всички облъчвани. Щом преставаша да виждат, веднага се стараеха да напуснат откритото пространство и да се облегат на нещо твърдо и неподвижно. Сякаш се бояха от нападение в гръб.

Младият човек направи още една крачка и излезе от зоната на действието на лъча. И веднага позата му се промени. Неуверено поклати глава и се огледа. Навярно се питаше: „Какво става с мен?“

В този миг пак насочих лъча към него. Този път той здравата се изплаши. Разпери ръце и закрепця. Някаква жена се спусна към него и също попадна в полето на лъча. Сигурно и тя се развика, защото си отвори широко устата. В ръката си държеше мрежа с продукти, изпусна я.

Дори се засмях. Смешно беше да ги гледаш как стоят, притиснали с ръце очите си. Към двамата се приближи полицай. Искях да насоча лъча и към него, но в този момент чух до себе си:

— На какво се смееш? — Фридей се бе приближил до прозореца.
— Е, убеди ли се?

— Всичко е наред. Убедих се.

Той изключи реостата и остави рефлектора на масата. Накарах го да седне, настаних се на стола срещу него и го запитах натъртено:

— А как смяташ да използваш нашето откритие?

— Нашето? Виждам, че не си се променил.

— Да, нашето — повторих аз. (В такива случаи най-добре е да се говори направо, без заобикалки. Такова е моето правило.)

Той помълча известно време, после запита:

— А ти какво предлагаш?

Уговорихме се, че когато апаратът бъде готов, ще го регистрираме под името „апарат на Бескер-Фридей“ и така ще бъде пуснат на пазара. Капитала щях да дам аз, а Фридей щеше да ми върне половината сума, когато почнехме да получаваме доходи от изобретението. Доходите щяхме да делим по равно. Всъщност аз имах малко по-друга идея и се надявах, че до конструиране на апарат за виждане в тъмно няма изобщо да се стигне.

После извиках няколко работници, пренесохме цялата лаборатория и самия Фридей у нас. Отделих му две стаи на втория етаж и обясних на Емилия и децата, че на човека му е нужен домашен уют.

Качих се в кабинета и се свързах по телефона с шурей си. Той познаваше един човек, който от своя страна бе близък с управата на фирмата „Армо“ — нали знаете, танкове, самолети и въобще всякакви поръчки за военното министерство.

Шурейт ми пристигна със самолет на другата сутрин. Монтирах апарата в хола на втория етаж, настаних шурей си под лъчите. Той веднага схвана всичко и на свой ред почна да звъни по телефона. Към пладне пред дома ми спря „кадилак“ и от него излезе човек, за когото, още като го зърнеш, можеш да кажеш, че струва милиони. Да го бяхте видели само как вървеше по алеята. Всичко наоколо сякаш грейна и придоби някаква съвсем друга цена.

Пак включихме апарата, пак задействуваха лъчите. Типът, който струваше милиони, изглеждаше много умислен след опита. Но бързо се отърси от вцепенението, помоли ме да изляза от кабинета и също взе да звъни някому. През нощта ме събудиха, пристигнали бяха два „доджа“ и от тях изскочиха тридесетина момчета в цивилно облекло. Обградиха къщата, така че пиле да не може да прехвъркне незабелязано. Типът ми обясни, че това е най-обикновена предпазливост, когато става дума за нещо голямо. Конкуренция, промишлен шпионаж и прочие. Впрочем, много добре го разбирах и

без тия обяснения. Каза ми, че членовете на управата на фирмата ще пристигнат на другия ден. Отидох веднага при Фридей.

Нали разбирате, идеята, която ме осени, щом разбрах как действуват лъчите, беше къде по-перспективна от апарата за виждане в тъмно. Фридей със своята наивност сам не осъзнаваше значението на изобретението си. Главното в тези лъчи съвсем не е това, че ни дават възможност в бъдеще да се откажем от всякакво осветление. Представете си самолет, снабден с такъв апарат, но по-мощен, прелита над вражеска територия. В нужния момент апаратът се включва. Впрочем, дори не самолет, а спътник, който се движи на голяма височина. В точно определен момент лъчите почват да опипват територията под самолета, в очите на всички пламва червена светлина...

Разправих всичко това на Фридей и му казах, че ще предадем нашето изобретение на фирмата „Армо“.

Докато говорех, той се опита на няколко пъти да ме прекъсне, но после млъкна и до края ме слуша мълчаливо. Когато свърших, поклати глава.

— Не!

— Как така — не?

— Така — не! Ти какво си мислиш бе, глупак? Да не си въобразяваш, че за това съм работил целия си живот. В такъв случай ще се прибера в къщи.

Наивен човек. Свих рамене. Станах, отидох до прозореца и посочих на Фридей момчетата долу. Обясних му, че вече нямаме избор. Фирмата фактически е завладяла изобретението и за нищо на света няма да се откаже от него. Сега задачата ни е да се опитаме да го продадем колкото се може по-скъпо.

Оставих Фридей и отидох да преговарям с управата на фирмата.

... Да, трябва да ви кажа, че тогава не познавах напълно принципа на действието на апарата, който индуктиреше лъча. Най-важната му част се намираше в малката метална кутия, заварена със стоманени шевове. Фридей веднъж бе споменал мимоходом, че в кутията има някакъв си изкуствен минерал. Не настоях да ми обясни по-подробно, нали с Фридей щяхме да работим отсега нататък заедно.

Следващите три дена минаха в демонстрации и преговори. Фридей не участвуваше и тия дни го виждах съвсем за малко.

Изглеждаше някак умислен. Каза ми, че смята да се заеме с усиляване мощността на апарата и дори ме попита къде е таблото с бушоните.

Кулминационната точка на цялата история бе, когато в присъствието на всички тия господа поставих апарата на покрива и в ясният слънчев ден насочих рефлектора към близкото кръстовище.

Ефектът бе изумителен!

Дори не знаех какво по-напред да гледам. Пешеходците се спираха и като по команда всички веднага се хващаха за очите. Голям открит „шевролет“ който се движеше с четиридесет мили в час, рязко спря, понесе се встрани и се врязва в ъгъла на близката къща. Две или три секунди се възцари тишина, докато хората се мъчеха да проумеят какво се е случило с тях. И после се вдигна страшна врява.

Тези, които бяха в средата на улицата, се стараеха по-бързо да се доберат до тротоара. А другите, също изплашени, искаха да разберат какво става на улицата, насочваха се към кръстовището, попадаха в зоната на действието на лъча и веднага изпадаха в паника.

Врявата на кръстопътя все повече се засилваше. Навярно така трябва да е било и в Хирошима, когато е избухнала атомната бомба.

Последният опит реши всичко. Оформянето на документите трая няколко часа и когато слязох на първия етаж, вече бе нощ. Навън започваше буря, заваля проливен дъжд. Тъкмо исках да съобща на Емилия и децата, че всичко мина добре, изведнъж осветлението в стаята угасна. Такива неща се случваха много рядко. Реших, че е изгорял бушонът, и очаквах всеки момент електричеството да светне. Минаха три минути, после пет... Електричеството не светваше. Отидох до прозореца, отворих го и огледах къщата. Не само лявото крило и първият етаж бяха в тъмнина, а и цялата къща.

От съседната стая Емилия попита нямам ли случайно кибрит. Напомних ѝ, че не пуша. После натиснах звънеца, за да повикам Форбс, но звънецът бе ням.

Къщата бе пълна с народ. Някой се движеше из коридора. И изведнъж ми мина през ума, че само Фридей вижда в тъмнината. Не че заподозрях нещо, просто си помислих, че той е единственият зрящ в цялата къща. Попитах жена си не знае ли къде е Фридей. От нея чух, че преди десетина минути го видяла да слиза към мазето, където е таблото с бушоните.

И тогава нещо ме жегна.

Пипнешком намерих вратата и излязох в коридора. Тъмно като в рог. Някой, сумтейки, мина край мен. Чу се драскане на кибрит и пламъкът на клечката освети за миг физиономията на оня тип от „Армо“, който бе пристигнал пръв. Той беше много ядосан и ме попита докога ще продължава това безобразие с осветлението. Извиних му се и опипвайки стената, се запътих към стълбището. Апаратът беше на втория етаж в хола и макар че там постоянно дежуреха момчетата от специалната служба, почнах силно да се безпокоя. Тъкмо бях стигнал до стълбището, когато горе са разнесе първият автоматен откос. Този звук ме прониза право в сърцето. Хукнах нагоре по стълбите, падах, ставах и с протегнати напред ръце затичах в тъмното към хола.

Прозорците светнаха, светкавица бе прорязала небето. За миг мъртвешко-синкава светлина заля всичко и видях, че по коридора върви човек, а на входа лежи неподвижно тяло. Спуснах се към вървящия, но се спънах в нещо и паднах. Вървящият се приближаваше, чувах стъпките му. Запълзях към него и успях да го хвана за крака. Той се отскубна и в същия миг получих страшен удар в зъбите. (Нали виждате, имам изкуствени челюсти.) Устата ми се напълни с кръв, плъснах се по корем на пода, закрепях, после пак скочих и се спуснах подир Фридей, защото това беше именно Фридей.

Не бях направил и три крачки, когато се зачу нов автоматен откос и червени точки прорязаха тъмнината.

... С една дума, така ме нашариха, че след като ме изписаха от болницата, още половин година ходих с патерици.

Но тогава, дори ранен, опитах да се боря. Разбихах какво губя. Допълзях до стълбището, като виках за помощ. В този момент затрещя нов автоматен откос, а после стана нещо невъобразимо.

В къщата имаше към десетина души въоръжени и още толкова в градината. Всички тия момчета знаеха, че охраняват някакво извънредно важно изобретение, и когато угасна токът през нощта и се разнесоха първите изстрели, всички почнали да стрелят. Ония, които дежуряха в градината, решили, че някой се опитва да се промъкне в къщата, и взели под обстрел прозорците и входовете. А вътре помислили, че ги атакуват, и почнали да се отбраняват.

С една дума, боят продължи цялата нощ. Аз лежах на втория етаж, облян в кръв, и не смеех да мръдна, за да не почнат да стрелят пак по мен.

На сутринта видяхме, че двадесетина души са ранени и трима от тях тежко. Надявах се, че ще открият нейде в градината Фридей, макар ранен или убит. Но Фридей го нямаше, нямаше я и металната кутия с главната част на апарата. Нали разбирате какво бе направил този луд човек. Вечерта слязъл в мазето и прекъснал електрическия кабел. После се качил в хола, в тъмнината зашеметил с удар по главата двамата пазачи и задигнал най-важната част на апарата.

Цяла година се мъчеха под мое ръководство в лабораторията на „Армо“ да възстановят апарата. Но много малко бях узнал от Фридей. Понеже бе споменал за някакъв изкуствен минерал, изпробвахме всички изкуствени минерали. Никакъв резултат. За самия Фридей научихме, че заминал за Ню Йорк, а после за Европа.

Това е всичко. Що се отнася до мен, аз и така съм важна клечка. Когато се появявам с жена си в концертната зала... Впрочем, вече споменах за това.

ХЕНРИ КАТНЪР

СЪДБОНОСНО ЗАВРЪЩАНЕ

Когато Дени Холт се отби в диспечерската го извикаха на телефона. Дени не се зарадва. В такава дъждовна нощ лесно щеше да хване клиент, а сега ще трябва да препуска чак до площад „Колумб“.

— А защо именно аз? — запита той. — Изпратете някого другиго. В момента се намирам много далеч — в Гринич Вилидж.

— Клиентът настояваше да отидете вие, Холт. Назова името ви и номера на таксито. Може да е някой ваш приятел. Ще ви чака пред паметника — облечен в черно, с бастун.

— Кой е той?

— Отде да знам? Не си каза името. Тръгвайте, не се бавете.

Холт ядосан се върна в таксито си. От козирката на фуражката му капеше вода, силни струи се стичаха по предното стъкло. През завесата от дъжд едва различаваше слабо осветените улици. От входовете долитаха музика. В такава нощ да седиш нейде на топличко. Холт се поколеба дали да не отскочи замалко до „Зимникът“ и да изпие чаша уиски. Жалко, няма време! Даде газ и с потиснато настроение зави по Гринуич авеню.

През пелената от дъжд улиците изглеждаха мрачни и тъмни като клисури и както нюйоркчани не обръщат внимание на светофарите, лесно можеше да блъсне някой пешеходец. Холт караше към покрайнините, без да спира при виковете „Такси“. Асфалтът бе мокър и хлъзгав. А гумите му бяха доста износени.

Влагата и студът го пронизваха до кости. Дори тракането на мотора не го ободряваше. Тая таратайка може всеки миг да се разпадне на частите си. И тогава... впрочем лесно щеше да си намери друга работа, но Дени не обичаше да се пресилва. Военните заводи — ами, да не е луд!

Съвсем мрачен, той бавно обикаляше площад „Колумб“ и търсеше клиента си. Ето го — самотната, неподвижна фигура под дъжда. Пешеходците сновяха по улиците, провираха се между тролейбусите и автомобилите. Холт натисна спирачките и отвори вратата. Човекът се приближи. Нямаше чадър, в ръката си държеше бастун, черното му палто бе мокро. Безформената шапка със спусната периферия защитаваше от дъжда само главата му; черни пронизващи очи загледаха изпитателно Холт.

Човекът беше стар — много стар. Дълбоките бръчки и увисналата на дебели гънки кожа скриваха чертите на лицето му.

— Денис Холт? — запита той рязко.

— Точно така, приятелю. Влизайте бързо в колата на сухо.

Старецът се подчини.

— Накъде? — попита Холт.

— А? Карайте през парка.

— Към Харлем ли?

— Какво... да, да.

Холт сви рамене и зави към Централния парк. „Не е с всичкия си. И през живота си не съм го виждал.“ Погледна в огледалото към пътника. Старецът внимателно изучаваше снимката на Холт и записаният на картончето номер. Явно поуспокоен, той се облегна на седалката и извади от джоба си „Таймс“.

— Искате ли светлина?

— Светлина? Да, благодаря.

Но лампичката не горя дълго. Старецът погледна набързо вестника, изключи осветлението, настани се по-удобно и погледна ръчния си часовник.

— Колко е часът? — запита той.

— Към седем.

— Седем. И днес е 10 януари 1943 година, нали?

Холт не отговори. Пътникът се извърна и се загледа през задното стъкло в тъмнината. После се наведе напред и пак заговори:

— Искате ли да спечелите хиляда долара?

— Шегувате ли се?

— Не, не се шегувам — отвърна старецът и Холт чак сега забеляза странното му произношение — съгласните се сливат меко

както в испанския, — парите са у мен, във ваша валута. Свързано е с известен риск, така че парите не са кой знае колко много.

Холт продължаваше да гледа напред.

— Е?

— Нужен ми е телохранител, това е всичко. Искат да ме премахнат, а може би да ме убият.

— Не разчитайте тогава на мен — отвърна Холт. — Ще ви откарам до полицейския участък. Ето къде трябва да отидете.

Нещо меко се плъсна на предната седалка. Холт наведе очи и усети как се напегна гърбът му. Държейки с едната си ръка кормилото, той вдигна с другата пачката банкноти и я разлисти. Хиляда долара — цели хиляда долара!

От тях се разнасяше мирис на мухъл.

Старецът каза:

— Повярвайте, Дени, нужна ми е само вашата помощ. Не мога да ви кажа за какво точно става въпрос — ще помислите, че съм побъркан, но ви давам тези пари срещу услугата, която трябва да ми направите тази нощ.

— Включително и убийство ли? — набра смелост Холт. — Отде узнахте, че се казвам Дени? Никога не съм ви виждал.

— Осведомих се... знам много неща за вас. Точно затова избрах вас. Нищо противозаконно няма в работата, която ви предлагам. Ако сметнете, че съм ви подвел, свободен сте, когато пожелаете, да се откажете и да задържите парите.

Холт се замисли. Странно... но съблазнително предложение. И всъщност с нищо не се обвързва. А хиляда долара...

— Добре, разправяйте. Какво трябва да сторя?

— Трябва да се скрия от враговете си. И ми е нужна вашата помощ. Вие сте млад и силен — каза старецът.

— Някой иска да ви премахне ли?

— Да ме премахне... о! Едва ли ще се стигне дотам. Не е изключено да ме убият, но само в краен случай. Те ме следят, видях ги. Изглежда, успях да им се изплъзна. Зад нас нали не се движат коли?

— Май че не — каза Холт.

Мълчание. Старецът пак погледна назад.

Холт се усмихна подигравателно.

— Ако искате да се измъкнете от преследвачите си, Централният парк в такъв случай не е най-подходящото място. Вашите приятелчета по-лесно ще загубят дирите ви там, където движението е голямо. О'кей, мистър, съгласен съм. Но си запазвам правото да изляза от играта, щом усетя нещо нередно.

— Прекрасно, Дени.

Холт зави наляво, към 72-ра улица.

— Вие ме познавате, а аз нищо не знам за вас. И откъде накъде ви хрумна да разпитвате за мен? Агент ли сте?

— Не. Името ми е Смит.

— Ясно.

— А вие Дени, сте на двадесет и три години и са ви признали негоден за военна служба поради болното ви сърце.

Холт промърмори:

— Че какво от това?

— Не бих искал да умрете.

— Няма. Сърцето ми е в ред. Докторът, който ме прегледа, не беше много сигурен в диагнозата.

— Известно ми е — потвърди Смит. — И така, Дени...

— Да?

— Най-напред трябва да се убедим, че не ни преследват.

— Ами ако взема и ви откарам във Военния щаб? Там не се шегуват с шпионите — нарочно тихо каза Холт.

— Както искате. Ще им докажа, че не съм вражески агент. Моята работа няма нищо общо с войната, Дени. Просто искам да предотвратя едно престъпление. Ако не успея, тази нощ ще подпалят една къща и ще унищожат ценна формула.

— Това е работа на пожарната служба.

— Само вие и аз сме в състояние да го предотвратим. Не мога да ви обясня защо. Не забравяйте хилядата долара.

Холт не бе забравил. Много му бяха нужни хиляда долара. През живота си не бе имал толкова пари. Това е огромна сума; капитал, който ще му открие големи възможности. Не бе получил образование. Мислеше си, че цял живот ще се занимава с тази отегчителна работа. Но с такъв капитал... разбира се, вече е съвсем друго. Защо да не стане бизнесмен? Ето я възможността да прави пари. Хиляда долара са залог за едно добро бъдеще.

От парка излезе на 72-ра улица и зави на юг към Централния Уестпарк. С крайчето на околото си забеляза, че насреща му се задава такси. Искат да му преградят пътя... Холт чу неясния вик на пътника си. Намали скоростта, видя профучалата край него кола и почна бясно да върти кормилото, като натискаше с всички сили абриажа. Направи остър завой и се понесе на север.

— Не се безпокойте — каза той на Смит.

В колата седяха четирима; Холт ги зърна за миг. Всички чисто избръснати, облечени в черно. Може би са въоръжени; не беше уверен. Те също завиха, искаха да го настигнат, но им попречи движението.

При първия удобен случай Холт зави наляво, пресече Бродуей, на кръстовището пое по „Хенри Хъдсън“ и вместо да тръгне по шосето на юг, направи пълен кръг и се върна на Уест Енд авеню. Тук движението беше още по-голямо. Автомобилът на преследвачите беше изчезнал.

— Сега накъде? — запита той Смит.

— Не знам. Трябва да се уверим, че са загубили следите ни.

— О'кей — каза Холт. — Те ще продължат да се въртят тук, да ни дирят. Най-добре е ние да се махнем. Оставете аз да ви водя.

Зави към най-близкия гараж, плати таксата за престой и помогна на Смит да излезе от колата.

— Ще трябва нейде да убием времето, засега е опасно да се движим с колата.

— Къде?

— Какво ще кажете за някое тихо барче? Ще пийнем нещичко. Ама че напрегната нощ.

Смит като че ли изцяло се бе оставил в ръцете на Холт. Излязоха на 42-ра улица, с нейните едва осветени кабарета, кафе шантани, тъмни входове и евтини програми. Холт се провираше през навалищата, влачейки след себе си Смит. През въртящата се врата влязоха в барчето, но там съвсем не бе тихо. В ъгъла гърмеше мюзик боксът.

Холт съзря свободно сепаре в дъното. Седнаха, кимна на сервитьора и поръча уиски. Смит нерешително поръча същото.

— Познавам този бар — каза Холт, — има запасен изход. Ако са ни проследили, бързо ще се измъкнем.

Смит трепереше.

— Не се бойте — окуражи го Холт. Той му показва връзка боксове. — Нося ги за всеки случай. Така съм по-спокоен. А, ето нашето уиски.

Холт извади банкнотите и като ги прикриваше с тялото си, започна да ги разглежда. Като че ли са редовни. Не са фалшиви; номерата на сериите са о'кей. Но пак го лъхна миризма на мухъл.

— Изглежда, доста отдавна ги пазите — осмели се той.

Смит разсеяно каза:

— От шестдесет години... експонати са... — той се запъна и отпи от чашата си.

Холт се намръщи. Не, не са от странните големи банкноти. Шестдесет години — глупости! Не защото Смит не изглеждаше толкова стар; сбръчканото му безполово лице можеше да принадлежи на човек между деветдесет и сто години. Интересно, как ли е изглеждал на младини? И кога ли е било това? Навярно през гражданската война!

Холт прибра парите, изпитвайки задоволство не само от това, че си бе пийнал. За него тези пари бяха само начало. С хиляда долара всеки щеше да го вземе за съдружник и може да остане да живее в града. Във всеки случай ще зарече шофьорството!

На малкия дансинг подскачаха и се поклащаха танцуващите. Шумът не стихваше, глъчката в бара се съревноваваше с мюзикбокса. Холт машинално изтриваше с книжна салфетка едно петно от вино на масичката.

— Може би все пак ще ми кажете какво означава цялата тая история? — най сетне запита той.

По невъобразимо старото лице на Смит се мерна нещо, но трудно можеше да се разбере какво мисли.

— Не мога, Дени. И без това няма да ми повярвате. Колко е часът?

— Към осем.

— Източно зонално време, остаряло изчисление... и 10 януари. Трябва непременно да бъдем на мястото преди единадесет.

— А къде?

Смит извади карта, разгърна я и каза един адрес в Бруклин. Холт го намери на картата.

— На брега. Глухо местенце, а?

— Не знам. Никога не съм бил там.

— А какво ще се случи в единадесет?

Смит поклати глава, изплъзвайки се от прекия отговор. Разгъна книжна салфетка.

— Имате ли писалка?

Холт не отговори веднага, най-напред извади пакет цигари.

— Не... имам само молив.

— Благодаря. Ето плана на къщата в Бруклин, Дени. Това е долният етаж, лабораторията на Китън е в подземие.

— Китън?

— Да — бавно отвърна Смит. — Той е физик. Работи над едно важно изобретение. Тайно, бих добавил.

— О'кей. И какво трябва да направя?

Смит чертаеше припряно.

— Около къщата — тя е триетажна — има градина. Тук е кабинетът. Вие можете да проникнете в него през един от прозорците, а сейфът е нейде под тая завеса... — той посочи с върха на молива. — Приблизително тук.

Холт се намръщи.

— Вижда ми се подозрително.

— А? — ръката на Смит трепна. — Не ме прекъсвайте. Сейфът ще бъде отключен. В него ще намерите кафява тетрадка. Искам да я вземете...

— ...и със самолетна поща да я изпратя на Хитлер — довърши Холт, като се подхилваше.

— ...и да я предадете във Военния щаб — невъзмутимо продължи Смит. — Това задоволява ли ви?

— Да... така е по-разумно. Но защо не го сторите сам?

— Не мога — отвърна Смит, не ме питайте защо, просто не мога. Ръцете ми са вързани — проникателните му очи горяха. — В тази тетрадка се пази извънредно важна тайна, Дени.

— Военна?

— Формулата не е записана с шифър, всеки може да я прочете, а и да я използва. В това е цялата прелест. Всеки може...

— Споменахте, че собственикът на къщата в Бруклин се казва Китън. Какво е станало с него?

— Нищо... поне засега — отвърна Смит и веднага побърза да замаже: — Формулата не бива да изчезне, ето защо ние трябва да бъдем там малко преди единадесет.

— Щом е толкова важно, защо не отидем още сега и не вземем тетрадката?

— Формулата ще бъде завършена малко преди единадесет. Сега Китън разработва последните данни.

— Много е сложно — Холт беше недоволен. Той си поръча още уиски. — А този Китън нацист ли е?

— Не.

— Може би не на вас, а на него му е нужен телохранител?

Смит поклати глава.

— Грешите, Дени. Повярвайте, знам какво правя. Много важно, жизнено важно е тази формула да бъде у вас.

— Хм...

— Има опасност моите врагове да ни причакат там. Но аз ще отвлека вниманието им и вие ще имате възможност да влезете в къщата.

— Казахте, че няма да се поколебаят дори да ви убият.

— Могат, но едва ли ще се решат. Убийството е крайна мярка, макар че етаназията не е изключена, само че аз не съм подходящ обект.

Холт не попита какво е етаназия; реши, че е някакво местно название и означава да те отровят.

— Добре, за хиляда долара ще рискувам.

— Колко време е нужно да стигнем до Бруклин?

— Навярно час при тоя мрак — Холт скочи. — Бързо! Вашите преследвачи са тук.

В черните очи на Смит се изписа ужас. Целият някак се сгуши в огромното си палто.

— Сега какво ще правим?

— През задната врата. Още не са ни забелязали. Ако се загубим, идете в гаража, където оставих колата.

— Да. Добре.

Провряха се между танцуващите и през кухнята излязоха в безлюден коридор. Смит отвори задната врата и се измъкна на улицата. Пред него изникна висока, неясна фигура. Изплашен, Смит сподавено извика:

— Бягайте! — Холт побутна стареца.

Тъмната фигура направи някакво движение; Холт бързо замахна към едва очертаващата се челюст. Юмрукът му не улучи. Противникът успя да се извърне.

Смит вече бе офейкал. Бързите му стъпки заглъхваха в далечината. Холт направи крачка напред, сърцето му биеше лудо.

— Махай се от пътя ми! — рече той, като се задъхваше.

— Извинете — каза противникът. — Не бива да отивате тази нощ в Бруклин.

— Защо?

Холт се послуша, искаше по звука да определи къде точно се намира врагът. Но освен далечни автомобилни клаксони и глъчка от Таймс скуеър нищо друго не долови.

— Ако ви кажа, едва ли ще повярвате.

Същото произношение, същото испанско сливане на съгласните, което Холт бе забелязал у Смит. Опита се да разгледа лицето на човека, но бе прекалено тъмно.

Безшумно пхна ръка в джоба, допирът до хладния метален бокс му подежда успокоително.

— Ако имате намерение да употребите оръжие... — почна той.

— Ние не използваме оръжие, слушайте, Денис Холт, формулата на Китън трябва да бъде унищожена, както и той самият.

— Ами добре...

Холт неочаквано нанесе удар. Но този път улучи. Изщраквайки глухо, боксът се хлъзна по окървавеното, издрано лице. Едва различимата фигура падна, викът замря в гърлото. Холт се озърна, никой не бе видял — и тичешком се понесе по уличката.

След пет минути беше в гаража. Смит го чакаше — приличаше на подплашен гарван в огромното си палто. Пръстите на стареца нервно барабаняха по бастуна.

— Да вървим — рече Холт. — По-бързо.

— Вие...

— Нокаутирах го. Той нямаше оръжие... а може би не искаше да го използва. Имах късмет.

Смит се намръщи. Холт включи мотора и подкара бавно, като се озърташе. Най-лесно се проследява автомобил.

Пое на югозапад към Бовари, но при Есекс стрийт, край станцията на метрото преследвачите го настигнаха. Холт веднага сви в една странична уличка. Левият му лакът, опрян върху рамката на прозорчето, се бе вдървил. Караше само с дясната ръка, докато премине изтръпването на лявата. През Уилямсбург-бридж стигна до Кингс. Направи няколко кръга, като непрекъснато менеше посоката и ту увеличаваше, ту намаляваше скоростта, докато най-сетне враговете загубиха дирите му.

Обикаля доста дълго. Бе се отдалечил и едва ли щеше да стигне навреме до мястото. Холт зави надясно и се отправи на юг към Проспект-парк, после на запад към пустия крайбрежен район между Брайтън-бич и Канарси. Смит седеше безмълвен, свит на задната седалка.

— Засега е добре — подхвърли Холт. — Вече мога да си движа ръката.

— Какво и стана?

— Трябва да съм си ударил рамото.

— Не — каза Смит, — от парализатора е. Ето като този — той показва бастуна си.

Холт не разбра. Спря до павилиона за спиртни напитки.

— Ще взема нещо за пиене — рече той. В такъв студ и дъжд е нужно нещо ободрително.

— Да не закъснеем.

— Имаме време.

Смит прехапа устни, но не възрази. Холт купи уиски и налапа гърлото на бутилката, след като пътникът поклати отрицателно глава на предложението му да си пийне.

Уискито му подейства добре. Нощта беше отвратителна; студът — ужасен; дъждът заливаше улиците, стичаше се по предното стъкло. Износените чистачки не успяваха да се справят със струите. Вятърът свистеше като зъл дух.

— Вече сме близо — забеляза Смит. — Най-добре е да спрем тук. Потърсете място, където да скриете колата.

— Че къде? Наоколо са все частни владения.

— А... в някоя пресечка?

— О'кей — рече Холт.

Намери подходящо място, оградено с гъсти дървета и храсти. Изключи мотора и фаровете и излезе от колата, като завря брадичка във вдигнатата яка на шлифера. Дъждът се лееше като из ведро.

— Почакайте — рече Холт и се върна да вземе фенерчето от колата. — Така. Сега какво ще правим?

— Да вървим към дома на Китън — Смит целия трепереше. — Още няма единадесет. Ще трябва да почакаме.

Чакаха скрити сред храстите в градината на Китън. В пелената от дъжд и мрак едва се очертаваха контурите на къщата. През осветения прозорец на долния етаж се виждаше кът от стая, навярно кабинет. Отляво шумно клокочеше изливащата се от водосточната тръба вода.

Дъждът на струйки се стичаше във врата на Холт. Той тихичко изруга. Доста ще се поизмъчи за тия хиляда долара. И на Смит не му беше леко, но не се оплакваше.

— Не ви ли се струва...

— Шт! — предупреди го Смит. — Може да са нейде наблизо.

Холт послушно понижи глас.

— Значи и те се мокрят. Искат да грабнат тетрадката, а? Защо се бавят тогава?

Смит гризеше ноктите си.

— Искат да я унищожат.

— Да, вярно, същото каза и оня в уличката — потвърди Холт. — Кой са те все пак?

— Това няма никакво значение. Идват от много далеч. Нали не сте забравили какво трябва да направите?

— За тетрадката ли? Ами ако сейфът бъде заключен?

— Няма да бъде — поверително рече Смит. — Остава още малко. Китън довършва експеримента в лабораторията си.

Зад осветения прозорец се мярна сянка. Холт се приповдигна; почувства, че Смит, който стоеше зад него, е напрегнат като струна. Старецът дишаше на пресекулки и шумно.

В кабинета влезе мъж. Приблужи се до прозореца, дръпна пердето и застана с гръб към Холт. После направи крачка назад и отвори сейфа.

— Готово! — Сега той ще запише последните данни. След минута ще стане експлозия. Ще изчакате още малко, за да мога да отида и вдигна тревога, ако ония се появят.

— Едва ли са тук.

Смит поклати глава.

— Правете каквото ви казвам. Ще изтичате в къщата и ще вземете тетрадката.

— А после?

— После бягайте колкото имате сили. Гледайте в никакъв случай да не попадне в ръцете им.

— А вие какво ще правите?

Очите на Смит заповядваха строго и неумолимо, като святкаха в тъмнината.

— Не се безпокойте за мен, Дени. Нищо няма да ми се случи.

— Но нали ме наехте да ви охранявам?

— В такъв случай ви освобождавам от това задължение. Другото е най-важно, много по-важно от моя живот. Тетрадката трябва да бъде у вас...

— За Военния щаб ли?

— Да... разбира се. Нали ще го направите, Дени?

Холт се колебаеше.

— Щом е толкова важно...

— Да! Да!

— Добре, тогава о'кей.

Мъжът в стаята пишеше нещо на бюрото. Изведнъж рамката на прозореца се откачи от пантите. Шумът бе заглушен от друг по-силен, сякаш нещо експлодира долу, в подземието. Холт усети как земята се затресе под краката му. Видя, че Китън скочи от бюрото, после се върна и грабна тетрадката. Физикът изтича до сейфа, хвърли я вътре, отвори вратата и остана за миг на прага с гръб към Холт. После изчезна нанякъде.

Смит каза възбудено с развълнуван глас:

— Не успя да го заключи. Почакайте тук, докато ви дам знак, Дени, после вземете тетрадката.

— О'кей — отвърна Холт, но Смит вече тичаше през храстите.

В къщата се разнесе пронизителен вик; от прозореца на подземието заизлизах червени пламъци. Нещо се сгромоляса — рухна стена, помисли Холт.

Той чу гласа на Смит. Дъждът му пречеше да види стареца, но шумът от схватката ясно достигаше до ушите му. Холт се поколеба.

Снопове синкава светлина прорязваха пелената от дъжд.

Трябва да помогне на Смит...

Ами тетрадката — нали бе обещал? Преследвачите искат да я унищожат. Явно къщата гореше. Китън бе изчезнал.

Холт притича до осветения прозорец. Имаше достатъчно време да вземе тетрадката, преди пожарът да стигне до кабинета. С крайчето на окото забеляза прокрадващата се към него фигура. Холт напипа бокса. Ако оня има оръжие — работата му е спукана; ако няма, може би ще се справи с него.

Човекът, същият, с когото Холт се бе сбил на 42-ра улица, насочи към него бастуна си. Светна бледосиньо пламъче. Холт усети как краката му се подкосяват и рухна на земята.

Човекът хукна нанякъде. Холт с огромни усилия се изправи и залитайки, се затича към къщата. Пламъците вече осветяваха нощта. Високата тъмна фигура за секунда се мярна под прозореца на кабинета, после се изкачи на перваза. Холт с мъка пазеше равновесие на огъващите се крака. Болката беше адска, сякаш хиляди игли се забиваха в тялото му. Запъти се към прозореца и като се залови за перваза, надзърна в стаята. Врагът стоеше пред сейфа. Холт влезе през прозореца и тръгна към непознатия. Стискайки в ръка бокса, той се готвеше да нанесе удар. Непознатият отскочи вдтрани, размахвайки бастуна си. На брадичката му имаше засъхнала кръв.

— Аз заключих сейфа — каза той. — Махайте се оттук, Дени, докато не са ви обхванали пламъците.

Холт изруга. Искаше да се добере до врага, но се спъна. В това време високата фигура скочи през прозореца и се скри в дъжда.

Холт се приближи до сейфа. Вече се чуваше пращенето на огъня. През вратата отляво нахлуваше дим. Сейфът бе заключен. Дени не знаеше комбинациите от цифри и не можеше да го отвори. Но все пак порови из книжата на бюрото с надеждата, че Китън е записал на някакво листче цифрите. После излезе в коридора, който водеше към лабораторията в подземие, спря се и погледна надолу — в ада, където лежеше неподвижно овъгленото тяло на Китън. Да, Холт бе направил всичко възможно да изпълни задължението си, но не успя.

Най-сетне огънят го изпъди от къщата. Сирените на пожарникарските коли вече се чуваха съвсем наблизо. От Смит и ония хора нямаше и следа.

Холт постоя сред тълпата зяпачи, като все се озърташе за Смит, но и старецът, и преследвачите му сякаш се бяха провалили вдън земя.

— Заловихме го, съдия — каза високият мъж. На брадичката му имаше засъхнала кръв. — Току що се върнахме и веднага идвам при вас.

Съдията въздъхна дълбоко, с облекчение.

— Без неприятности ли мина, Йорус?

— Всичко мина добре.

— Доведете го — рече съдията.

Влезе Смит. В сравнение с целофлексовите дрехи на останалите тежкото му палто изглеждаше удивително нелепо. Стоеше с наведена глава.

Съдията извади бележник и зачете:

— 21-и, месец на Слънцето, 2016 година от новата ера. Същина на обвинението: интерференция и фактори на вероятността. Обвиняемият е бил заварен в момента, когато се е опитвал да въздейства върху вероятното развитие на настоящето чрез променяне на миналото, в резултат на което настоящето би станало алтернативно и неустойчиво. Освен специално упълномощените лица за всички останали е абсолютно забранено използването на Машината на времето. Обвиняем, отговаряйте.

— Нищо не съм се опитвал да променя... — промърмори Смит.

Йорус го погледна и каза:

— Протестирам. Някои възлови отрезки от времето и места са обявени за забранени. Бруклин и особено района около дома на Китън, време — 11 вечерта на 10 януари 1943 година са абсолютно забранени зони за пътешестващите във Времето. Арестуваният знае причината.

— Нищо не съм знаел, сър Йорус. Повярвайте ми.

Йорус неумолимо продължи:

— Ето фактите, съдия. Обвиняемият открадва Регулатора на Времето и управлявайки го ръчно, спира в забранените райони и време. За тези пунктове, както знаете, е въведено ограничение, тъй като те са кардинални за Бъдещето; интерференция в подобни възлови пунктове автоматично променя Бъдещето и се отразява на фактора на вероятността. Китън в 1943 година открива в лабораторията си

формулата, известна ни днес като М-мощност. Той отива бързо в кабинета, отваря сейфа и записва в тетрадката формулата, но така, че тя лесно може да бъде прочетена и използвана дори от неспециалист. В тази минута в лабораторията му става експлозия. Китън хвърля тетрадката в сейфа, като забравя да го заключи, и хуква към лабораторията си. Така загива Китън; той не знаеше, че е недопустимо съприкосновението на М-мощност с радия и синтезата на атома ще предизвика експлозия. Пожарът унищожи и тетрадката на Китън, макар че се намираше в сейфа. Тя се бе овъглила и написаното не можеше да се прочете, но впрочем никой не е и подозирал колко е ценна. До първата година на двадесет и първото столетие, когато М-мощността бе открита отново.

— Не съм знаел това, сър Йорус — рече Смит.

— Лъжете. Нашата организация действа безпогрешно. Вие сте се натъкнали на този възлов район в миналото и сте решили да го промените, като измените по такъв начин и настоящето. Ако бяхте успял да осъществите намерението си, Денис Холт в 1943 година щеше да изнесе от горящата къща тетрадката със записките и щеше да ги прочете. Не би устоял на изкушението и би надзърнал в тетрадката. Така щеше да му стане известна тайната на М-мощността. И поради свойствата на М-мощността Денис Холт щеше да стане най-могъщият човек на епохата. В съответствие с отклонението в линията на вероятността, ако тетрадката се окажеше в ръцете му, Денис Холт щеше да стане диктатор на Вселената. Светът, какъвто го знаем днес, не би съществувал — мястото му щеше да заеме жестока, безжалостна цивилизация, управлявана от деспота Денис Холт, единствения притежател на М-мощността. Ето към какво се е стремил обвиняемият и какво тежко престъпление е извършил.

Смит вдигна глава.

— Настоявам за етаназия — рече той. — Обвинявате ме, че съм искал да се измъкна от това проклето сиво съществуване — така е, признавам. Но нима аз съм виновен, че досега не ми е била предоставена друга възможност.

Съдията се намръщи.

— От досието ви се вижда, че ви е била дадена такава възможност, и то не един път. Но вие нямате необходимите качества; работата, с която се занимавате, е единственото, което умеете да

правите. Но вие сте извършили, както вече каза Йорус, тежко престъпление. Опитали сте се да си създадете ново настояще, унищожавайки съществуващото чрез въздействие върху възлови пунктове от миналото. И ако замисленото от вас се осъществеше, сега Денис Холт щеше да бъде диктатор на народ от роби. Длъжен сте да живеете и да изпълнявате възложените ви задължения, докато не умрете от естествена смърт.

Смит жадно поемаше въздух.

— Само той е виновен. Ако бе успял да вземе тетрадката...

Йорус иронично го погледна.

— Той? Денис Холт, на двадесет и три години, в 1943... той ли е виновен? Не, виновен сте вие, защото се опитахте да промените миналото и настоящето си.

— Присъдата е произнесена. Разглеждането на делото приключи — обяви съдията.

И деветдесет и три годишният Денис Холт, в 2016 година от новата ера покорно излезе и отново пое работата си, от която щеше да го освободи само смъртта.

А двадесет и три годишният Денис Холт, в 1943 година от новата ера се връщаше от Бруклин с таксито си вкъщи и с недоумение се питаше какво все пак означаваше всичко това. Косите струи дъжд се стичаха по предното стъкло. Дени сръбна от бутилката и усети как по цялото му тяло се разлива успокоителна топлина.

Какво все пак означаваше всичко това?

Банкнотите шумоляха в джоба му. Дени се ухили. Хиляда долара! Надеждата му. Капиталът. С толкова пари можеше много неща да постигне и той нямаше да изгърве такъв шанс. Имаш ли пари, сам си си господар.

— Можете да бъдете сигурни — рече Денис Холт. — Нямам намерение цял живот да се занимавам с тая скучна работа. С хиляда долара в джоба — да не съм луд!

АНАТОЛИЙ ДНЕПРОВ

ФАКТОРЪТ ВРЕМЕ

В лабораторията ме посрещна невисоко старче, с бяла редичка брадичка, с уморени, леко сълзящи очи. Когато затворих вратата след себе си, върху лицето му се появи болезнена гримаса. Ясно, бях дошъл не навреме. Или бях улучил такъв момент от живота му, когато най-малко от всичко му се искаше да вижда когото и да било.

— Аз съм от вестник... — започнах плахо. — Вчера ви се обаждах...

— Да... да... Но...

— Може би ще е по-добре да дойда друг път? — избързах аз и посегнах към бравата.

Той се замисли. В лабораторията беше много тихо и аз чувах как диша бързо-бързо, по старчески. Освен това от съседната стая долиташе шум на течаща вода.

— Щом веднъж сте дошли... Само че, моля ви, не за дълго. Много съм зает, много.

Като накуцваше леко, той отиде до креслото зад писмената маса. Седнах насреща му. Настъпи минутно мълчание.

— М-да. Е, хайде, започвайте вашето, как се казваше, интервю ли, що ли...

Усмихнах се и извадих бележника, в който предварително бях написал всичките си въпроси.

— Извинете, ще ви задавам въпросите в същия ред, в който бих искал да ги осветля във вестника. Първият: колко сътрудници имате във вашата лаборатория?

— Двайсет и шест — отвърна той.

— Колко от тях са научни работници и колко са лаборанти?

— Всички са научни работници. Само че едни са по-опитни, а други — по-малко опитни.

— Върху колко научноизследователски теми работи вашият колектив?

— Върху една.

— Коя?

— Синтез на жив белтък.

— И докъде сте се придвижили? Има ли надежда да получите изкуствено жив белтък?

Академик Брайнин отначало се усмихна, а после се засмя със ситен лукав смях, който ме смути.

— Млади човече, а как си представяте това „придвижване“ в област като синтезата на жив белтък? Как би трябвало да изглежда това според вас?

Свих объркано рамене и започнах да бърборя глупости:

— Ами че в резултат на някакви химически реакции вие трябва да получите нещо, което да напомня живота... Да направите, някаква бактерия или в краен случай вирус от въздух, разни соли и още някакви...

Почервениях, преди да завърша изречението...

— М-да...

Той се плесна по коленете и стана. Представих си каква сол ще ми трие на главата научният редактор на вестника за подобно интервю.

Брайнин спря зад гърба ми и като постави ръцете си на раменете ми, попита изведнъж:

— Кажете, вярвате ли в бога?

Подскочих от изненада.

— Разбира се, не — измърморих аз, гледайки го недоумяващо.

— А в световния разум или в Хегеловия световен дух, или в нещо друго от този род?

Решително заклатих глава.

— И аз не вярвам — рече Брайнин и отново седна на мястото си. — Знам, че няма нито бог, нито световен разум, нито дух, нито дявол. Вие също го знаете. Но между моите и вашите знания има принципна разлика. Аз се ползвам от моите знания, а вие — не!

Брайнин ми посочи с ръка да не ставам и продължи:

— Важно е, млади човече, не това, което знаем, а как използваме знанията си. Аз съм склонен да мисля, че истински знания трябва да се наричат само тези, които се използват във всекидневния живот и в работата. А това, което лежи в главата като

непрочетена книга на лавицата — тези знания не са нужни никому. Нито на обществото, нито на техния индивидуален собственик.

Гледах изпод вежди философствуващия академик, без да разбирам за какво са тук тези разсъждения за вярата в бога и за полезните и безполезните знания.

Точно това и му казах:

— Просто не разбирам за какво е този разговор и какво отношение има той към...

— Съвсем непосредствено. Когато премислих хубавичко, че няма нито бог, нито свети дух, тогава реших, че синтезирането на жив белтък, или още по-вярно — на жив организъм, трябва да стане не тъй, както мислехме досега. Досега ние работехме, така да се каже, по научному...

— Да не би сега да сте решили да се упоавате в работата си на свръхестествени сили? — осмелих се да попитам.

— Да, ако човешкият разум може да се нарече свръхестествена сила.

— Е, знаете ли, Михаил Фьодорович, вие говорите с парадокси. Просто нищо не разбирам! — възкликнах аз.

— Тук няма нищо за неразбиране. Вижте. Бог няма. Световен разум няма. Природата е безмозъчна и тъпа като тази празна колба. И въпреки това е създала живота! Пита се — как?

Потърках слепите си очи с ръце, като се мъчех да си изясня какво иска да каже академикът.

— Без лаборатории, без предварително премислен план за научноизследователска работа, без обработка на литературни данни, без колоквиум и научни данни природата се заела и създала живота! А ние работим по план, залагаме експерименти, прочитаме стотици книги и научни статии на предшествениците и колегите, анализираме, систематизираме, спорим, отново поставяме опити и досега, както благоволихте да се изразите, не сме направили дори един келяв вирус, да не говорим за бактерия. Как ви се харесва това?

Да си призная, това не ми се нравеше. Пък и твърде странни изрази употребяваше академик Брайнин.

— Замисляли ли сте се някога защо природата не е създала гайка или, да речем, велосипед? Никой никъде не е виждал природни гайки

или растящи по дърветата велосипеди. А да се направят те е по-лесно, отколкото жива бактерия!

— Просто... — запелтечих аз, — просто това не е нужно на никого... На природата не е нужно...

„Отново глупост! Накъде клони този странен човек!“ — в отчаяние помислих аз.

Той сви бледите си устни и усмихвайки се, поклати отрицателно глава.

— За да се направи гайка или велосипед, е нужен разум, разбирате ли, разум! А природата е лишена от него. Докато за създаването на жива клетка не е нужен никакъв ум. Ето защо природата я е създала. Това е цялата работа.

Няколко минути ние се гледахме очи в очи. Аз — без надежда, че ще разбере нещо, а той — наслаждавайки се съвсем откровено на моето недоумение.

Планът на интервюто ми отиде по дяволите и аз нямах представа какво ще занеса в редакцията.

Внезапно ми хрумна една мисъл.

— Но нали е известно, че природата е създала живота случайно!

— О, това е вече по-близо до истината! Това почти е вярно! А ние какво правим?

— Искаме да решим проблема за създаването на жива материя съзнателно.

— Това е също вярно, с изключение на определението къде и в какво са необходими нашето съзнание и нашият разум. Постъпваме ли разумно, като подходдаме към проблема за синтеза на живия белтък твърде разумно?

— Не разбирам, обяснете!

— В началото на нашия разговор казахте, че очаквате от нашата работа синтезирането на някаква бактерия или вирус от въздух, соли и т.н. Точно така си представят повечето хора решаването на проблема. Но вижте какво означава това. Например молекулата на един от най-простите природни белтъци на млякото — лактоглобулина — има молекулно тегло 40 000. Анализът показва, че тя се състои примерно от 2000 атома въглерод, 3000 атома водород, 500 атома кислород, 500 атома азот и 20 атома сяра.

Всеки белтък в основата си е построен от двадесет аминокиселини със средно молекулно тегло около сто. Следователно в лактоглобулина се съдържат около 400 аминокиселини. Ние трябва да свържем тези киселини по един строго определен порядък. Количеството на вариантите, в които биха могли да се синтезират тези 400 аминокиселини, се изразява с фантастично число без име, съставено от около хиляда цифри. Даже ако се възползуваме от средствата на съвременната наука и намалим количеството на вариантите с милион милиарди пъти, то и тогава няма да съществува никаква надежда за синтеза на нужния ни белтък, докато трае животът на нашето поколение, дори ако над това работи всеки жител на земното кълбо по двадесет и четири часа на денонощие. Само за анализа на една твърде простичка белтъчна молекула — инсулина — английският химик Зангер е загубил със сътрудниците си десет години. А как би стоял въпросът с анализа и синтеза на стотици хиляди по-сложни белтъци, от които са изградени живите организми?

Вцепених се от тези разсъждения.

— С други думи, тази проблема сега изглежда не по-добре, отколкото преди сто години? — прошепнах аз.

Брайнин си потърка брадичката и лукаво се усмихна.

— Не, по-добре. Значително по-добре. Нещо повече, вие имате дяволски късмет! Вече е синтезиран жив белтък.

Скочих на крака и го хванах за тънките ръце.

— Не може да бъде! — извиках аз.

— Не ви лъжа. Седнете и ще ви разкажа как стана това. А после ще ви покажа първото живо същество, създадено от човека в лаборатория. Но най-напред вие трябва да разберете, че методът на синтеза беше съвършено различен от този, който ние си представяме.

Задъхан от нетърпение, аз се настаних по-удобно и заслушах жадно академик Брайнин. Усещаше се, че настроението му е приповдигнато, празнично. Той стана и се заразхожда из стаята. След това спря пред черната дъска, която висеше на стената, и написа върху нея с тебешир:

а. Природата е действувала слепешком, без какъвто и да е разработен план;

б. Тя е имала достатъчно време, за да използва всички варианти;

в. Стигало е веднъж да попадне в целта, за да се зароди завинаги животът върху Земята.

— Знаете ли как се правят големите открития? — попита ме Брайнин, след като свърши да пише. — Те стават тогава, когато учените се отклоняват от отъпканите пътища. Ние сме завързани с вериги към колесницата на научната история и от поколение на поколение използваме един и същ метод. Ние усъвършенствуваме методиката на научното изследване и с това още по-здравословно се привързваме към установените традиции. Пътят, избран от повечето химици-органици, за решаването на проблема за живия белтък е основан на ортодоксалната гледна точка, че всичко, което може да се анализира, може след това и да се синтезира. За тези два стадия на химичното изследване науката е създала огромен теоретичен и експериментален апарат, който действа безотказно във всички случаи, когато онова, което искаме да създадем, не е много сложно по своята структура. Може би в най-близко бъдеще ще успеем в буквалния смисъл на думата да видим не само елементите, от които е съставена белтъчната молекула, но и порядъка, в който атомите на тези елементи са разположени в нея. Но днес още не разполагаме с такива средства и много често нанизваме в нашите епруветки молекула върху молекула, атом върху атом. Един от принципно важните опити, който беше извършен в наше време в разрез с ортодоксалния метод на органичния синтез, се заключава в следното. В смес от водни пари, метан и амониак, т.е. от газове, които, както личи по всичко, са съществували в първобитната атмосфера на нашата Земя, пропускали в продължение на няколко седмици електрическа искра. Никой не знаел какво е ставало през това време. Образованите химични продукти се утаявали на дъното на съда, в който кипяла вода. И чак след завършването на опита тази утайка била анализирана. Как мислите, какво е било открито в тази вода?

Свих рамене.

— В нея се оказали разтворени аминокиселини, от които се състоят всички природни белтъци! Обърнете внимание на методиката

на опита! Взема се някаква газова смес и с нея нещо се прави. В резултат се получават вещества, за чийто синтез се изискват много години упорита работа на аналитици и синтетици. Химикът, който е поставил този опит, е действувал не в съответствие с метода анализ-синтез. Той е тръгнал по пътя, по който е вървяла самата природа!

— Ако теорията на Опарин за самопроизволното зараждане на живота е вярна — продължи ученият, — то създавайки в лаборатория условията, които някога са съществували на Земята, трябва непременно да получим жива материя. Целият въпрос е във времето: колко скоро живата материя ще възникне сама? Процесът на еволюцията в природата на най-простите химични вещества до сложните белтъци и още по-нататък, до живата клетка, е продължавал навярно няколко милиона години и както изглежда, няма никаква надежда да се ускори този процес. Как да се ускори процесът на зараждане на живата материя? Как да се победи факторът време, който не е ограничавал природата в нейните непрекъснати опити да съедини случайно веществата така, че от тях да се образува жива материя? Именно в отговора на тези въпроси аз виждам основното предназначение на човешкия разум. Не в анализа и синтеза на белтъчните вещества, а във възможно най-точното възпроизвеждане на условията, съществували преди милиони години на Земята, и в ускоряването на процеса на зараждане на живота. Ето в какво се състои главната задача при синтеза на белтъка. Между другото си поставих задача да синтезирам живо същество в продължение на един месец, по-точно, за три седмици.

— Защо такъв срок? — удивих се аз.

Брайнин отново се усмихна и подръпна брадичката си.

— Искях да направя това през времето, когато всички мои сътрудници са в отпуск.

— Странно. Нима не се нуждаехте от тяхната помощ?

— Просто не исках да изглеждам пред тях като откачен старец. Опитът, както го заложих, изглежда така диво, така невероятно глупаво, че... Изобщо, щеше да ми бъде неудобно пред моите другари, които все още ме считат за способен да се занимавам с научна дейност. Особено ако резултатите от опита се бяха оказали отрицателни.

— Сега вече нищо не разбирам.

— Всичко е във фактора време. Навярно знаете класическото описание на майката Земя, създадено от нашата просветена фантазия за тези отдалечени епохи, когато животът едва се е зараждал. В атмосферата не е имало кислород, съществували са само първичните газове — амоняк, метан и водни пари. Моретата са представлявали наситен с различни вещества бульон, в който всичко се е смесвало, встъпвало е в реакции, съединявало се е, разединявало се е и т.н. И всичко това в условията на висока температура, на яростно ултравиолетово и рентгеново слънчево излъчване, космическо лъчение, фантастични по силата си бури със страшни мълнии и оглушителни гръмотевици. Тъй че, за да ускоря решението на задачата, започнах опита със създаването на подходящ модел на първобитната Земя. Моят модел трябваше да бъде достатъчно „първобитен“, за да може в него самопроизволно да се зароди живот, но не толкова „млад“, за да започне процесът от празно място. И ето, за да победея времето, аз реших „да помогна“ на моята миниатюрна Земя с всичките средства на съвременната химия. Защо да се чака, докато възникнат самостоятелно металните карбиди? Защо да се чака появяването на най-простите аминокиселини, когато всичко това е вече синтезирано? Реших да предоставя на случая всичко онова, което съвременната химия е натрупала и с което разполагам в лабораторията. Представете ли си на какъв древен алхимик съм приличал, докато хвърлях под стъкления похлупак на моето море — в аквариума огромно количество органични и неорганични реактиви, съдържащи водород, кислород, азот, сяра, желязо, никел, цинк и други елементи.

Не мислете, че правех това без система. Химичните реактиви вкарвах в първобитното море горе-долу в тия съотношения, които биха обезпечили приблизителния състав на белтъците. Обаче аз не се затруднявах с излишно точни съотношения. Та нали природата, когато е създавала живия белтък, не е използвала аналитични везни! Мощни електрически бъркачки разбъркваха непрекъснато съдържанието на ваната. Под нея поставих електрически печки, които нагряхаха водата до кипене. Над моя първобитен океан светеха яростно четири мощни живачни лампи със свръхвисоко налягане, които излъчваха потоци ултравиолетови лъчи. Два рентгенови апарата облъчваха морето с потоци твърдо лъчение, а поставените на различни места радиоактивни изотопи обсипваха намиращите се във ваната вещества

със струи алфа, бета и гама-лъчи, пронизваха бульона с мощни снопове електрони.

Днес ще видите това невероятно съоръжение! Когато го създадох, помислих, че не съм с ума си. Ако моите сътрудници бяха видели този опит, който напомняше опитите на налудничавите алхимици, щяха да решат, че моето място не е в съвременна лаборатория.

И ето, когато всичко беше готово, аз пуснах своята първобитна природа в действие. Високоволтовият генератор пронизваше атмосферата над ваната със сини мълнии. Водата, наситена с повече от десет хиляди вещества, кипеше. Бръмчаха трансформаторите на рентгеновите инсталации. Ревяха моторите на електрическите бъркалки. Дозиметрите показваха висока радиоактивност в разтвора и в околното пространство.

Следях за всичко, което става в океана, по прибори, изнесени в друго помещение. Периодично изключвах източниците на излъчване и влизах, за да видя какво става. В аквариума ставаха удивителни неща: ту разтворът се обагреше в ярки цветове, ту изведнъж на дъното се наслаяха утайки, ту изведнъж стените се покриваха със сребрист налеп, ту върху повърхността се появяваха многоцветни петна, сякаш върху течността беше разлято масло. А аз продължавах да разбърквам съдържанието, като подлагах разтвора, както ми хрумне, на най-фантастични въздействия на температурата и излъчванията. На два или три пъти охлаждах ваната почти до точката на замръзването, след това отново я затоплях до кипене, многократно увеличавах и намалявах интензивността и твърдостта на рентгеновото и ултравиолетовото облъчване. Няколко пъти поставях до ваната ултразвуков генератор и я пронизвах с мощни ултразвукови потоци. Това, което ставаше в моя модел на първобитно море, навярно може да се сравни със самия ад и този ад прекрати своето съществуване едва тогава, когато календарът показва, че скоро моите сътрудници ще започнат да се връщат от отпуск. Никога няма да забравя деня, когато видях за първи път разтвора в аквариума в спокойно състояние. Течността беше кристалночиста, на дъното лежеше слой рохкава сива утайка, от ъглите на ваната бавно се издигаха малки мехурчета газ. Когато се надвесих над аквариума, пред очите ми стана истинско чудо. Из целия разтвор заблестяха мънички звездички, които веднага започнаха да се

превръщат в полупрозрачни пихтиести зърна. Те бързо се събираха в бучки, след това в по-едри буци и накрая започнаха да растат! Не след дълго някои екземпляри пораснаха колкото кокоше яйце и тогава забелязах, че продълговатата опалова маса не е еднородна, а в самия ѝ център се забелязва кървавочервено петно. Това беше ядрото на живата първобитна клетка!

— Защо мислите така? — попитах изумен.

— Да вървим и ще ви покажа защо мисля така!

— Ще ми покажете синтезиран жив белтък?

— Ще ви покажа синтезирано живо същество.

Пресякохме кабинета на Брайнин и излязохме през страничната врата. Той превъртя ключа и лабораторията се заля с ярка електрическа светлина. Спрях се вдървен пред странното съоръжение, което напомняше гигантски аквариум, покрит с тънък стъклен похлупак. Над правоъгълния стъклен сандък висяха на метални стативи хоботите на рентгеновите тръби, проблясваха рефлекторите на живачните лампи. Аквариумът се издигаше на две метални подпори, под които се виждаха електрически проводници.

Брайнин мина откъм противоположната страна на ваната и включи прожектор, който прониза с ярки лъчи течността. Извиках от изумление. Течността, която досега изглеждаше просто мътна, изведнъж засия с всичките цветове на дъгата. Тези цветове не бяха неподвижни, а се движеха бавно във всички посоки. Приблжих се и застинах, очарован от изумителната, неповторима картина.

Почти прозрачни кълбета, пулсирайки, се движеха едва-едва в различни направления. В центъра на всяко от тях имаше кехлибарено петно, което, попадайки в лъчите на прожектора, искреше с кърваво червена светлина. Кълбетата се спускаха периодично на дъното, сплескваха се в продълговати питки, като всмукваха наслоените по дъното утайки. За миг те ставаха непрозрачни, придобиваха почти млечен цвят, но след малко отново просветляваха...

— Те се хранят! — възкликнах аз, разбирайки смисъла на тези периодични потапяния.

— Да, те се хранят и се делят както всяка жива клетка. Погледнете това изумително зрелище.

Академикът ми показва един съвършено неподвижен екземпляр, който сякаш се беше долепил до самата повърхност на течността.

Тялото му беше покрито плътно с безброй газови мехурчета и пред очите ни той растеше и набъбваше.

— Сега ще го осветя и вие ще видите истинска класическа митоза, каквато днес можем да наблюдаваме само под микроскоп.

Вече се виждаше ясно, че освен червеното ядро в тялото на желираното същество се появиха две жълтеникави звездички, от които към ядрото се изтеглиха тънки нежни нишки. Тънките нишки се прилепиха към противоположните страни на ядрото и започнаха да се съкращават. Ядрото затрепера и изведнъж се разкъса на две половини. Едновременно с това цялата гигантска клетка се стесни по средата, сякаш я бяха пристегнали с невидим колан, и също се раздели на две части.

Стоях потресен пред ваната. А нежните прозрачни същества продължаваха да се делят, да се движат, да се блъскат...

— Защо всички са еднакви? Защо във вашия океан не са възникнали отведнъж различни видове живи същества?

Брайнин сви рамене.

— И мен това ме учудва до известна степен. Утре се готвя да направя опит за създаване на нови видове.

— Как?

— Ако се вярва на съвременните теории, един от факторите за възникването на нови видове живи същества е мутацията на хромозомите. В ядрата на моите първобитни клетки, или както аз ги нарекох, протеноиди, навярно също има хромозоми, които определят и стабилизират техния вид. Ако успея да въздействувам на хромозомите по такъв начин, че да се измени химичната им структура, възможно е да се появят и нови видове.

— С какво смятате да въздействувате на тези хромозоми?

— С гама-лъчи. От радиобиологията е известно, че гама-лъчите предизвикват особено често мутации.

— Михаил Фьодорович! Ако позволите, ще дойда утре при вас с фотоапарат и ще запечатам всичко, което създадете и което възникне след новия ви опит. Та това е истинска революция в биологията. Убеден съм, че сега, когато ще можете да покажете на света това, което сте успели да направите за тези три седмици, никой вече няма да ви смята... за такъв...

Смутено прекарах ръка по челото си.

— Искате, да кажете, че победителите не ги съдят?

— Точно така.

— Е, добре. Заповядайте.

С Брайнин се уговорихме да се срещнем след едно денонощие.

Когато излизах от лабораторията, видях как той измъква от съседната стая огромна оловна бомба, в която сигурно се намираше радиоактивният изотоп, излъчващ гама-лъчи.

На следващия ден нарочно не се появих в редакцията, за да не вълнувам преждевременно другарите си. Щом ще се пише за забележителното откритие на академик Брайнин, най-добре ще е да се пише за всичко изведнъж: как е бил заложен опитът, за това, което се е получило, и какво е станало по-нататък.

С фотоапарат в ръка скитах из града, а пред очите ми бавно плуваха пихтиестите кълбета, преливащи във всички цветове на дъгата. Те ми се мяркаха по витрините на магазините, по очилата на минувачите. Поглеждах с нетърпение часовника си, очаквайки часа, когато отново ще пристъпя прага на лабораторията за биосинтез.

Най-сетне дойде вечерта. Беше вече седем часът, когато полетях по стълбата към третия етаж на познатото ми здание.

На почукването ми дълго нямаше отговор. След това зад вратата се чува бързи стъпки и когато тя се отвори, в рамката се показва Брайнин, задъхан, развълнуван, стиснал в ръка някакъв предмет, който приличаше на детска лопатка.

— Чудесно е, че дойдохте — рече той, без да се здрависа. — Сега ще ми помогнете.

Той буквално изтича към стаята, в която беше аквариумът, и аз го последвах.

Спрях се на вратата, не вярвайки на очите си. Тук всичко беше точно тъй, както го оставих вчера, само че аквариумът пред мен беше пълен с черна като смола маса!

— Какво стана?!

— Това са нови твари... — измърмори Брайнин. — Повдигнете стъкления похлупак, а аз ще се опитам да ги извадя...

— Кого?

— Проклетите мутанти, дявол да ги вземе. Вдигайте!

Без да разбирам каквото и да било, аз повдигнах голямото плоско стъкло над аквариума, а Брайнин, като се наведе през ръба на ваната,

започна да бърка в черната течност. Замириса силно на сероводород. За миг той улови нещо, над повърхността на течността за някаква секунда се показва кафеникава пихтиеста маса, която се размърда шумно и като се изхлузи, плъосна в течността.

Брайнин се отдалечи и изтри потното си чело.

— Ще си отдъхна малко. Струва ми се, че всичко пропадна...

— Какво се случи? — попитах аз, когато седнахме в неговия кабинет.

— След като си отидохте, поставих под ваната кобалтовото оръдие и започнах да облъчвам произволно моите протеноиди с гамалъчи. Десетина минути, не повече. След това махнах източника и зачаках какво ще стане. Представете си, колкото и да чаках, нищо особено не се случи. Новите протеноиди бяха буквално същите като своите предци. Тогава се прибрах в къщи. Но като дойдох сутринта в лабораторията, видях страшна картина. Сред съвършено прозрачните особи изведнъж се появиха тъмнокафяви същества с пипала. Структурата им беше съвършено асиметрична. Външно напомняха на огромни амеби. Но страшното не е в това. За свой ужас забелязах, че новите макробактерии нападат периодично своите предци и безмилостно ги изяждат. След като един първичен протеноид биваше унищожен, веднага настъпваше делене на вторичния и по такъв начин с всяко поколение хищниците ставаха все повече и повече. Едновременно с това ваната помътня и накрая стана съвсем непрозрачна. Едва тогава разбрах какво е станало. Безвъзвратно бях загубил най-първия вид! Изпаднах в отчаяние и изтичах в съседния магазин, за да купя ето това. Но когато се опитах да изловя с лопатката черните мутанти, открих внезапно, че във ваната те са много малко и с всяка минута ставаха все по-малко и по-малко. Отначало реших, че те просто загиват. Но след като веднъж измъкнах една огромна колкото човешка глава топка слуз, разбрах, че те просто се изяждат един друг и преживяват най-силните. Тъй че сега във ваната навярно са останали не повече от три-четири същества. Но те не се виждат. А аз трябва да видя какво представляват. Непременно!

Отново отидохме при ваната. Течността беше неспокойна, по повърхността от време на време се появяваха едри черни вълни.

— Виждате ли, прав съм! Бият се помежду си! Всеки иска да улови другия!

Отместих до стената стъкления похлупак.

— Михаил Фьодорович, подайте ми вашето оръжие и аз ще се опитам да измъкна някоя от тези твари.

Кой знае защо, бях страшно озлобен срещу тия гадини, които унищожиха изумителния свят на първичните живи същества. Сега тук също имаше живот, но някак си гаден, хищен, вонящ.

— Само, моля ви, внимавайте да не ги повредите. За мен е важно да видя какъв е този вид, как изглежда. Убеден съм, че това също е едноклетъчно същество, но какви колосални размери. Може би ще успеем да направим и снимка. Когато хванете нещо, хвърлете го тук.

Аз запретнах ръкави и започнах бавно да бъркам с лопатката в гъстата маса. Дълго време не напипвах нищо, докато накрая докоснах нещо твърдо и тежко на дъното. Съществото веднага се метна встрани и аз започнах да го търся отново. Колкото повече ми се изплъзваше, толкова ожесточението ми да го хвана ставаше все по-голямо. И веднъж, когато гадината подскочи до самата повърхност, аз я подхванах и високо я издигнах във въздуха.

Това, което лежеше на плоската алуминиева лопатка, се разду изведнъж на всички страни, засъска и от черната слизеста маса право към лицето ми запълзя кафява тръба, оранжева отвътре.

— Хвърлете я в кюветата! — изкрещя Брайнин. — По-бързо!

От изненада изпънах ръката с лопатката, без да зная какво трябва да сторя. А в това време гадината се разду като огромна гумена топка и съскащата тръба се превърна в широко разтворена паст, която се изви внезапно и се впи в ръката ми.

Болка не почувствувах, а само противно хладно докосване и още някакво усещане, сякаш върху ръката ми са положили вендуза, която с огромна сила всмуква кожата ми. Изведнъж нещо ме опари и аз отхвърлих с отвращение от себе си съществото.

— Какво направихте! — викна Брайнин. — Нали ви казах да го сложите в кюветата!

Треперещ от ужас, аз гледах как от ръката ми се откъсна парче гъста пихтия. Встрани, до самата стена, се гърчеше тялото на огромната бактерия, лишена от органа си за хранене. Брайнин се опитваше да прехвърли с ръце останките в кюветата, но всеки път щом го доближеше, уродливото същество се раздуваше и плюеше черна разяждаща слюнка.

След малко агонията престана, първобитният хищник се разля на всички страни и по пода плъзнаха потоци гъста чернилка...

— Свърши се... — каза академик Брайнин.

— Може би във ваната е останало още нещо?

Той зашари с лопатката из течността, но безрезултатно.

— Този е бил последният — рече Брайнин. — Жалко. Утре ще пристигнат моите сътрудници и аз няма какво да им покажа. Колко странно се извъртя всичко.

Търкайки изгорената си ръка, аз се опитвах да успокоя стареца.

— Не се тревожете. Сега вие знаете как се синтезират тези твари. Във всеки случай знаете как да управлявате фактора време. Три седмици вместо три милиона години, това съвсем не е лошо.

Той се усмихна леко и отбеляза:

— Това е вярно. Но нали разбирате какво може да се случи. Когато хвърлях във ваната различните химични вещества, аз даже не ги измервах точно, дори не си спомням какво точно съм сложил в нея. А ако повторният опит не успее?

— Непременно ще успее — казах аз. — Та нали и природата, когато е „хвърляла“ в световния океан различните химични вещества, също не ги е измервала и не е знаела какво върши!

— Това е логично. Е, няма как, ще опитаме всичко отначало.

— И не само логика, но и съвършено нова методика. Аз размишлявах над вашия опит и дойдох до извода, че той има огромно значение за развитието на цялата наука. Ако той сполучи и втория път, ще се открият нови пътища за синтез на природни вещества и материали. Нужно е само да се изучат по-задълбочено природните условия, в които са възникнали веществата или организмите, и как точно да се възпроизведат в лаборатория. Освен това ви моля, когато се появят онези, първите красиви същества, да ми позвъните в редакцията, преди да започнете да получавате отвратителните мутанти. И въобще нужно ли е да ги получавате?

— Разбира се! Синтезът на жив белтък и жив организъм — това е само началото на ново направление в биологията. По-нататък трябва да се проследят всички етапи на еволюцията на тези същества от низшите форми към висшите.

— Може би ще стигнете и до ихтиозаврите? — засмях се аз.

— И за това трябва да се мисли. Ако може да се ускори процесът на образуването на живата клетка, защо да не се ускори и нейната еволюция? Особено ако е известно от какво се определя тя.

— Цели геологични епохи за седмици и месеци в лабораторни условия?

— Именно!

— Е, тогава непременно ще ми звъннете в редакцията, Михаил Фьодорович. Обещавате ли?

— Обещавам.

Сега аз очаквам с нетърпение да ми позвъни академик Брайнин.

Издание:

Автор: Хърбърт Уелс; Йосиф Перец; Клифърд Саймък

Заглавие: Фантастично читалище: Списание „Космос“, 1970 г.

Преводач: Александър Хрусанов; Цвета Пеева; Наталия
Воронова

Година на превод: 1970

Език, от който е преведено: английски; руски

Издател: Фантастично читалище

Град на издателя: София

Година на издаване: 2013

Тип: сборник; разказ; очерк; новела

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/7041>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.